

ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЇ, БЕЗПЕКИ І ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ»
АПАРАТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ТА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ
НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

КИЇВ, 25 КВІТНЯ 2024 РОКУ

Київ
2024

УДК 342.53(477)

П 78

*Рекомендовано до друку
вченою радою Державної наукової установи «Інститут інформації,
безпеки і права Національної академії правових наук України»
(протокол № 4 від 29.05.2024 р.)*

Упорядники:

В. М. Фурашев, С. О. Дорогих, О. В. Лебединська, О. Г. Радзієвська

Матеріали подано в авторській редакції

П 78 Проблеми інформаційного забезпечення та розвитку парламентського контролю в контексті Європейської та Євroatлантичної інтеграції України : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 25 квіт. 2024 р.) / упоряд.: В. М. Фурашев, С. О. Дорогих, О. В. Лебединська, О. Г. Радзієвська. – Київ; Одеса : Фенікс, 2024. – 150 с.

ISBN 978-617-8430-01-6

Збірник містить матеріали: з актуальних проблем і пріоритетів розвитку парламентського контролю, складових електронного парламенту; стану та невирішених питань децентралізації державної влади; напрямів, здобутків і проблем цифрової трансформації; інформаційного та правового моделювання удосконалення парламентської діяльності, перспективних напрямів розвитку систем і технологій у сфері здійснення парламентського контролю.

Доповіді учасників конференції можуть бути корисними для фахівців, експертів і вчених, науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти.

УДК 342.53(477)

ISBN 978-617-8430-01-6

- © Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України», 2024
- © Апарат Верховної Ради України, 2024
- © Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2024
- © Колектив авторів, 2024

ЗМІСТ

РЕКОМЕНДАЦІЇ	6
Нижник А. І. ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ	10
Магар Д. Є., Поточилова І. С. ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ	14
Бевз С. І. КОНТРОЛЬ ТА ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ	16
Радзієвська О. Г. ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ	19
Савінова Н. А. МОРСЬКА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ	24
Лихоступ С. В. ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНОСТЮ ДЕРЖАВИ	29
Добровольська В. В. ЩОДО ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ	32
Чижевський Б. Г. ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ОДНА ІЗ ДЕМОКРАТИЧНИХ ФОРМ УПРАВЛІННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ	36
Попова А. В. ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	42
Марфат А. О., Радзієвська О. Г. ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У ПИТАННЯХ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ	45
Корж І. Ф. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ	48
Жиляєв І. Б., Фурашев В. М. РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВДОСКОНАЛЕННЯ СФЕРИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ У ВІТЧИЗНЯНИХ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (ОГЛЯД)	53

<i>Дурач О. А.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ПИТАНЬ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ	58
<i>Мазан Д. А.</i> ФОРМИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ В КРАЇНАХ ЄС	62
<i>Сінкевич А. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ДОЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ	66
<i>Ланде Д. В., Фегер А. П., Буш Д., Страшной Л.</i> СЕМАНТИЧНЕ ІНДЕКСУВАННЯ ДОКУМЕНТІВ В ГАЛУЗІ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ	71
<i>Ланде Д. В., Страшной Л. Л.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЯХПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ	75
<i>Заславська Л. В.</i> ПОСИЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРАКТИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГІГІЄНИ	80
<i>Тимошенко Є. А.</i> ГЕНЕЗА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ, ЯК ЯВИЩА НАУКОВО- ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СФЕРИ ТА СОЦІАЛЬНО ЗНАЧУЩОГО ФЕНОМЕНУ... ..	83
<i>Дубняк М. В.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	86
<i>Брайчевський С. М.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ФЕЙКІВ У ПАРЛАМЕНТСЬКОМУ КОНТРОЛІ	89
<i>Ланде Д. В., Гуменюк О. О.</i> АНАЛІЗ ПОДІЙ В РАМКАХ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ З ВИКОРИСТАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	93
<i>Свобода І. М.</i> ПОКРАЩЕННЯ РОБОТИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ І МЕТОДУ АНАЛІЗУ ІЄРАРХІЙ	99
<i>Казьмірук С. Д., Леонов Б. Д.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРАЛЬНИХ СИСТЕМ ДЕТЕКЦІЇ БРЕХНІ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	103
<i>Варинський В. О., Савінова Н. А.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ	107

Красноступ Г. М. ЗАПОБІГАННЯ ВИКОРИСТАННЮ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ: РОЛЬ МЕДІАГРАМОТНОСТІ	111
Дорогих С. О. УЧАСТЬ ПАРЛАМЕНТУ У ПОБУДОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	116
Жеребець О. М. ІНСТИТУЦІЙНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ.	119
Білан І. А. КІБЕРДИПЛОМАТІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	123
Горун О. Ю. ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.	126
Федорченко О. С. ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СПЕЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ЯК СКЛАДОВА РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ	129
Грищенко С. М. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	132
Назарова В. М. ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У ПИТАННЯХ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ЧАС.	137
Філонов М. В. ЗВОРОТНІЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ ГРОМАДЯНАМИ ТА ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	140
Сільвестров О. В. ЗДІЙСНЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ В УКРАЇНІ	144

РЕКОМЕНДАЦІЇ
учасників науково-практичної конференції
«Проблеми інформаційного забезпечення та розвитку
парламентського контролю в контексті європейської
та євроатлантичної інтеграції України»

25 квітня 2024 року Державною науковою установою «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України» спільно з Апаратом Верховної Ради України та Інститутом спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету «КПІ імені Ігоря Сікорського» проведено науково-практичну конференцію **«Проблеми інформаційного забезпечення та розвитку парламентського контролю в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України»**.

Активну участь у конференції взяли експерти і вчені, представники державних органів, наукових установ і навчальних закладів та громадських організацій.

На розгляд учасників конференції виносилися такі питання:

- парламентський контроль як складова державної системи контролю;
- види і форми парламентського контролю;
- особливості здійснення парламентського контролю;
- проблеми інформаційного забезпечення парламентського контролю й запобігання використанню дезінформації, фейків тощо;
- програмно-технічні механізми інформаційного забезпечення парламенту, в тому числі з використанням технологій блокчейн і штучного інтелекту;
- інформаційні системи моніторингу та аналізу потоків інформації в реальному часі;
- методологічні засади інформаційного забезпечення та здійснення парламентського контролю в умовах децентралізації влади та цифрової трансформації;
- проблеми законодавчого забезпечення з питань парламентського контролю;
- міжнародна практика організації інформаційного забезпечення та здійснення парламентського контролю.

В ході активного обговорення вказаних питань учасники науково-практичної конференції **констатували**:

- відсутність необхідного юридичного визначення понятійно-категоріального апарату у сфері парламентського контролю в націо-

нальному законодавстві, а також недосконалість правового регулювання інструментарію, форм і методів парламентського контролю, що негативно позначається на його ефективності;

- необхідність розробки концепції розвитку системи парламентського контролю та її складових в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України, її наукового і правового опрацювання;
- наявність проблем теоретичного і практичного узагальнення досвіду парламентського контролю в умовах воєнного або надзвичайного стану;
- потребу подальшого опрацювання реформування парламентського контролю в умовах цифровізації, забезпечення діяльності у сфері публічних електронних реєстрів, документи публічної політики, змісту електронних баз даних нормативно-правових актів, як основи створення національної інтегрованої системи нормативно-правових актів, а також правових проблем розвитку систем нормативно-правової інформації;
- актуальність проблеми підвищення ефективності правотворчої діяльності, якості законопроектів, організації їх науково-правової експертизи, посилення їх спрямованості для врегулювання відповідних суспільних відносин у різних сферах життєдіяльності людини, суспільства і держави;
- здійснення парламентом аналізу практики застосування законів передусім обмежується з'ясуванням обсягу та своєчасності, а не якості законодавчих актів, реалізація закону та відповідних підзаконних актів оцінюються фрагментарно;
- відсутність Етичного кодексу народних депутатів, розробка якого передбачена Постановою Верховної Ради України «Про заходи з реалізації рекомендацій щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України» (2016)¹, як видається, дещо ускладнює здійснення ефективного парламентського контролю. (За даними офіційного сайту Міжпарламентського союзу «Parline – global data on national parliaments» (<https://data.ipu.org/>) 85 парламентів країн світу мають Кодекси поведінки парламентарів).

¹ Довідково: Доповідь та дорожня карта щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної ради України. Підготовлена Місією Європейського парламенту з оцінки потреб під головуванням Пета Кокса, Президента Європейського парламенту 2002-2004 Вересень 2015 – Лютий 2016. С. 11 https://www.europarl.europa.eu/resources/library/media/2016_0301RES16508/20160301RES16508.pdf

- поширеною залишається практика подальшого доопрацювання вже прийнятих законів шляхом внесення до них численних змін і доповнень. Зокрема, аналіз динаміки прийняття законів України у 2019-2023 рр. (станом на 06.09.2023) свідчить, що за цей час було прийнято 1155 законів, з яких 80% – щодо внесення змін і доповнень;
- актуальним залишається питання щодо організації належного наукового та інформаційно-аналітичного забезпечення правотворчої діяльності, а також покладання завдання розробки концептуальних засад розвитку законодавства на профільні наукові установи НАН України і НАПрН України та Дослідницьку службу Верховної Ради України.

Розглянувши зазначені та інші актуальні проблемні питання учасники науково-практичної конференції **рекомендували:**

1. Запропонувати Комітету Верховної Ради України з питань регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України та Комітету Верховної Ради України з питань правової політики:

- опрацювати питання щодо законодавчого визначення понятійного апарату у сфері парламентського контролю та подальшого розвитку системи парламентського контролю в Україні;
- підготувати пропозиції щодо внесення невідкладних змін до Регламенту Верховної Ради України, що впливають із змісту норм Закону України «Про правотворчу діяльність»;
- забезпечити адаптацію змісту нового Регламенту Верховної Ради України до Конституції України з урахуванням стандартів ЄС з питань коаліційної парламентсько-урядової взаємодії;
- розглянути питання правового забезпечення форм та принципів безпосередньої участі Національної академії України, національних галузевих академій наук та підпорядкованих їм наукових установ у розробці проєктів законів України та інших нормативно-правових актів.

2. Запропонувати Апарату Верховної Ради України спільно з Державною науковою установою «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»:

- підготувати науково обґрунтовані пропозиції щодо концепції розвитку парламентського контролю в Україні, яка має також відображати напрями його належного інформаційно-аналітичного забезпечення;
- опрацювати питання щодо правового регулювання подальшого використання сучасних інформаційно-комунікаційних (цифро-

вих) технологій та штучного інтелекту в інтересах розвитку системи парламентського контролю та захисту кібернетичної безпеки у цій сфері;

- забезпечити подальше формування і розвиток електронних баз даних нормативно-правових актів, як основи створення національної інтегрованої системи правової інформації.

3. Забезпечити у визначені терміни реалізацію вимог законів України «Про правотворчу діяльність» (24.08.2023 № 3354-IX), «Про лобіювання» (23.02.2024 № 3606-IX). Розглянути питання про внесення зміни до статті 22 Закону України «Про правотворчу діяльність» щодо покладання завдання розробки *Наукової концепції розвитку законодавства України* на Національну академію наук України, Національну академію правових наук України та Дослідницьку службу Верховної Ради України.

4. В контексті європейської інтеграції України опрацювати питання щодо підготовки та прийняття законів України «Про парламентську службу», «Про гарантії парламентської опозиції», «Про публічні консультації», а також Етичного кодексу народних депутатів.

*Нижник А. І.
Перший заступник керівника
Головного юридичного управління
Апарату Верховної Ради України*

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ

Згідно з вітчизняною доктриною науки держави і права здійснення державної влади на виконання правотворчої, правозастосовної та правоохоронної функцій держави зумовлює також і здійснення з відповідною метою контрольної функції уповноваженими суб'єктами владних повноважень. Відтак, контрольна функція здійснюється існуючою системою органів державної влади, що традиційно належать відповідно до законодавчої, виконавчої та судової гілок влади. Притаманна, зокрема, органу законодавчої влади контрольна функція вказує на її державно-владну природу. Тому парламентський контроль як законодавчо унормована контрольна діяльність, якій властиві свої особливості (йдеться про специфічні форми та методи), є органічною складовою цілого суспільного явища – державного контролю.

Зважаючи на багатоманітність вітчизняних наукових підходів щодо розуміння сутності парламентського контролю Л. О. Матвеева розмежує їх на три наукові погляди, згідно з якими парламентський контроль розглядається: 1) як вид державного контролю; 2) як громадський контроль; 3) як комплексний державно-громадський контроль [1, с. 54].

Масмо констатувати, що найбільш поширеними є наукові погляди щодо парламентського контролю як виду державного контролю.

Так, Майданник О. О. вважає парламентський контроль провідним видом контролю в системі державного контролю в Україні [2, с. 67].

На думку І. Є. Словської, контрольна функція парламенту є не менш важливою, ніж законодавча. Відповідний контроль є різновидом державного контролю і являє собою комплекс заходів постійного спостереження та перевірки діяльності політичної системи, аналіз об'єктивної та достовірної інформації щодо ситуації в певній сфері суспільного або державного життя, усунення виявлених порушень і попередження можливих невідповідностей [3, с. 94-95].

Позиція відомого українського вченого В. Б. Авер'янова «вважати парламентський контроль вищою формою державного контролю» [4, с. 476], як вбачається, ґрунтується на трактуванні особливої природи парламентського контролю з огляду на традиційну доктрину державного управління.

На сучасному етапі суспільного розвитку відповідної демократизації у контексті євроінтеграційних процесів в Україні потребують процеси публічного управління на всіх його рівнях, включаючи і контрольну діяльність. Зокрема, на найвищому рівні державного управління йдеться про удосконалення форм і способів коаліційної парламентсько-урядової взаємодії, що включає і нову якість парламентського контролю.

Базовою основою для такого удосконалення є положення Конституції України та відповідні європейські стандарти, що вироблені Радою Європи як універсальні орієнтири (ідеальна модель як бажане) доброго урядування на засадах плюралістичної парламентської демократії (як дійсне).

У чисельних резолюціях, ухвалених Парламентською асамблеєю Ради Європи щодо функціонування демократичних інституцій в Україні, містяться відповідні рекомендації, спрямовані на виконання Україною як державою – членом Ради Європи міжнародних зобов'язань.

Ключовим документом для національних парламентів і урядів, що спрямований на утвердження стабільного функціонування національних парламентів в демократичних системах на основі принципів прозорості, підзвітності, доброчесності та ефективності, є Резолюція 1601 (2008) Парламентської асамблеї Ради Європи [5].

Натомість аналіз емпіричних даних парламентської практики свідчить про негативні тенденції розвитку в українських реаліях внутрішньопарламентської демократії, форм і методів парламентського контролю, що пов'язані із зволіканням імплементації європейських стандартів плюралістичної парламентської демократії [6].

Загальноприйнятою конституційною практикою у європейських країнах є інституалізація у конституційному акті держави моделі організації державної влади, а також системи державного контролю. Такий спосіб нормативного закріплення та стабілізації системи державного контролю, включаючи і парламентський контроль, має найвищий рівень абстракції для законодавчого розвитку всієї системи державного контролю та конкретизації організаційно-правових механізмів здійснення відповідного контролю. Підтвердженням цих тезових міркувань є відповідні положення Основного Закону України.

Так, у тексті Конституції України містяться положення, якими закріплено існування різних видів контролю, зокрема: громадський (ст. 36, 38, 69), парламентський (ст. 85), президентський (ст. 106), урядовий (ст. 116), судовий (ст. 55, 56), конституційний (ст. ст. 150-151) та міжнародний контроль (ст. 9). Цей перелік видів контролю наглядно ілюструє чому у вітчизняній юридичній літературі найбільшого поширення отри-

мала класифікація та систематизація видів контролю за суб'єктом його здійснення.

Кожний із зазначених видів недержавного та державного контролю відіграє своє суспільне призначення з урахуванням законодавчо визначених меж здійснення всіх видів державного контролю. Визначення у правовій, демократичній державі меж державного контролю пов'язано з формуванням збалансованого механізму стримувань і противаг.

Наразі зміст пункту 33 статті 85 Конституції України, що присвячена визначенню повноважень парламенту, передбачає: «здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією та законом» [7]. У тексті Конституції України окрім загального поняття парламентський контроль міститься також і спеціальне поняття: «здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції та закону» (пункт 13 статті 85 Конституції України). Скориставшись науковим методом герменевтики та формально-юридичною логікою можна стверджувати, що зазначені нормативні конструкції співвідносяться між собою як філософські категорії загальне та особливе. Такий підхід дозволив виявити відмінності між загальним і спеціальним поняттям. Вони полягають у тому, що нормативна конструкція загального поняття не вказує на об'єкт парламентського контролю і відсилає до закону, а нормативна конструкція спеціального поняття вказує на урядову діяльність як об'єкт контролю.

Таким чином, конституйоване загальне поняття дозволяє законом визначати межі парламентського контролю із зазначенням відповідного об'єкта контролю, що може бути як у середині парламентської установи, так і на зовні.

У першому випадку визначення об'єктів внутрішнього парламентського контролю зумовлено самоорганізаційними засадами функціонування парламентської установи на основі стандартів плюралістичної парламентської демократії, а у другому випадку – визначення об'єктів зовнішнього парламентського контролю зумовлено конституйованим механізмом стримувань і противаг між гілками влади, що окреслює межі правомірного впливу парламенту шляхом реалізації відповідних засобів парламентського контролю.

Дискреційному повноваженню Верховної Ради України зі здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України кореспондує обов'язок уряду керуватися у своїй діяльності не лише Конституцією і законами України, а й постановами парламенту (ч. 3 ст. 113 Конституції України). Формалізований у такий спосіб «адміністративно-правовий канал» управлінських відносин забезпечує координаційний вплив пар-

ламенту на діяльність уряду з використанням засобів парламентського контролю. Конструктивний характер такого впливу зумовлений принципами ідеологічного та політичного плюралізму, юридичної рівності парламентаріїв і урядовців як учасників політичного діалогу під час формування та впровадження державної політики.

Інституційні та функціональні характеристики парламенту, його владно-організаційна роль у державного механізму дозволяють стверджувати, що він в управлінському сенсі виконує роль керуючої підсистеми стосовно уряду – керованої підсистеми, за відсутності ознак адміністративного підпорядкування та субординації, властивих виконавчій владі. Ці базові засади в умовах конституйованої моделі коаліційної парламентсько-урядової взаємодії зумовлюють існування та розвиток в Україні відповідних форм і методів парламентського контролю за діяльністю коаліційного уряду.

Відповідні форми і методи зовнішнього та внутрішнього парламентського контролю визначаються законодавчими актами у сфері парламентського права та організаційно-правовими механізмами, що співвідносяться з такими філософськими категоріями як «загальне» (правила для парламенту), «особливе» (правила для парламентських комітетів і комісій) і «одиничне» (правила для парламентарія). Запропонована класифікація підкреслює необхідність існування колективних та одноособових форм здійснення парламентського контролю.

Отже, гіпотеза щодо парламентського контролю як складової системи державного контролю підтвердилася на теоретичному та нормативних рівнях.

Список використаних джерел:

1. Матвеева Л. О. Сутність парламентського контролю у державному управлінні України / Л. О. Матвеева // Наукові праці. Державне управління. – Вип. 164. – Т. 176. – С. 52–55.

2. Майданник О. О. Теоретичні проблеми контрольної функції парламенту України: дис... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Майданник Олена Олексіївна. – К., 2008. – 632 с.

3. Словська І. Є. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України. Монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – С. 94-95.

4. Виконавча влада і адміністративне право / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К. : Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. – 668 с.

5. Резолюція ПАРЄ (2008). Процедурні керівні принципи щодо прав та обов'язків опозиції в демократичному парламенті <<http://w1.c1.rada>.

gov.ua/pls/mpz2/docs/753_1601_Opozytsija_rezoljutsija.htm>. (2021, серпень, 31)

6. Нижник А. І. Сучасні тенденції організаційно-правового та інноваційного забезпечення парламентського контролю в Україні. *European Political and Law Discourse*. 2021, Volume 8, Issue 5. URL: https://eppd13.cz/?page_id=1767

7. Текст Конституції України, посилання <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Магар Д. Є.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Миколаївського національного аграрного університету

Поточилова І. С.

асистент кафедри економіки підприємств Миколаївського національного аграрного університету

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Парламентський контроль є одним із ключових елементів демократичної системи управління будь-якої країни, включаючи Україну. У контексті української системи державного управління, парламентський контроль відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності, прозорості та відповідальності перед громадянами.

Парламентський контроль визначається як контроль, що здійснюється через орган державної влади для забезпечення конституційних прав. Відповідно до Основного закону держави парламентський контроль – це діяльність Верховної Ради України, основним завданням якої є контроль за діяльністю органів публічного управління, контроль за бюджетом та інші дії [1].

Парламент України, відповідно до Конституції, здійснює контроль за діяльністю виконавчої влади, в тому числі на рівні регіонів та місцевого самоврядування. Це означає, що парламент має право перевіряти виконання законів, програм та стратегій розвитку, а також використання бюджетних коштів різними рівнями влади. Основне призначення парламентського контролю полягає в тому, щоб парламент від імені народу,

який обрав його, забезпечував належний контроль діяльності виконавчої влади [2, с. 164].

На сьогоднішній день парламентський контроль в Україні є важливим елементом демократичного управління. Український парламент, Верховна Рада, здійснює парламентський контроль за діяльністю виконавчої влади та інших органів державного управління. Парламент виконує свої функції через різноманітні механізми, такі як підготовка та обговорення законопроектів, проведення парламентських слухань, запити до уряду, а також утворення тимчасових слідчих комісій для розслідування конкретних питань, та через форми контролю, до яких входять парламентські слухання, запити до уряду, розгляд бюджету та інші.

Основними принципами парламентського контролю в Україні є прозорість, відкритість, ефективність, демократичність та відповідальність. Ці принципи визначають роботу парламенту щодо контролю за діяльністю виконавчої влади та забезпечують демократичні стандарти управління.

Разом з тим, парламентський контроль спрямований на забезпечення відповідальності владних структур перед громадянами. Шляхом систематичного нагляду та оцінки діяльності уряду та інших владних органів, парламент може вимагати пояснень за своїми рішеннями та приймати відповідні заходи у разі виявлення порушень або недоліків.

Отже, місце парламентського контролю в системі державного управління зумовлено статусом суб'єкта контролю – представницького органу держави. Це дає підстави для визначення парламентського контролю як вищої форми контрольної діяльності в державі, яка виходить за межі державного контролю як функції державного управління.

Сьогодні межі парламентського контролю в системі державного управління закінчуються там, де починаються повноваження оперативної й виконавчо-розпорядчої діяльності, а також повноваження судової влади щодо здійснення правосуддя, втручатися у які відповідно до принципу поділу влади законодавча влада не має права.

Відповідно, сутність парламентського контролю полягає у здійсненні комплексу заходів щодо забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади, аналізі практики реалізації законодавства, а також досягненні злагодженої роботи державного механізму й запобіганні порушенням прав і свобод людини і громадянина [3, с. 67].

Попри досягнуті успіхи, в системі парламентського контролю в Україні існують проблеми та виклики, які потребують подальшого удосконалення. Серед них – нестача фахівців у парламенті, нестабільність політичної ситуації, а також неефективність деяких механізмів контролю.

У сучасних умовах України, парламентський контроль має велике значення для забезпечення стабільності та розвитку країни. Постійне вдосконалення цього механізму контролю є важливим завданням для зміцнення демократії та побудови справедливого суспільства в Україні.

Список використаних джерел:

1. Висновок Конституційного Суду від 14 березня 2001 р. № 1-в. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-01#Text>.

2. Бондаренко В. А., Пустова Н. О. Парламентський контроль у системі державного контролю. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2017. – Вип. 1. – С. 159-171.

3. Савка І. І. Парламентський контроль як основа цивільного контролю над сектором безпеки та оборони держави. Публічне управління і адміністрування в Україні: механізми державного управління. – 2019. – Вип. 12. – С. 63-68.

Бевз С. І.

*доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник ДНУ
«Інститут інформації, безпеки і права
НАПрН України»*

КОНТРОЛЬ ТА ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ПОВНОВАЖЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

В умовах воєнного стану надзвичайно актуалізуються питання взаємодії всіх гілок державної влади. Лише при ефективній їхній взаємодії, при функціонуванні системи стримування і прітвіаг будуть досягнуті функції та завдання держави, які змінили вектор у напрямку посилення оборони і безпеки нашої країни. Саме тому питання контролю в сфері публічного управління і адміністрування набувають надзвичайної актуальності.

Тривалий час контроль вважався функцією органів виконавчої влади. Розширення розуміння контролю як функції державного управління, як функції суб'єкта владних повноважень (до яких відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» (ч.1 ст.13) [1]; Кодексу адміністративного судочинства України (ч.1 ст.4) [2] належать органи державної влади загалом) дає підстави для аналізу місця в цій системі

Верховної Ради України не лише як органу законодавчої гілки влади, але й органу контролю.

Відповідно до статті 85 Конституції України [3] контрольні повноваження Верховної Ради України передбачені в пп.4, 13, 14 та 33 вказаної статті. Серед них: контроль за виконанням Державного бюджету України (п.4); «здійснення контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до цієї Конституції та закону» (п.13); здійснення контролю за використанням одержаних Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України (п.14) та «здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією та законом» (п.33). При цьому згідно зі ст.89 Конституції України «для виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України Верховна Рада створює з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України та обирає голів, перших заступників, заступників голів та секретарів цих комітетів.» В той же час ст. 98 Конституції України встановлює, що «Контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата», а стаття 101 Основного Закону – «Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини».

Проаналізувавши наведені вище положення Конституції України, що стосуються контрольних функцій Верховної Ради, можемо зробити такі висновки:

- 1) відповідно до ст. 85 Конституції за Верховною Радою України закріплено повноваження контролю та парламентського контролю; в пп. 4, 13, 14 ст.85 мова йде про контроль, тоді як в п.33 ст.85 – про парламентський контроль;
- 2) виконання контрольної функції, передбаченої п.4 ч.1 ст.85 Конституції України в частині надходження коштів до Державного бюджету України та їх використання, делегується Рахунковій палаті;
- 3) для виконання інших контрольних функцій, передбачених пп.13,14 ст.85 Конституції, створення окремих органів не передбачено;
- 4) контрольні функції (і контроль, і парламентський контроль) можуть бути предметом діяльності комітетів Верховної Ради. При цьому варто акцентувати увагу на рішенні Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (статей 84, 85, 89, 92, 93,

94, 106, 147, 150, 151 та пункту 6 розділу XV Конституції України)» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 84, 85 та інших Конституції України) від 14 березня 2001 року № 1-в/2001, в абзаці сьомому пункту 8 мотивувальної частини якого вказано, що «комітети Верховної Ради не є самостійними суб'єктами парламентського контролю. Вони беруть участь у його здійсненні лише на стадії підготовки та попереднього розгляду питань, віднесених до сфери парламентського контролю Верховної Ради України» [4];

- 5) парламентський контроль здійснюється через діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина. Інші сфери парламентського контролю потребують закріплення в законі або внесення доповнень до Конституції України.

Таким чином, враховуючи вищевикладене, контрольні функції Верховної Ради потребують більш чіткої регламентації. Виходячи з чинної редакції статті 85 Конституції України доцільно розмежовувати «контроль Верховної Ради України» та «парламентський контроль», що не є достатньо обґрунтованим. Виключення слова «парламентський» з п.33 ч.1 ст.85 та ст.101 Конституції України усуне вказану термінологічну розбіжність і зумовить розуміння під терміном «парламентський контроль» контролю, який здійснюється Верховною Радою України відповідно до Конституції та законів України. Крім того, здійснення контрольних функцій в різних сферах потребує створення належного механізму їх виконання, що зумовлює законодавче закріплення сфер безпосереднього контролю Верховною Радою України та визначення органів безпосередньо відповідальних за здійснення такої функції у разі опосередкованої реалізації функції контролю Верховною Радою України, що ще раз піднімає питання про доцільність врегулювання парламентського контролю на рівні окремого закону.

Список використаних джерел

1. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> дата звернення: 20.04.2024)
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 20.04.2024)
3. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96/ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.04.2024)

4. рішення Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (статей 84, 85, 89, 92, 93, 94, 106, 147, 150, 151 та пункту 6 розділу XV Конституції України)» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 84, 85 та інших Конституції України) від 14 березня 2001 року № 1-в/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-01#Text> (дата звернення: 20.04.2024)

Радзівєвська О. Г.

*кандидат юридичних наук,
старший дослідник*

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Суттєві зміни в усіх сферах життя сучасного суспільства, впровадження нових технологій у виробничу, управлінську, економічну, воєнну та інші сфери призвели до цифровізації суспільних відносин. Виклики і загрози для людини, суспільства та держави, які виникли через суттєві трансформаційні процеси у світі, змушують міжнародну спільноту шукати нові шляхи вирішення безпекових питань, які б враховували підвищений рівень небезпеки в інформаційному та кібернетичному просторі в умовах швидкої цифровізації й глобального інформаційно протистояння як на національному, так і на міжнародному рівнях. Питання ведення інформаційного протиборства, протидії спеціальним інформаційно-психологічним операціям, інформаційним та кібернетичним атакам ворога на сьогодні стають таким ж важливими складовими забезпечення національної безпеки, як й ефективне протистояння на полі бою з активним впровадження нових видів озброєння, оснований на застосуванні сучасних цифрових технологій.

Навіть під час повномасштабного вторгнення питання додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина є надзвичайно важливими у сучасному демократичному світі, а забезпечення їх дотримання є пріоритетним завданням держави. Важливою складовою у питаннях забезпечення дотримання прав і свобод є система дієвого моніторингу та контролю. Відповідно до статті 101 Конституції України парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав

людини. Якщо права та свободи останньої порушено органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими і службовими особами, а також юридичними та фізичними особами, вона може звернутися до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини відповідно до Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини». Таке право гарантоване статтею 55 Конституції України.

Аналіз щорічних доповідей про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини свідчить, що серед усіх звернень громадян до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо порушення їх прав велику частину займають саме порушення інформаційних прав. Зокрема, право на доступ до публічної інформації та право на звернення до органів влади становили чверть від всіх звернень громадян у 2022 році. Певні складності під час війни спостерігаються у питаннях реалізації права особи на доступ до суспільно важливої інформації, інформації навчального характеру, а також порушення права на освіту на окупованих територіях.

Крім актуальних питань доступу громадян до інформації, яка є критично важливою в умовах воєнного стану проблематичним залишається питання реалізації права на захист персональних даних особи та її конфіденційної інформації. Це стосується:

1. правомірності збору персональних даних та конфіденційної інформації про особу, особливо в мережі Інтернет, та соціальних медіа;
2. правомірності використання персональних даних та конфіденційної інформації про особу;
3. належного захисту персональних даних при зберіганні та обробці.

Про це свідчать дані Щорічної доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Зокрема, 60% звернень до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в інформаційній сфері за 2022 рік пов'язано з незаконною обробкою персональних даних, 12% – стосувалися порушення процедури обробки персональних даних суб'єктами владних повноважень. 28% звернень громадян до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у 2022 році стосувалися порушення права на доступ до інформації про себе.

З урахуванням нових викликів та задля найкращого захисту прав громадян під час війни було вирішено переглянути структуру Офісу Уповноваженого. Була створена посада Представника Уповноваженого

з інформаційних прав та сформовано окремих структурний підрозділ – Департамент моніторингу додержання інформаційних прав, завданням якого є моніторинг додержання інформаційних прав і запобігання їх порушенню. Діяльність цього структурного підрозділу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини зосереджена на трьох основних напрямках моніторингу додержання прав людини в інформаційній сфері, а саме:

1. прав на доступ до інформації;
2. права на звернення та запит до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
3. права на захист персональних даних особи та її конфіденційної інформації.

Загальний аналіз моніторингу дотримання інформаційних прав в Україні в умовах воєнного стану у 2022 та 2023 роках свідчить про задовільний проте недостатній рівень забезпечення. Наприклад, середній рівень дотримання вимог законодавства щодо оприлюднення публічної інформації на офіційних веб-сайтах розпорядників публічної інформації у 2022 році становив лише 55%. Порівняльний аналіз моніторингу стану забезпечення інформаційних прав в умовах воєнного стану в 2022 та 2023 роках, здійснений в рамках проекту «Права людини для України», виконаний ПРООН в Україні та Офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, свідчить про погіршення ситуації з оприлюдненням публічної інформації на офіційних веб-сайтах розпорядників публічної інформації у 2023 році. Середній рівень дотримання вимог законодавства щодо оприлюднення публічної інформації на офіційних веб-сайтах розпорядників публічної інформації у 2023 році склав лише 50%, що на 5% нижче рівня в 2022 році. Серед публічної інформації, яку моніторили на офіційних веб-сайтах була така суспільно-необхідна інформація, як:

1. місця укриття, прихистку, наявність у них ліків та продуктів харчування;
2. про воєнні загрози з боку агресора та необхідність евакуації населення в межах територіальної юрисдикції;
3. про режим та особливості функціонування органів, підприємств та установ, які надають адміністративні та інші послуги, в умовах воєнного стану;
4. щодо процесу доставки, розподілу та розповсюдження гуманітарної допомоги.

У 2022 році лише у 2% розпорядники публічної інформації оприлюднили на своїх офіційних веб-сайтах всі зазначені категорії інформації

у повному обсязі, 13% – частково оприлюднили більшість із категорій інформації, 55% – частково оприлюднили одну із категорій інформації, а 30% – не оприлюднили вказану інформацію. Тоді як моніторинг 2023 року встановив, що жоден офіційний веб-сайт розпорядника публічної інформації не оприлюднив у повному обсязі всі категорії суспільно-важливої та необхідної інформації в умовах воєнного стану. Частково оприлюднили більшість із категорій інформації розпорядники публічної інформації у 2023 році на своїх офіційних веб-сайтах у 21% випадків, 54% – частково оприлюднили одну із категорій інформації, не оприлюднили вказану інформацію у 25%.

Стан забезпечення прав громадян на отримання інформації шляхом звернень та інформаційних запитів також свідчить про порушення прав громадян на доступ до інформації. За результатами моніторингу на усний запит у 2022 році громадяни отримали відповідь лише у 52% випадків, у 2023 році – у 55%, на усне звернення – 48% у 2022 році та 55% у 2023 році. Трохи краща ситуація із запитом на інформацію в письмовій формі (електронна пошта) спостерігалась у 2022 році: на письмовий запит отримано відповідь у 77% випадків, на письмове звернення – 79%. Однак у 2023 році показники моніторингу показують тенденції до значного регресу у доступі до інформації шляхом звернень та інформаційних запитів у письмовій формі. Зокрема, у 2023 році письмовий запит на інформацію був задовільний лише у 57% випадків, письмове звернення – у 60%. Це свідчить про погіршення стану забезпечення прав громадян на інформацію шляхом звернень та інформаційних запитів у письмовій формі.

Також тільки частково забезпечене органами державної влади та місцевого самоврядування право громадян на особистий прийом. Лише у 41% випадків право на особистий прийом забезпечене на належному рівні та частково у 17% випадків у 2022 році, а також 42% і 18% відповідно у 2023 році. Тоді як відмовлено у реалізації права на особистий прийом у 29% випадків у 2022 році та 23 % випадків у 2023 році. У 13% у 2022 році та 17% у 2023 році на запити про особистий прийом громадян органи державної влади та місцевого самоврядування відповіді взагалі не надали.

Питання доступу до повної, неупередженої та актуальної інформації у період війни може стати критичним, а її відсутність призвести до тяжких наслідків. Водночас, як і захист чутливої інформації в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим елементом забезпечення національної безпеки. Однак, усі заходи протидії інформаційним викликам не можуть зазіхати на інформаційні права громадян, гарантовані наці-

ональним та міжнародним правом, так само, як не можуть обмежувати інформаційні свободи особи. Тому питання моніторингу дотримання інформаційних прав громадян, особливо в умовах дії режиму воєнного стану, є надзвичайно важливою складовою у забезпеченні інформаційної безпеки, що дозволяє вчасно виявити наявні проблеми і напрацювати рекомендації щодо їх усунення.

Література

1. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/informatsiini-prava#doctup-do-informatsii>

2. Звіт про моніторинг стану забезпечення інформаційних прав в умовах воєнного стану 2023 року. 16 жовтня 2023 року. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/zvit-pro-monitorynh-stanu-zabezpechennya-informatsiynykh-prav-v-umovakh-voyennoho-stanu-2023-roku>

3. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо додержання конституційного права на інформацію в умовах дії правового режиму воєнного стану. Київ, 30 вересня 2023 року URL: <https://drive.google.com/file/d/127Bs5fRqunQ6b28yugFOEIgzVunMDvtV/view>

Савінова Н. А.

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник; директор навчально-наукового інституту морського права та менеджменту Національного університету «Одеська морська академія»; головний науковий співробітник наукового сектору прав і безпеки людини в інформаційній сфері наукового відділу інформаційного суспільства і права ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»

МОРСЬКА БЕЗПЕКА ЯК ОБ'ЄКТ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Статутом ООН [1] та Конвенцією ООН з морського права 1982 р.[2] гарантовані права та безпека держави в межах її суверенної території, включаючи територіальне море а також повітряний простір над усією її територією.

Протягом другої половини ХХ століття тренд міжнародної безпеки сприймалася як прерогатива ООН, а Рада Безпеки ООН виступала основним ретранслятором розуміння суті такої безпеки і синтезатором її заходів для країн світу.

Протягом глобалізаційних геополітичних трансформацій наприкінці ХХ-на початку ХХІ століття питання безпеки країн перейшли також в площину геополітики, де на ваги нерідко протиставляються «світова безпека» і «безпека країни».

Найяскравішим демонстратором такого підходу щодо відмови від ефективного впливу світової спільноти на військову агресію щодо окремої країни на користь «загальної безпеки» є приклад Радбезу ООН щодо забезпечення України від агресії з боку рашизму. Єдиною очевидною загрозою на міжнародному рівні була визнана загроза голоду через неможливість транспортування з України зерна, внаслідок чого на міжнародному рівні були прийняті «рішучі безпекові заходи» задля забезпечення реалізації «Зернових угод». В іншому питання безпеки «окремої держави» України прийняли на себе держави-партнери у військовій та гуманітарній сферах.

Окреслене свідчить про те, що, незважаючи на світові гарантії безпеки та суверенітету сучасної світової держави, кожна держава має за-

безпечувати всі елементи безпекової складової, зокрема і первинно, на національному рівні. Це не виключає участі у міжнародних військових та економічних консорціумах (НАТО, ЄС і т.д.), але, насамперед, ставить на вершиною розвитку безпекової правової політики власну ініціативу держави у цій площині.

Правова площина для розвитку такої ланки комплексної державної політики визначається Конституцією України [3] безпосередньо через розумінням сутності суверенітету – «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава» (ст. 1), «Суверенітет України поширюється на всю її територію» ч. 1 ст. 2).

Згідно п. 6 ст. 1 Закону України Про Національну безпеку України загрозами національній безпеці держави ж «явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України» [4]. Самі ж національні інтереси визначаються цим Законом (п. 10 тієї ж норми) як «життєве важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян» [там же, курсив мій Н. С.].

То ж, виходячи з цих настанов аналізованого Закону, *загрозами національної безпеки України є всі явища, тенденції та чинники, котрі унеможливають або ускладнюють, або можуть унеможливити або ускладнити:*

- 1) життєве важливі інтереси людини,
- 2) життєве важливі інтереси суспільства,
- 3) життєве важливі інтереси держави,

реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян.

Очевидно, що всі описані життєво важливі інтереси людини, суспільства та держави конкретизуються Конституцією України та розкриваються положеннями конституційного законодавства, а також нормативними актами інших галузей права, спрямованими на регулювання як розвитку так і захисту окреслених цінностей на всій території України, включаючи внутрішнє море.

Суверенітет же держави, який є не лише незалежністю у міжнародних відносинах, а й, насамперед, є повнотою влади в межах власної території, з розумінням необхідності захисту такого спектру цінностей, слід розуміти як наскрізний принцип дії держави щодо передбачення і унеможливлення загроз національній безпеці в середині держа-

ви. І хоча правова безпекова політика України на шляху Євроінтеграції підпадає під залежність від нормативних стрімів ЄС, це не впливає на зміст суверенітету в частині вказаного вище регулювання. Про це свідчать основні узагальнені політико-правові акценти державно-правового розвитку в ЄС, які характеризуються збереженням «державами-членами за собою статусу суверенної держави в його конституційно-правовому і міжнародно-правовому сенсі, а також самостійна реалізація низки суверенних прав, що дозволяє їм певною мірою не допускати втручання інститутів Європейського Союзу у внутрішні справи і проводити за потреби незалежну зовнішню політику» та співпрацю «національних, наднаціональних і субнаціональних владних структур щодо прийняття найбільш важливих рішень з усе більш широкого кола важливих питань суспільного життя» [5, с.197-198] в окремих аспектах що визначаються одночасно.

Тобто, в жодному аспекті визначення, правового регулювання та захисту цінностей, які можуть підпадати під вплив загроз національної безпеки жодна з держав ЄС Європейським законодавством не обмежена, адже ці питання належать до виключної компетенції влади держави і забезпечуються державним суверенітетом.

Морська безпека України, з розумінням наведеного вище, є одним з елементом національної безпеки України, а правова політика такої безпеки синтезується та забезпечується державою як суверенним суб'єктом політико-правових відносин.

В преамбулі Морської доктрини України на період до 2035 року [6] проголошено: «Перемога в Україні демократичних сил і розгортання активного політичного та економічного співробітництва з Європейським Союзом, відновлення діалогу про приєднання до НАТО в умовах тимчасової окупації Російською Федерацією території України, агресії Російської Федерації проти України та її спроб перерозподілу сфер контролю над акваторією Азовського і Чорного морів, необхідність прискорення процесу виходу держави з довготривалої системної кризи потребують оновлення напрямів розвитку України як морської держави. ...На сучасному етапі становлення України особливого значення набуває фактор утвердження її як морської держави, виходячи з її просторових і геофізичних особливостей, місця та ролі у глобальній та регіональній системі міжнародних відносин» (курсив мій, Н. С.). А національні інтереси на морі окреслюються Морською доктриною як сукупність матеріальних та інтелектуальних потреб українського народу і держави у сфері морської діяльності, що реалізуються на основі морського потенціалу.

Саме через унеможливлення або ускладнення реалізацію національних інтересів на морі та сталий розвиток України як морської держави певними діями, подіями і явищами, КМУ України характеризує такі вади як загрози національній безпеці в сфері морської діяльності на рівні Морської доктрини так: «Загрозами національній безпеці України у сфері морської діяльності визначаються фактори, що безпосередньо чи у перспективі унеможливають або ускладнюють реалізацію національних інтересів на морі, сталий розвиток України як морської держави» абз. 13 ч. 1 Розділу “Визначення термінів” Морської доктрини.

Зрозуміло, що безпечний (захищений від негативних впливів) стан задекларованого розвитку України як морської держави і забезпечення його від загроз залежить від належного стану безпеки, який на доктринальному рівні характеризується низкою доволі різних кутів бачення:

- 1) відсутність ризику, загроз і небезпек;
- 2) властивість [стійких] систем;
- 3) стан захищеності від ризиків, загроз та небезпек;
- 4) відповідність певним правилам, параметрам;
- 5) комплекс заходів, необхідних для усунення уразливості. [7].

Якщо детально проаналізувати відповідність передбачених Морською доктриною загроз національній безпеці в сфері морської діяльності в порівнянні з спектром загроз, визначених в Законі України «Про основи національної безпеки» [8], то очевидним стає невідповідність спектру таких загроз переліку національних інтересів України, як морської держави, визначених цією ж доктриною. Принаймні, за цим базовим законом основи національної безпеки – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам у найважливіших сферах функціонування держави та суспільства. А для України – морської держави морська сфера є базовою.

Аналіз відповідності Морської доктрини базовим актам в сфері національної безпеки не витримує критики: інтереси визначені без урахування безпеки людини, зокрема мешканців прибережних територій, громад, а також міститься низка кардинальних розбіжностей в частині підходів до оцінок ризиків та формулювань заходів забезпечення. Це стосується не лише умов воєнного часу.

Станом на сьогодні, зміст правової політики морської безпеки має будуватися на основі розуміння необхідності протидії загрозам національної безпеки в морській сфері включаючи прибережні регіони, соціальний захит населення таких регіонів та особливості інтересів гро-

мадян. Подібні сфери регулювання забезпечення мають бути включені в Морську доктрину та виокремлені самостійно в правовій політиці держави найближчим часом.

Відсутність належного регулювання і практичної реалізації організаційно-правових заходів морської безпеки в умовах війни породжує в прибережних регіонах низку раніше не передбачуваних проблем усього спектру гібридних впливів, що, в цілому, може створювати підвищені загрози економічній, інформаційній безпеці.

Підсумовуючи вищенаведене можна стверджувати, що морська безпека є складовою національної безпеки морської держави та, відповідно, обов'язковим об'єктом парламентського контролю.

Список використаних джерел

1. Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 р. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unic/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

2. Конвенція Організації Об'єднаних націй з морського права 1982 р. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_r.pdf

3. Конституція України 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Закон України Про національну безпеку України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 31, ст.241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

5. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції: монографія / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування ; за ред.: Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк. – К. : Ред. журн. «Право України», 2012. – с.196-198.

6. Морська доктрина України на період до 2035 року затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2009 р. № 1307. Офіційний вісник України від 14.12.2009 – 2009 р., № 94, стор. 46, стаття 3216 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-%D0%BF#Text>

7. Ліпкан В. А., Діордіца І. В. Національна безпека України: кримінально-правова охорона: [навчальний посібник] / В. А. Ліпкан, І. В. Діордіца. – К.: КНТ, 2007. – 292 с. (Серія: Національна і міжнародна безпека).С. 10-12.

8. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV Офіційний вісник України від 01.08.2003 – 2003 р., № 29, стор. 38, стаття 1433, код акта 25801/2003. Текст документа. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text>

Лихоступ С. В.

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНОСТЮ ДЕРЖАВИ

Як відомо, Україна є суверенною і незалежною та демократичною, соціально-правовою та парламентсько-президентською республікою, діяльність якої визначається Конституцією України, а законодавчим органом її функціонування є її парламент – Верховна Рада України. Метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є, зокрема, розмежування повноважень між різними органами державної влади, що означає самостійне виконання кожним із них своїх функцій та здійснення повноважень відповідно до Конституції та законів України. Така система запобігає зосередженню повноти влади в руках певної гілки чи державного органу, а також, забезпечує існування демократичної правової держави, що гарантує та захищає права громадян. В цілому така система форму поняття парламентаризму як системи організації і функціонування вищої державної влади, що характеризується поділом законодавчих і виконавчих функцій за зверхності парламенту, наявності у нього виключних прерогатив і повноважень. Розуміння парламентаризму як інституту нормативно-правового закріплення системи народного представництва у формі представницької демократії актуалізує пріоритетність врахування таких його основних функцій як реалізація політико-правового інституту, обґрунтування ідейно-теоретичних концепцій розвитку суспільства та інших. Сутність парламентаризму полягає у збереженні пріоритету демократичного представництва за фактичного дистанціювання представників від виборців, які делегували їм на обмежений часовими рамками термін свою волю і владу.

Але визначення та реалізація такої форми управління суспільством як парламентаризм в практичній сфері дозволяє не лише розширити його традиційне розуміння, а й визнати його складною системою функціональних характеристик діяльності складових структур. Останнім часом вітчизняна практика функціонування українського парламенту висвітлюється недостатньо, оскільки за межами уваги залишаються важливі аспекти забезпечення реального народного представництва і функціонування парламенту України як представницького інституту влади. Ця

низка недостатньо пророблених аспектів діяльності парламенту можлива шляхом реалізації низки практичних кроків, що власне є виділеними функціями управління будь-якої системи. Аналіз функцій управління діяльністю парламенту країни у вітчизняній практиці свідчить про те, що різноманітні питання функціонування українського парламенту висвітлюються недостатньо, оскільки за межами уваги залишаються важливі аспекти забезпечення реального народного представництва і функціонування парламенту України як представницького інституту влади.

Особливий акцент при цьому слід наголосити на функції парламентського контролю, що означає нагляд законодавчої гілки влади над виконавчою та накладає певні обмеження на органи виконавчої влади. З іншого боку, він забезпечує захист свобод окремих громадян проти зловживання владою, звертає увагу громадян на важливі проблеми, підтримуючи постійний діалог або дискусію між гілками законодавчої та виконавчої влади. Він накладає певні обмеження на органи виконавчої влади, забезпечує захист свобод окремих громадян проти зловживання владою, звертає увагу громадян на важливі проблеми, підтримуючи постійний діалог або дискусію, та зміцнює роль представницького уряду у політичній системі. В принципі парламентський контроль діє на принципах регулювання відносин між правом та дійсними потребами в суспільстві, а основою для регулювання його функціонування є Конституція країни. Як наслідок цього є формування так званої політичної системи управління діяльністю держави та формування напрямків розвитку господарської діяльності.

В принципі парламентаризм є особливою системою публічного управління, в якій парламент відіграє ключову роль в системі регулювання відносин між суспільно-політичними суб'єктами, а контроль за його діяльністю є інструментом впливу на суспільні явища. Так як парламентаризм поєднує в собі представницьку і законодавчу влади, то і контроль за його діяльністю набуває особливої актуальності в процесах на тлі зростаючих вимог громадян щодо участі в діяльності державою. Парламентський контроль як один із складових системи управління державою, є неодмінною умовою сталого конституційного ладу в країні. Його реалізація повинна бути здійснена в рамках певних нормативних актів, які, як правило, або відсутні, або не чітко визначають його функції, як засоби реалізації сучасної правової політики, своєрідною моделлю взаємодії різних гілок влади у вирішенні найактуальніших питань.

В системі контролю діяльності державних органів парламентський контроль є складовою частиною загального державного контролю, а складовими елементами, окрім нього, є: президентський контроль, що

розглядається як діяльність глави держави та заснованих ним контролюючих органів за виконанням органами виконавчої влади країни; контроль органів виконавчої влади, який здійснюється органами та посадовими особами органів виконавчої влади всередині системи виконавчої влади; судовий контроль, як перевірка конституційності чи законності правових актів органів законодавчої або виконавчої влади. Як свідчить аналіз ефективності різних видів контролю державних органів, саме функція парламентського контролю має значні законодавчі та господарські наслідки для розвитку суспільства. Незважаючи на діючий в Україні принцип поділу влади який є самостійним, це не означає їх деяку ізоляцію один від одного. Такий демократичний поділ влади полягає не тільки в тому, щоб не допускати концентрації певної влади в одних руках, але також регулювати діяльність одного органу влади з іншими. І в цьому випадку саме парламентський контроль є регулятором таких відносин, що повинні спиратись на єдину законодавчу платформу.

Разом з тим до сьогодні не існує єдиного погляду на визначення та функціональну діяльність парламентського контролю – чи це законодавчий орган, чи це орган реалізації законів різних гілок влади, чи це орган регулювання державних галузей та інше. Але все ж таки парламентський контроль визначається як орган управління державою та механізм моніторингу всіх видів діяльності в рамках держави. Звичайно, реалізація функції парламентського контролю здійснюється в рамках певних законодавчих державних актів. Але, в принципі, прийняття конкретних рішень здійснюється на основі принципу більшості голосів, що, як правило є хибним, так як ця більшість може бути регульована. Зважаючи на це в перспективі можливе створення так званої експертно-аналітичної системи обґрунтування певних парламентських рішень, що базується на базі законодавчих документів. Як основа такої системи виступають структуровані банки даних різноманітних законодавчих документів, розпочинаючи з державних указів та включаючи документи, що регулюють діяльність окремих галузей.

Список використаних джерел

1. Єсімов С. С. Правове регулювання застосування інформаційних технологій для формування довіри до органів державної влади / С. С. Єсімов // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія юридична. – Львів, 2015. – № 1. – С. 173–184.
2. Савченко О. В. Співвідношення державного і громадського контролю / О. В. Савченко // Право і суспільство. – 2015. – № 4. – Ч. 3. – С. 162–167.

3. Єдинак Т. С. Контроль як функція державного управління: сутність та класифікація / Т. С. Єдинак, О. В. Павлишен [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?...2
4. Державний контроль у сфері виконавчої влади / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, В. Л. Коваленко; за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 1999. – 47 с.
5. Пустовіт Ж. М. Поняття, сутність та зміст функцій Верховної Ради України / Ж. М. Пустовіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/bmj_u_2012_11_5.pdf
6. Журавльова Г. С. Форми та механізми парламентського контролю / Г. С. Журавльова // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2007. – № 1 (7). – С. 51–55.
7. Залюбовська І. В. Роль і місце апарату Верховної Ради України в системі парламентського контролю / І. В. Залюбовська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2008-4/doc/4/05.pdf
8. Куракін О. М. Парламентський контроль: характеристика національної моделі / О. М. Куракін, М. О. Третьяченко // Науковий вісник Запорізького юрид. ін-ту. – 2010. – № 2. – С. 3–10.

Добровольська В. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
і процесу Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ЩОДО ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Контроль щодо сфери господарювання являє собою важливу правову категорію, адже саме «ефективна система державного нагляду (контролю) повинна бути організована таким чином, щоб стимулювати суб'єктів господарювання до проведення систематичної роботи з виявлення та виправлення порушень вимог безпеки» [1, с. 40].

Особливим різновидом зазначеного контролю є парламентський контроль, який є універсальним та специфічним, адже стосується всіх форм та різновидів господарської діяльності. За своєю суттю парламентський контроль є практичним виразом суто управлінської діяльності

держави в особі спеціально уповноважених органів щодо господарської діяльності. Звідси можливо визначити його поняття через поняття державне управління. Так, Д. В. Лученко вважає, що «контроль у сфері державного управління є одним з видів адміністративно-правової діяльності. У широкому розумінні слова він виступає формою адміністративно-правової діяльності уповноважених суб'єктів, яка здійснюється в межах їх компетенції, регламентується нормами адміністративного процесу й виражається у вчиненні юридичних дій щодо спостереження, перевірки відповідності виконання й дотримання підконтрольними суб'єктами правових розпоряджень, припинення правопорушень конкретними організаційно-правовими засобами» [2, с. 99]. У той же час достатньо поширеною є думка, згідно з якою контроль є однією з функцій управління. Зокрема, О. П. Полінець визначає контроль у державному управлінні як «сукупність дій, які контролюючі суб'єкти здійснюють стосовно підконтрольних об'єктів для досягнення цілей контролю з метою запобігання стагнації та руйнування системи державного управління під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників» [3, с. 49]. За визначенням О. М. Музичука, «контроль у державному управлінні – функція держави та усіх без винятку суб'єктів управління, що реалізується ними під час перевірки дотримання (виконання) об'єктами контролю встановлених вимог (правил, норм), сукупність заходів із виявлення, запобігання та припинення дій (бездіяльності), що суперечать таким вимогам, під час яких суб'єкт контролю наділений правом втручання у професійну (господарську, виробничу) діяльність підконтрольного об'єкта шляхом його підміни, заміни або тимчасового відсторонення від виконання службових обов'язків, відміни або припинення дії його рішення, притягнення останнього до відповідальності» [4, с. 48].

У загальному вигляді саме через функцію державного управління можливо виділити суть та ознаки парламентського контролю, який є одним із основних видів державного контролю та, як слушно зазначається у літературі саме «для правової держави концепція парламентського контролю не є новою. Вона вибирає зі структур демократичних форм правління, створених конституційними рядами країн. Парламентський контроль слід розглядати як різновид державного контролю, вид діяльності парламенту, здійснюваний за допомогою закріпленої Конституції України та інших нормативних форм засобів та форм за допомогою спеціально створених для цього органів у справах забезпечення законної та ефективної діяльності вищих органів державної влади. Здійснення Верховною Радою України контрольних функцій гарантує більш результативну діяльність уряду, злагодженість у діях усіх підзвітних та під-

контрольних державних органів, вищий рівень дотримання прав і свобод людини і громадянина. Крім того, парламентський контроль сприяє аналізу практики реалізації чинного законодавства, тобто допомагає Верховній Раді України не лише ухвалювати рішення, але і стежити за їхніми практичними наслідками» [5, с. 48]. Саме через практичну реалізацію контрольної діяльності зазначених державних органів здійснюється парламентський контроль.

Різноманітні фахівці досліджують контрольну діяльність та пропонують власне бачення щодо її суб'єктно-об'єктного складу. Так, цікавими слід вважати пропозиції вченої О. Линдюк щодо вдосконалення контрольної діяльності, до яких вона відносить:

- введення нових технологій у процес управління, створення єдиного інформаційного простору державного контролю;
- визначення на державному рівні повноваження різних контролюючих органів, розумна «спеціалізація» яких дозволить отримати всебічний результат від спільної роботи;
- посилення інформаційної взаємодії контрольних органів з правоохоронними органами та громадськістю;
- активізацію співпраці контрольних органів різного підпорядкування;
- створення єдиної інформаційної системи державного контролю [6, с. 245].

Представляється, що зазначене є вкрай важливими пропозиціями, але їх слід враховувати у відповідності із сучасними умовами господарювання в умовах воєнної економіки, коли відчувається суттєва зміна державних пріоритетів.

На думку вченої І. Павлик, суттєве удосконалення діяльності органів державного контролю може бути досягнуто завдяки:

- осмисленню парламентом та урядом України важливості виконання державного контролю як єдиного інструменту забезпечення центрів прийняття управлінських рішень державного значення;
- реалізації концепції превентивного контролю, що сприятиме оптимізації контрольних заходів, економії бюджетних коштів на їх проведення та утримання органів державного контролю, формуванню необхідної доказової бази з метою подальшого відшкодування збитків державі, а також зменшення кількості та обсягу фінансових порушень у майбутньому;
- централізації державного контролю, що дозволить консолідувати зусилля в частині контролю за повнотою формування, законністю, доцільністю та ефективністю розподілу, перерозподілу та використання фінансових ресурсів держави та суб'єктів господа-

рювання державної форми власності, усунути факти дублювання контрольних заходів, створити єдину інформаційну базу контролю заходів та їх результатів, оптимізувати витрати на утримання органів державного контролю [7].

Таким чином, парламентський контроль у сфері господарювання це різновид державного контролю, змістом якого є сукупність певних дій контролюючого характеру, а також інші дієві й ефективні механізми реалізації контрольних функцій парламенту а саме: – систематичні звіти уряду і міністра економіки щодо поточних потреб суб'єктів господарювання та стану вітчизняної економіки; – регулярне проведення парламентських слухань з економічно-господарських проблем; – парламентські перевірки на місцях з економічних питань; – депутатські запити щодо різних аспектів функціонування сфери господарювання; – ініціювання парламентом проведення різного роду експертиз з проблем економічно-господарського характеру тощо.

Наслідком здійснення парламентських контрольних заходів є рішення, які мають державний, обов'язковий характер і набувають форми закону, підзаконного акта або постанови. Результати реалізації контрольних повноважень суб'єктами парламентського контролю за сферою господарювання знаходять свій вираз в офіційних нормативно-правових актах: постановах парламенту, висновках та рекомендаціях експертів, актах ревізій, статистичних звітах, постановах та висновках колегії Рахункової палати. Усі рішення, які є наслідком здійснення парламентських контрольних заходів, мають державний, обов'язковий характер.

Список використаних джерел

1. Вдовиченко Л. Ю. Державний нагляд (контроль) у сфері господарської діяльності: релевантний для України міжнародний досвід. Бізнес Інформ. 2018. № 1. С. 35-41.
2. Лученко, Д. В. Місце контролю в системі адміністративно-правових форм діяльності. Проблеми законності. 2006. № 82. С. 97-103.
3. Полінець О. П. Контроль в державному управлінні України: теоретико-організаційні питання: дисертація канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Національна академія держ. управління при Президентові України. К., 2003. 248 с.
4. Музичук, О. М. Поняття та особливості контролю і державного управління. Наше право. 2011. №. 2. С. 46-51.
5. Цепенда В. М. Класифікація видів державного контролю. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 9. URL: <http://www.du.nauka.com.ua> (дата звернення: 12.03.2024).

6. Линдюк О. А. Теорія та практика модернізації державної служби України в умовах глобалізації : монографія. Київ : НАДУ, 2016. 304 с.

7. Павлик І. Відмінність понять «державний контроль» і «державний нагляд»: нормативно-правовий аспект. Науковий вісник. 2017. Вип. 20. «Демократичне врядування». URL:<http://livivacademy.com> (дата звернення: 12.03.2024).

Чижевський Б. Г.

*кандидат педагогічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу економіки та управління
загальною середньою освітою
Інституту педагогіки НАПН України;
Заслужений працівник освіти України.
<https://orcid.org/0000-0002-7878-1180>*

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ОДНА ІЗ ДЕМОКРАТИЧНИХ ФОРМ УПРАВЛІННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ

Питанням діяльності Верховної Ради України, у тому числі і організації парламентського контролю, як однієї із демократичних форм управління трансформаційними процесами у суспільстві, економіці, а також у сфері науки [2] і освіти [4], в науковій літературі та засобах масової інформації, соціальних мережах надається значної уваги особливо у період війни та воєнного стану. Видані праці надають значну допомогу народним депутатам України, державним службовцям, активним представникам суспільства, науковцям, освітянам, дітям та учнівській молоді у вивченні та визначенні перспективних напрямів розвитку особистості, спільноти, суспільства, економіки, науки, освіти, інновацій.

Будівництво, розвиток та утвердження соціального правового рівноправного людського суспільства, демократичної держави України, промисловості 4 та 5 економічних укладів вимагають максимальної мобілізації наукових знань, творчих сил і енергії, інтелектуального потенціалу представників законодавчої, виконавчої та судової влади, а також демократичних інститутів соціального правового людського суспільства.

Зростають вимоги до проблем управління трансформаційними процесами у суспільстві, економіці, а також у сфері науки і освіти на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, у тому числі до

парламентського контролю як частини управлінської праці, важливій за масштабами, змістом, об'ємом, а також складної, насиченої та інформаційно об'ємної. Демократичне управління в країні неможливе без обміну інформацією, зворотного зв'язку та консолідації зусиль. Ефективне, професійне державне управління залежить від того, в якій мірі та об'ємі політикам, народним депутатам України, державним службовцям охоплені, відомі, систематизовані, проаналізовані, осмислені напрацювання та проблеми розвитку особистості, спільноти, суспільства, держави, економіки, технологій, а також функціонування науково-освітньої сфери, як інтелектуального, інноваційного, стратегічного та оборонного інституту.

Парламентський контроль розглядається як одне із фундаментальних прав вищого представницького органу, засіб організації проведення державного контролю, головними методами і формами якого є постановка питання довіри до уряду, парламентське розслідування, яке може спричинити застосування процедури імпичменту глави держави, створення спеціального контрольного органу парламенту (рахункової палати) [6, 9], проведення днів Уряду [7, 8], парламентських слухань [10, 11], слухань у комітетах Верховної Ради України [13], діяльність яких має не політичний, а конкретно-управлінський, фахово-професійний характер, а також організація виїзних засідань комітетів, вивчення та розгляд конкретних проблем із прийняттям відповідних узгоджених рішень. Особливістю парламентського контролю є те, що він здійснюється Верховною Радою України, комітетами, комісіями, її органами та посадовими особами, із врахуванням засад формування, організації діяльності та припинення діяльності депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді та регулюється Конституцією України [1], Регламентом Верховної Ради України [5] та законами України «Про комітети Верховної Ради України», «Про статус народного депутата України», про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України.

Під час парламентського контролю вивчається формування, стан, забезпечення, особливості, специфіка та проблеми реалізації законодавства, ефективність дотримання та захисту прав, свобод та обов'язків громадянами України, важливість, дієвість та результативність загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, а також встановлює відповідність трансформаційних процесів у суспільстві, економіці, а також у сфері науки і освіти, духовним, моральним (натуральним), юридичним законам.

Вивчення конкретних проблем розвитку особи, суспільства і держави проводиться з метою регулярного інформування народних депутатів і суспільства та підготовки рішень із: актуальних питань соціально-економічного, науково-освітнього, інноваційного розвитку; підготовки професійних кадрів; відбудови, відновлення та нарощування виробництва; проведення пріоритетних фундаментальних та прикладних наукових досліджень; здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави; стану додержання Кабінетом Міністрів України, місцевими органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування вимог Конституції України; виконання законів України, постанов Верховної Ради України, рішень комітетів; вироблення пропозицій щодо правового врегулювання діяльності центральних і місцевих органів, законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого самоврядування, самоврядних, у тому числі, наукових та освітніх, суспільних організацій; політики та підходів стосовно зміни чинного законодавства, його доповнення та підготовки проєктів законодавчих актів.

Парламентський контроль ґрунтується на принципах законності, демократичності, гуманності, поєднання прав, свобод і обов'язків, незалежності, об'єктивності, безсторонності, гласності та неупередженості і буде позитивним, дієвим і продуктивним при наявності відкритого, професійного, неупередженого, широкоаспектного суспільного контролю над діяльністю Верховної Ради України та її структурних підрозділів і посадових осіб.

Значення парламентського контролю зростає у зв'язку із необхідністю підготовки та входження суверенної, демократичної, соборної держави України до Європейського союзу та розширення своєї співпраці із європейськими інституціями – Радою Європи, ОБСЄ, Європарламентом. У зв'язку з чим парламентський контроль необхідно розглядати як важливу ділянку праці народних депутатів України, політиків, державних службовців, представників силових інститутів, промисловців, підприємців, науки, освіти, бізнесу, банківської справи, суспільних самоврядних організацій, профспілок із постійним зростанням вимог до якості визначеної площини та рівня співпраці.

Організація парламентського контролю, його планування мають будуватися на науковій основі і відповідати високим вимогам до професійної законодавчої роботи та результативності стабільного, стійкого розвитку, зростання творчої обдарованої особистості, людського суспільства, держави Україна, інноваційної економіки знань на демократичній основі. Наукова організація парламентського контролю вимагає від народних депутатів України, державних службовців формування творчого, професійного, культурного стилю співпраці проникнутій науковим підходом

до розвитку творчої обдарованої особистості, всіх суспільних, економічних процесів та якому чужий суб'єктивізм, зверхність, чванство, егоїзм, зазнайство. Він передбачає високу об'єктивну вимогливість до себе та інших, виключає самозадоволення, пихатість, протистоїть будь-яким проявам бюрократії і формалізму.

Контроль буде ефективним якщо він буде виступати в якості управлінського центру, який спрямовує та корегує виконання необхідних рішень та дій. Функції парламентського контролю полягають у перевірці, систематизації, узагальненні, обліку виконання норм Конституції та законодавства України, результативності їх імплементації та виявлення причин невиконання. На основі даних контролю здійснюється координація співпраці інститутів законодавчої, виконавчої, судової влади, суспільних організацій, спілок, товариств, економіки, бізнесу, роботодавців. Таким чином парламентський контроль включає всебічний та різнорівневий аналіз досягнутих результатів (зворотній зв'язок) і є вихідним пунктом нового циклу законотворення та управління, тобто передбачає виявлення нових завдань, які формуються на основі аналізу стану та особливостей організації і здійснення законодавчого процесу.

Отже, парламентський контроль є частиною управлінської інтенсивної праведної щиросердної праці загальнодержавного рівня. Демократичний професійний парламентський контроль дозволяє виявляти серйозні недоліки щодо виконання законодавства з питань оборони, захисту та розвитку людини, спільноти, суспільства, економіки, науки, освіти, інтелектуального потенціалу в частині правових, економічних, соціальних та організаційних засад функціонування і розвитку українського суспільства та визначити перспективи і шляхи подальшого зростання.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України Конституція України (від 28 червня 1996 року) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Верховна Рада України Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (від 26 листопада 2015 року реєстр. № 848-VIII) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

3. Верховна Рада України Закон України «Про інноваційну діяльність» (від 4 липня 2002 року реєстр. № 40-IV) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>

4. Верховна Рада України Закон України «Про освіту» (від 5 вересня 2017 року реєстр. № 2145-VIII) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

5. Верховна Рада України Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» (від 10 лютого 2010 року реєстр. № 1861-VI) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>

6. Верховна Рада України Закон України «Про Рахункову палату України» (від 2 липня 2015 року реєстр. № 576-VIII) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>

7. Верховна Рада України Постанова «Про затвердження Положення про «День Уряду України» у Верховній Раді України» (від 01 лютого 1996 року № 23/96-ВР) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/23/96-%D0%B2%D1%80#Text>

8. Верховна Рада України Постанова «Про стан, напрями реформування і фінансування освіти в Україні» (від 21 червня 2001 року N 2551-III) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2551-14#Text>

9. Рахункова палата України Звіт про результати фінансового аудиту проєкту «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів», що підтримується позикою Міжнародного банку реконструкції та розвитку – Міністерство освіти і науки України. – від 5 грудня 2023 року № 29-1 https://tr.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2023/29-1_2023/Zvit_29-1_2023.pdf

10. Парламентські слухання з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні. – К.: Парлам. вид-во, 2006. – 175 с.

11. Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації. / Упоряд. Г. О. Андрощук, М. М. Шевченко. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 304 с.

12. Доступність та якість загальної середньої освіти: стан і шляхи поліпшення: матер. парламентських слухань у Верховній Раді України 23 жовтня 2013 р. / Верховна Рада України. – К.: Парламентське видавництво, 2014 – 264 с.

13. Стан та законодавче забезпечення фінансування наукової та науково-технічної діяльності в Україні: матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України 13 березня 2013 р.; упоряд. М. М. Шевченко, Б. Г. Чижевський, С. В. Семенюк, В. Ю. Бурда / Верховна Рада України; Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти. – К.: Парламентське вид-во, 2014. – 637 с.

14. Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні: матеріали парлам. слухань у Верховній Раді України 18 червня 2014 р. / Верховна Рада України; Комітет ВР України з питань інформатизації та інформаційних технологій; ред. кол. В. П. Омельченко (голова), В. П. Семиноженко, Г. О. Андрощук, Л. М. Гриневич [та ін.]. – К.: Парлам. вид-во, 2014. – 196 с.

15. Правове забезпечення реформи освіти в Україні : матер. парлам. слухань у Верховній Раді України 9 груд. 2015 р. / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти. – К.: Парлам. вид.-во, 2016 – 256 с.

16. Стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави: матер. парлам. слухань у Верховній Раді України 2 липня 2014 р. / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти Верховної Ради України; упорядники М. М. Шевченко, С. В. Семенюк, Г. О. Андрощук. – К.: Парлам. вид.-во, 2015. – 744 с.

17. Освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення дітей з порушенням психофізичного розвитку: проблеми та шляхи їх вирішення: матер. парлам. слухань у Верховній Раді України 4 черв. 2014 р. / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти Верховної Ради України; упорядник С. В. Красняков. – К.: Парлам. вид.-во, 2015. – 272 с.

18. Національна інноваційна система: стан та законодавче забезпечення розвитку: матер. парлам. слухань у Верховній Раді України 21 березня 2018 р. / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти Верховної Ради України; упорядники Левчук О. М., Семенюк С. В., Чижевський Б. Г., Шевченко М. М.. – К.: Парлам. вид.-во, 2018. – 239 с.

19. Збалансований розвиток людського капіталу в Україні: завдання освіти і науки: матер. парлам. слухань у Верховній Раді України 10 квітня 2019 р. / Верховна Рада України, Комітет з питань науки і освіти Верховної Ради України; упорядники Левчук О. М., Чижевський Б. Г., Семенюк С. В., Козієвська О. І., Шевченко М. М., Сімахова А. О. – К.: Парлам. вид.-во, 2019 № 1. – 389 с.

20. Комітет Верховної Ради України Рішення “Про стан забезпечення підручниками та навчальними посібниками закладів загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році”, від 05 березня 2024 р. № 146

Попова А. В.

*студентка Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ*

Науковий керівник: Сидоренко Н. А.,
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри управління та
адміністрування Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Різні фахівці, керівники, державні управлінці кожного разу мають справу з інформацією як необхідним засобом розробки управлінських рішень. Також хочу наголосити на тому, що завдяки інформації реалізується зв'язок між суб'єктом і об'єктом, керуючою та керованою частинами системи управління.

На сьогоднішній день поняття «інформація» трактується по-різному. Але я вважаю, що інформація – це роз'яснення, уявлення про що-небудь. Звісно це може бути якась доповідь, правило, завдяки якому ми маємо уявлення про ту чи іншу річ.

Але перш ніж перейдемо до інформаційного забезпечення, нам потрібно дізнатися, що таке інформаційне суспільство? І так інформаційне суспільство – це те суспільство, у якому переважна більшість населення зайнята отриманням, опрацюванням, переробкою, передачею, зберіганням інформації [2].

Для інформаційного суспільства також характерні такі риси:

- базисною характеристикою інформаційного суспільства є домінування власності на знання та інформацію. Особиста власність – власність людини на знання та інформацію – віддаляє її від безпосередньої участі у виробництві внаслідок автоматизації, інформатизації (обслуговування інтелектом). Знання та інформація є не тільки ринковим продуктом, видом власності, але й продуктом духовним, субстратом духовного життя соціуму. Заперечуючи останнє, ми знову стаємо на шлях технократичного підходу до життя людини;
- інформація та знання набувають властивості товару і здатність приносити надлишкову додаткову вартість. На додаток до груп виробництва засобів виробництва (група «А») та виробництва засобів споживання (група «Б») з'явилася третя – виробництво на-

уково-технологічної інформації та засобів інформаційного забезпечення (група «0»);

- в інформаційному суспільстві все більшу роль в управлінні суспільством, всіма сферами його життєдіяльності відіграє не тільки комерційний та державний, але й інформаційний менеджмент, де виробництво, обмін, споживання інформації стає найпершим атрибутом управлінської діяльності. Якщо в індустріальному суспільстві субстанцією в економіці був товар, то в інформаційному суспільстві – «інформаційна людина»;
- в інформаційному суспільстві на зміну тези «інформація є результатом відображення буття» приходять усвідомлення того, що свідомість творить, змінює наше буття. Інформація набуває властивостей атрибуту матерії, вона розвивається за своїми законами, не пов'язаними з реальними фактами;
- інформаційне суспільство – це тип відкритого суспільства, яке характеризується доступністю інформації для громадян. Закрите суспільство навпаки функціонує в режимі обмежень, недопущення до інформації, цензури, відсутності свобод [4].

Систему інформаційного-аналітичного забезпечення державного управління можна визначити як взаємозалежну та відповідним чином сформовану сукупність організаційних, організаційно-правових, інформаційних, методичних, програмно-технологічних компонентів, що забезпечує необхідну якість прийнятих управлінських рішень за рахунок раціонального використання інформаційних ресурсів та інформаційних технологій з поєднанням принципів проблемної орієнтації та програмно-цільової установки як відносно тематики інформаційного забезпечення, так і відносно вибірковості підготовки інформації та доведення її до керівників відповідно до їх місця в системі управління та основних функціональних обов'язків [2].

На державне управління в цілому та його інформаційне (інформаційно-аналітичне) забезпечення впливають в сучасних умовах наступні фактори:

- геополітичні процеси, в першу чергу глобалізація як інтеграційний процес;
- інформатизація;
- демократизація та розвиток громадянського суспільства;
- прогрес в сфері управління і технологій інформаційної діяльності тощо[4.с.11].

Т. М. Стокороса під інформаційним забезпеченням розуміє динамічну систему одержання, оцінки, зберігання та перероблення даних, створену

з метою вироблення управлінських рішень. Інформаційне забезпечення, як вважає науковець, можна розглядати і як процес забезпечення інформацією, і як сукупність форм документів, нормативної бази та реалізованих рішень щодо обсягів, розміщення та форм існування інформації, яка використовується в інформаційній системі у процесі її функціонування. Тобто науковець вказує на двояку природу досліджуваного поняття, розкриваючи його як процес і як сукупність документів чи інших носіїв інформації [1].

Інформаційне забезпечення покликане здійснити дії з надання сучасної, достовірної та повної інформації суб'єкту управління із заданою періодичністю.

Основні **принципи та методологічні аспекти** інформаційно-аналітичної роботи:

- формування мети досліджень;
- створення понятійного апарату;
- забезпечення достатньої інформованості;
- розкриття значення фактів;
- встановлення причин та наслідків;
- врахування історичного розвитку та національного характеру;
- визначення тенденцій розвитку;
- забезпечення високого рівня достовірності;
- формування висновків та рекомендацій;
- наявність зворотного зв'язку [3].

Отже, управління політичним, економічним та соціально-культурним розвитком суспільства може бути ефективним лише у разі наявності достовірної та систематичної інформації про його поточний стан. Сьогодні в Україні органи державної влади, політичні партії, фінансово-політичні групи тощо не мають чітко налагоджених механізмів збирання інформації для власних потреб.

Список використаних джерел

1. Зміст та основні напрями інформаційного забезпечення адміністративно-юрисдикційної діяльності правоохоронних органів. URL: (<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib>)

2. Інформаційне забезпечення державного управління. URL: http://epidruchniki.com/content/2077_85Informaciine_zabezpechennya_derjavnogo_upravlinnya.html)

3. Інформаційно-аналітична діяльність практичні аспекти реалізації у сфері управління. URL(https://pidru4niki.com/1766121453912/informatika/informatsiyno-analitichna_diyalnist_praktichni_aspekti_realizatsiyi_sferi_upravlinnya)

4. К. О. Линьов. Інформаційне забезпечення державного управління та державної служби. URL: (<https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/>)

Марфат А. О.

аспірант ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»,

Радзієвська О. Г.

кандидат юридичних наук, старший дослідник

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У ПИТАННЯХ ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

У сучасному світі виникають серйозні виклики, пов'язані із забезпеченням парламентського контролю за дотримання інформаційних прав та свобод людини і громадянина, зокрема, у питаннях протидії поширенню дезінформації та фейків. На сьогодні в Україні є низка нормативно-правових актів, які спрямовані на захист, розвиток та регулювання інформаційного простору. Проте, такі нормативні акти ухвалюються з метою вирішення тактичних завдань, без урахування стратегічних орієнтирів та об'єктивних викликів сьогодення. Лише частина інформаційних відносин врегульована законодавчо, інша – підзаконними, а іноді й відомчими нормативними актами.

Початково важливо зазначити, що право на здійснення парламентського контролю в Україні належить Верховній Раді і може бути реалізоване безпосередньо або опосередковано через певні державні органи, як це передбачено в Конституції України.

Суть парламентського контролю полягає у тому, що парламент оцінює діяльність уряду чи його окремих представників у межах визначених процедур. Згідно з Конституцією України, парламентський контроль включає низку аспектів, таких як: контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України, контроль за виконанням Державного бюджету України, надання згоди на призначення і звільнення осіб у випадках, передбачених Конституцією України, контроль за використанням позик, отриманих Україною від міжнародних фінансових організацій та іноземних держав тощо. Моніторинг за дотриманням конституційних прав і свобод громадян в рамках парламентського контролю покладено на Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, а Рахункова палата, яка діє

від імені парламенту, здійснює контроль за використанням коштів Державного бюджету України [1].

Науково обґрунтованих критеріїв, які однозначно визначали б конструктивність та ефективність інструментів парламентського нагляду, на даний час не існує. Методи проведення парламентського контролю, інструментарії та механізми у кожній країні свої, засновані на власних традиціях нормотворення.

Відповідно до позиції В. Предборського, діяльність щодо забезпечення безпеки виникає як соціальне явище, метою якого є подолання протиріч між реальною небезпекою та потребами особистості, соціальних груп, суспільства і держави на принципах локалізації, попередження та обмеження. Управлінська діяльність спрямована на усунення, запобігання та локалізацію загроз безпеці, які є об'єктом цієї діяльності. Автор визначає предмет цієї діяльності як конкретні загрози (економічні, політичні, військові тощо) та їхні матеріальні носії (природні та соціально-економічні явища) [2].

У своєму дослідженні щодо правового забезпечення інформаційної безпеки Т. Ткачук вказує на складність цього поняття, яке охоплює широкий спектр процесів та явищ, пов'язаних із запобіганням загрозам безпеки національних інтересів у сфері інформації [3].

Проте глибоку проблему у нормативно-правовій сфері механізму забезпечення інформаційної безпеки держави складає недотримання вимог законодавства всіма суб'єктами цього механізму, особливо органами державної влади на всіх рівнях. Недбале та нечітке виконання норм права, а також відсутність контролю за дотриманням законодавства становить найбільшу проблему правової політики держави, зокрема у сфері обігу інформації.

Питання реалізації парламентського контролю за дотриманням інформаційних прав та свобод громадян під час забезпечення їх інформаційної безпеки і протидії використанню дезінформації та фейків у політичному процесі стають все більш актуальними. Для ефективного контролю необхідно розробляти механізми перевірки достовірності інформації, підвищувати рівень медіаграмотності в суспільстві та впроваджувати заходи для запобігання поширенню дезінформації.

Розвиток механізмів перевірки достовірності інформації є також важливою складовою боротьби з дезінформацією у парламентській роботі. Це може включати створення незалежних фактчекерських організацій або комісій, які займатимуться перевіркою фактів та виявленням недостовірної інформації у інформаційному середовищі парламенту та заявах політиків.

Також хотілося би зазначити, що у системі правового забезпечення не вистачає достатніх механізмів для ефективного моніторингу у питаннях створення, поширення та використання інформації. Зокрема, відсутні дієві механізми незалежного моніторингу у питаннях забезпечення плюралізму, прозорості та неупередженості діяльності медіа, контролю за недопущення їх монополізації та використання у маніпулятивних цілях, а також за діяльністю з поширення інформації в мережі Інтернет.

Люди з високим рівнем сприйняття та оцінки інформації можуть більш ефективно аналізувати інформацію, чітко відрізняти факти від дезінформації та протидіяти маніпулюванню. Підвищення рівня освіти громадян у питаннях їх медіа- та інформаційної грамотності, напрацювання навичок щодо виявлення дезінформації, критичного сприйняття та оцінки інформації дозволить створити систему суспільного моніторингу загального інформаційного простору.

Заходи по моніторингу та запобіганню поширення недостовірної інформації можуть включати співпрацю з інтернет-платформами для боротьби зі шкідливим контентом та підтримку журналістів у їхній роботі з виявлення та нейтралізації дезінформації.

Удосконалення також потребують механізми контролю за дотриманням права на захист інтелектуальної власності в умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Отже, у зв'язку зі зростанням викликів у сфері інформаційної безпеки та необхідності забезпечення контролю за дотриманням прав та свобод людини і громадянина, а також ефективного моніторингу інформаційного простору на предмет поширення недостовірної інформації, важливим є розроблення та впровадження Стратегії запобігання поширенню дезінформації, яка би включала в себе питання активного залучення інституційних та громадянських можливостей держави. Підсилення інституційних можливостей контролю за дотриманням інформаційних прав та свобод людини і громадянина й моніторингу інформаційного простору суспільним контролем та моніторингом дозволить підвищити рівень забезпечення інформаційної безпеки в Україні. Такі заходи сприятимуть підвищенню ефективності парламентського контролю та забезпечать подальший сталий розвиток держави.

Список використаних джерел

1. Парламентський контроль: практичні поради та рекомендації для підвищення ефективності. URL: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/PRP_Guide_Parliamentary_Oversight-UKR.pdf

f&ved=2ahUKEwj1wtmmk7KFAxVMgP0HHbTZDsUQFnoECBEQAQ&usg=AOvVaw3DafYjUZQstkLBnZZcwYgC

2. Предборський В. А. Економічна безпека держави : монографія. Київ: Кондор, 2005. 391 с.

3. Ткачук Т. Ю. Забезпечення інформаційної безпеки в умовах євроінтеграції України : правовий вимір : монографія. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. 422 с.

Корж І. Ф.

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, заступник керівника наукового центру електронного парламенту та правової інформації, ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права НАПрНУ»

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Український парламент, як найвищий представницький орган в державі, здійснює свою функцію контролю за діяльністю органів державної виконавчої влади у відповідності до положень Конституції України [1], ряду спеціальних законів, якими врегульовуються процедури проведення парламентських слухань, слухань у комітетах та порядку підготовки та проведення Дня Уряду України у Верховній Раді України, а також ряду законів, в яких зазначене питання регулюються опосередковано, більшість з яких визначають правовий статус відповідних державних органів та регулюють питання їхньої підзвітності парламенту.

Питання парламентського контролю є визначальним, оскільки дозволяє забезпечувати баланс системи стримування та противаг. Фактично парламентський контроль означає здатність парламенту мати реальні важелі впливу у разі виникнення проблем реалізації ухвалених ВР України рішень. Контрольна функція реалізується зокрема такими механізмами: депутатськими запитами та зверненнями, проведенням Години запитань до уряду, комітетськими слуханнями, Рахунковою Палатою, звітами уряду, голови НБУ та Генерального прокурора України.

Необхідно також зазначити, що контрольна функція парламенту є не менш важливою ніж законодавча, оскільки парламент, прийнявши закон, має право та обов'язок контролювати хід його виконання, щоб бути впев-

ним у тому, що правозастосування здійснюється у чіткій відповідності до мети та положень законодавчого акту. Без належної реалізації цієї функції законодавчий орган ризикує перетворитися на редакторських цех, який видає високоякісні тексти, але не турбується про те, як цей текст буде застосований на практиці.

В наукових дослідженнях та у виступах політиків неодноразово констатувалася недостатня ефективність парламентського контролю в Україні. Наприклад, неодноразово поставало питання – як запровадити ефективний парламентський контроль? Які довготривалі проблеми роботи Верховної Ради вже вдалося вирішити? Саме про це, наприклад, говорили учасники онлайн-заходу «Регіональне обговорення реформ: парламентська реформа», організованого Коаліцією Реанімаційний Пакет Реформ [2]. Новітня історія України свідчить, що найбільш ефективним і ефектним застосування парламентського контролю було поза межами тих інструментів, які визначила Конституція. Водночас необхідність вдаватися до таких ефектних способів парламентського контролю є доказом того, що визначені Конституцією інструменти не можуть бути ефективно застосованими [3]. Зазначене – свідчення того, що нинішні формалізовані механізми здійснення парламентського контролю не стали тим ефективним інструментом парламенту, який забезпечував би належне регулювання суспільних відносин в Україні.

Досвід парламентського контролю, з огляду на історичну ретроспективу, є в Україні вкрай недостатнім та доволі суперечливим. Це не дає змоги поки що твердити про усталеність парламентського контролю як такого, про його належне наукове осмислення та правове закріплення в сучасних умовах [4, с.2].

Необхідно зазначити, що з метою удосконалення парламентського контролю був прийнятий Закон [5], який вніс техніко-методологічні зміни до ряду законів, метою яких є саме удосконалення механізмів здійснення парламентського контролю. Так, нормами Закону удосконалено положення у частині розгляду звітів, доповідей та інформації державних органів, також його положення спрямовані на посилення дієвості парламентських слухань та впровадження ряду інших новел; здійснена спроба усунути недосконалість існуючих правових механізмів здійснення парламентського контролю та/або недостатній розвиток практики застосування існуючих інструментів, а також низки неузгодженостей, колізій та прогалин.

Однак, про позитивні зміни у здійсненні парламентського контролю, як результат застосування даного Закону, говорити ще зарано.

Як свідчать нинішні події в органах виконавчої влади, пов'язані із крадіжкою державних коштів та матеріальних засобів, із дією корупцій-

них схем в органах виконавчої влади, а також з неефективністю дій Уряду – вказує на показники низького рівня нинішнього парламентського контролю. До цього можна додати і застій у напрацюванні механізмів реформування правоохоронних органів, зокрема СБУ, небажання прийняти законопроект [6] про парламентський контроль за дотриманням вимог Конституції та законів України щодо забезпечення національної безпеки в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів, який перейшов із парламенту попереднього скликання і лежить без руху. Законопроектом передбачено створення Комітету, до повноважень якого належатиме забезпечення контрольних функцій Верховної Ради України за діяльністю державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів відповідно до вимог Конституції України в частині забезпечення національної безпеки. Його прийняття дало б можливість впровадити відсутній на сьогоднішній день механізм парламентського контролю щодо забезпечення національної безпеки в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів та запровадити демократичний принцип участі Верховної Ради України в управлінні сектором безпеки і оборони.

Необхідно зазначити, що сама робота парламенту нині пов'язується не з консолідацією зусиль парламентарів на напрацюванні передумов для одержання Перемоги над агресором, а із протистоянням між більшістю та опозицією, зі парламентськими скандалами в частині гострого політичного протистояння в цьому органі влади між різними політичними силами. В цілому нинішня діяльність парламенту, Президента України та його офісу, органів суду, окремих органів місцевого самоврядування супроводжується постійними скандалами та порушенням з їхнього боку норм права, про що свідчать відповідні публікації про скандали політичного і правового характеру, а також розкриття фактів прояву корупції. Особлива втрата позитивного іміджу нині належить, як не дивно, Верховній Раді України. Так, на кінець 2023 року, за результатах опитування Київського міжнародного інституту соціології, частка тих, хто довіряє Верховній Раді, знизилася з 35% до 15%, а частка тих, хто не довіряє – зросла з 34% до 61%. Критично низькою із значним погіршенням порівняно з минулим роком є довіра судам і прокурорам. Лише 12% українців довіряють судам і лише 9% довіряють прокурорам. Не довіряють – відповідно, 61% і 64% [7].

Такий оціночний підхід громадськості до відповідних структур публічної влади, існуючі негативи в діяльності влади, свідчить про те, що публічна влада перетворилася не на механізм дієвого управління сус-

пільством і державою, а на механізм збагачення її представників, що підтверджується численними фактами. Це вказує на своєрідну відокремленість представників публічної влади від безпосереднього джерела цієї влади – народу, вказує на прояв різнобічності інтересів влади і суспільства, на прояв безконтрольності в діяльності публічної влади.

Необхідно зазначити, що окрім передбаченої нині участі громадськості в обговоренні проектів актів органів державної влади, на думку дослідників є доцільним законодавчо запровадити дієвий механізм здійснення громадської експертизи діяльності органів державної влади в цілому, а не лише органів виконавчої влади. Тому вбачається доцільним створення консультативно-дорадчих рад громадянського суспільства у всіх гілках органів державної влади. При цьому процедура їх створення має бути визначена законом, не аналогічній нинішній, за якою органи виконавчої влади визначають склад цих рад та спосіб їх формування, що створює реальні корупційні ризики і зловживання з боку службових і посадових осіб цих органів, проведення до цих рад «слухняних» її членів, які не проявляють належної активності. Як альтернативний варіант – тимчасово запровадити імперативний мандат, що дозволить вивести загальну, правову та політичну культуру народних обранців на належний рівень.

Демократичний розвиток України вже демонструє необхідність перегляду балансу влади. І розпочинати потрібно саме з як посилення контролю представницьких органів, так і з посилення участі громадськості в управлінні державними справами, запровадження громадської експертизи діяльності органів державної влади в цілому. Хоча зазначене не передбачено в демократичних країнах Європи та світу а також в Конституції України, однак, новітні умови розвитку суспільства спроможні допустити подібне, оскільки нинішній рівень політичної, правової та загальної культури наших політиків у владі не дозволяє Україні рухатися успішно вперед. Країна, у більшості напрямків свого розвитку, пасе задніх, що, у свою чергу, викликає низький рівень соціального забезпечення населення, загострюючи невдоволення населення таким станом.

І наостанок, здійснення парламентом аналізу практики застосування законів обмежується з'ясуванням обсягу та своєчасності, а не якості законодавчих актів, і в переважній більшості випадків вплив закону разом із його підзаконними актами в часі не оцінюють. Тому експертами вважається доцільним для парламенту запровадити механізм оцінювання ефективності застосування законів, фактично розширивши межі аналізу практики застосування законів, доповнивши його низкою нових інструментів парламентського контролю, включаючи консультації із заінтересованими сторонами.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Верховна Рада має запровадити ефективний парламентський контроль, – депутати та експерти. URL: <https://uareforms.org/news/parliament-control> (дата звернення: 20.03.2024).
3. Сироїд О. І. Контрольна функція парламенту: щоб країна була заможною і в безпеці. Серія видань «Парламентські практики». Київ. 2021. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2018/08/kontrolna_funkciya_parlamentu.pdf (дата звернення: 20.03.2024).
4. Контрольні повноваження комітетів Верховної Ради України: правове регулювання та проблеми реалізації. «Часопис ПАРЛАМЕНТ». № 1. Київ. 2015. URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/09/CHasopys_2015_1.pdf (дата звернення: 21.03.2024).
5. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення ефективної реалізації парламентського контролю: Закон України від 3 грудня 2020 р. № 1052-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-20#Text> (дата звернення: 21.03.2024).
6. Проект Закону про парламентський контроль за дотриманням вимог Конституції та законів України щодо забезпечення національної безпеки в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів від 29 серпня 2019 р. № 1204 / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/1037> (дата звернення: 22.03.2024).
7. За рік довіра українців до влади, зокрема Зеленського, знизилася, – опитування КМІС. URL: https://lb.ua/society/2023/12/18/589528_rik_dovira_ukraintiv_vladi.html (дата звернення: 22.03.2024).

Жиляєв І. Б.

доктор економічних наук, старший науковий співробітник, науковий співробітник ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»

ORCID ID: 0000-0001-7118-0254

Фурашев В. М.

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, перший заст. директора ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»

ORCID: 0000-0001-7205-724X

РЕКОМЕНДАЦІЇ З ВДОСКОНАЛЕННЯ СФЕРИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ У ВІТЧИЗНЯНИХ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ (ОГЛЯД)

Основою формування майбутньої державної правової політики для врахування у правотворчій діяльності має стати Наукова концепція розвитку законодавства України – «документ юридичного прогнозування рекомендаційного характеру, в якому на теоретико-емпіричній основі здійснюється системне прогнозування розвитку законодавства України, його окремих сфер, галузей та напрямів» (частина 4 статті 22 Закону України «Про правотворчу діяльність» [1]. Зазначена Концепція має ґрунтуватися, зокрема на моніторингу наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права, що передбачає збір наукових результатів, узагальнення висновків та рекомендацій, відображених у дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права [2].

Враховуючи, що фактично, «цей Закон визначає правові та організаційні засади правотворчої діяльності, принципи і порядок її здійснення, учасників правотворчої діяльності, правила техніки нормопроєктування, порядок здійснення обліку нормативно-правових актів, а також правила дії нормативно-правових актів, усунення прогалин, подолання колізій у нормативно-правових актах та здійснення контролю за реалізацією нормативно-правових актів» [1] та передбачає сприяє використанню для цілей формування і реалізації правової політики дисертаційних досліджень правових наук, актуалізується питання забезпечення розгляду окремих питань цих досліджень для цілей застосування в правовому моніторингу.

Метою даного наукометричного огляду є опис актуального стану вітчизняної сфери дисертаційних досліджень аспектів парламентського контролю. Даний аналіз виконано для: а) успішно захищених українських дисертацій; б) аналізу рекомендаційної частини цих дисертаційних досліджень. Дисертації, захищені в період з 2002 по 2023 рр., відбиралися методом суцільної вибірки дисертацій на офіційному сайті Національного репозитарію академічних текстів [3]. В цілому станом на 15.04.2024 р. Національний репозитарій містив відомості про 168 430 дисертації на здобуття наукових ступенів та автореферати, з них були доступними 136 579 повних текстів. Для досягнення поставленої мети було проаналізовано 53 джерела, що включають як автореферати, так й повні тексти захищених дисертаційних досліджень, присвячених дослідженням проблем як парламентаризму, так й безпосередньо парламентського контролю. За галузями наук дисертаційні дослідження за темою огляду здійснювались: з юридичних наук – 27; з наук з державного управління – 12; з політичних наук – 13; історичних наук – 1. Представлено 12 докторських дисертацій та 41 дисертація кандидатів (докторів філософії) .

Аналіз дозволив виділити ядро з 13 дисертаційних досліджень, в яких питання парламентського контролю (далі – ПК) домінують: 1 – докторське, 12 – кандидатських (доктора філософії), з них: 7 – з юридичних наук; 6 – з державного управління. При цьому 6 дисертацій досліджувало конкретні особливості забезпечення парламентського контролю в сфері фінансової / бюджетної політики (4 роботи), екологічної політики (2).

Аналіз загальних висновків та рекомендацій зазначених досліджень, дозволив виділити наступні групи проблем.

1. Автори зазначаючи, що законодавство України у сфері ПК активно розвивалось у часі, на сьогодні включає десятки законів та сотні підзаконних актів, сформувало політичну та організаційно-адміністративну систему ПК. Однак, зазначене формування законодавчої бази, «розтягнуте» в часі, підкріплювалось пропозиціями щодо розвитку інструментарію ПК на різних теоретичних засадах, часто, пропонуючи імпорт іноземних інструментів та механізмів з обмеженою їх адаптацією. Ця законотворча практика мала б підкріплюватися системним узагальненням, відповідною інтеграцією. Саме тому сучасні теоретичні дослідження та узагальнення практики мають забезпечувати систематизацію правових норм чинного законодавства, його модернізацію на кращих міжнародних зразках.

2. Всі дисертанти, аналізуючи законодавство з парламентського контролю (ПК) в науковому дискурсі, звертали увагу на потребах розвинути його понятійно-термінологічний апарат, пропонували авторське

визначення дефініцій, підкріплене детальним дослідженням наявної терміносистеми ПК. Зазначене підкреслює актуальність проблеми проведення правового моніторингу цієї сфери законодавства, його розвитку в частині забезпечення потреб всіх інституцій громадянського суспільства, прав людини і громадянина, основою якої має бути чітка терміносистема. В певному ступені недоліки терміносистеми полягали в виклику нечіткості категорійного визначення, на якій дисертанти пропонували свої пропозиції [4; 7-9; 10-11; 15]. Фактично, законодавець повинен знайти оптимальний варіант визначення правової норми, сформулювавши чітко визначені терміни, зрозумілі однозначно всіма користувачами зазначеної норми, тобто – «знайти потрібне слово, а не його троюрідного брата» (М. Твен).

3. В певному ступені проблеми у здійсненні національної політики ПК пов'язані із «розривом» між громадянським / суспільним контролем та самим ПК. Визначається, що у сучасних умовах сукупність суб'єктів активних учасників парламентського контролю різко розширюється за рахунок об'єднань громадян, політичних партій, засобів масової інформації й громадян України, які зацікавлені у реалізації та результатах ПК [7]. Зазначеному сприяють проблеми із нечітким формуванням загальних принципів громадянського контролю, так й принципами ПК [4-7; 8; 11; 12].

4. Національна політика контролю за діяльністю публічної влади залежить від її результативності та ефективності. ПК – не самоціль, а інструментарій, який обслуговує потреби правового суспільства за допомогою системи юридичних та конституційних гарантій, що забезпечують умови функціонування сучасного суспільства. Зазначене стосується у першу чергу від адміністративного забезпечення її дієвості. Саме тому, дисертанти звертаються до змісту адміністративних процедур, пов'язаних із формуванням ПК – його плануванням, проведенням [4-7; 9-11; 15].

5. Приділяючи значну увагу імплементації сучасного іноземного досвіду, дисертанти звертають увагу на застосуванні інструментарію ПК (механізмів та інструментів), відповідного сучасним реаліям розвитку, перш за все – системи євро парламентаризму, передових європейських країн. Зазначається, що сучасна парламентська система європейських країн, формується та розвивається на концептуальних засадах сучасної теорії та практики публічного управління електронного публічного управління (зокрема – електронного парламенту), «Good Governance» [4], Концепції сталого розвитку [7] тощо.

6. До особливостей системи громадянського (суспільного) контролю взагалі, а також зокрема ПК автори відносять проблеми його ін-

формаційного забезпечення. Зазначене актуалізує потребу реорганізації та осучаснення інформаційної політики публічної влади та інституцій громадянського суспільства в сфері громадянського та парламентського контролю, формування на сучасних засадах ефективних та безпечних цифрових систем (цифрової інфраструктури); ефективного розгортання системи е-парламенту (відповідно до концепції електронного парламенту); розроблення та впровадження офіційної стратегії щодо залучення громадян та громадських організацій до законодавчого процесу та парламентського контролю; цифровізації інформаційних даних, звітності та переважної частини всієї іншої інформації, необхідної для процесу здійснення парламентського контролю тощо.

7. Автори, аналізуючи зміст правових норм, зафіксованих у законодавстві у сфері ПК, практику їх правозастосування, звертають увагу, що існує необхідність термінової розробки і прийняття окремого Закону України «Про парламентський контроль в Україні», який би чітко визначив, акумулював і впорядкував всі складові щодо принципів, напрямів, мети, завдань, організаційно-правових форм, методів здійснення парламентського контролю та відповідальності за правопорушення, які виявляються в результаті його реалізації.

Висновки

Підсумовуючи огляд представлених дисертацій, можна зробити певні висновки. По-перше, отримані статистичні дані дисертаційних досліджень, виконаних в Україні за період аналізу, доводять, підвищений інтерес до наукового вивчення проблем парламентського контролю. По-друге, вивченням цих питань активно займаються вчені різних регіонів нашої країни. По-третє, особливостями захищених дисертацій була, безперечно їх концентрація в галузі правових наук, однак, майже половина досліджень виконувалась в галузях наук з державного управління та політичних наук. Зазначене дозволяє рекомендувати для забезпечення завдань вдосконалення національної правової системи (проведенні моніторингу наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня) вести аналіз не тільки дисертації з правових наук, а також наук, які теж досліджують особливості парламентаризму та громадянського/ суспільного контролю. По-четверте, ця сфера наукових досліджень характеризувалась високою часткою докторських дисертацій, які склали майже п'яту частину аналізованого їх масиву, що дозволило в певному ступені сформувавши методологічну базу цієї дослідницької сфери. По-п'яте, більшість робіт вивчають концептуальні питання парламентаризму та парламентського контролю, звертаючи

увагу на недоліках наявної законодавчої термінології. По-шосте, відзначаю безумовну перспективу досліджень практичних питань вдосконалення чинного законодавства. Найбільш значущими, на наш погляд, є компаративний порівняльний аналіз українських нормативно-правових актів з актами, процедурами державного управління країн ЄС. Підсумовуючи, з урахуванням виявлених методологічних тенденцій досліджень можна прогнозувати розширення майбутнього проблемного поля за рахунок тематики, що має як конкретну спрямованість, пов'язаних із суспільними процесами постпандемійного та поствоєнного періоду, воєнного часу, євроінтеграції тощо; проблемам участі різноманітних громадянських інститутів в суспільному контролі за діяльністю публічної влади, що потребують подальшої розробки та вивчення, а дисертаційні роботи у цьому напрямі будуть актуальними; компаративному аналізу іноземних дисертаційних досліджень, яка зокрема сконцентрована у міжнародній базі дисертацій ProQuest Dissertation & Theses Global (PQDT).

Список використаних джерел

1. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#n241>
2. Порядок моніторингу наукових результатів у захищених дисертаціях на здобуття ступеня або наукового ступеня у сфері права : постанова Кабінету Міністрів України від 13.02.2024 № 152 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152-2024-%D0%BF#Text>
3. Національний репозитарій академічних текстів. База даних «Дисертації на здобуття наукових ступенів та автореферати». URL: <https://nrat.ukrintei.ua/>
4. Бази́ка С. К. Механізми парламентського контролю у сфері публічних фінансів в Україні : дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02. Хмельницький, 2019. 241 с.
5. Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні: проблеми теорії та практики. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Харків. 2004. 205 с.
6. Верцімага І. В. Механізми здійснення парламентського контролю за реалізацією державної екологічної політики в Україні : дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02. Київ. 2017. 145 с.
7. Волощук В. А. Парламентський контроль в Україні: правове регулювання та організаційне забезпечення : дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02. Донецьк. 2012. 197 с.
8. Держалюк О. М. Депутатський запит як форма парламентського контролю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ. 2012. 155 с.

9. Залюбовська Ірина Костянтинівна. Парламентський контроль за діяльністю органів виконавчої влади як засіб забезпечення законності у сфері державного управління : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса. 2002.

10. Кирилюк О. В. Парламентський контроль у сфері використання та охорони природних ресурсів : дис. д-ра філософії : 281. Публічне управління та адміністрування. Київ. 2023. 255 с.

11. Куцин Я. М. Праксеологія парламентського контролю: порівняльно-аналітичне дослідження. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2018. 262 с.

12. Майданник О. О. Теоретичні проблеми контрольної функції парламенту України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Київ. 2008. 632 с.

13. Олексій У. О. Фінансово-правовий аспект парламентського контролю за публічними фінансами. : дис. д-ра філософії : 081 «Право». Одеса, 2020. 222 с.

14. Поліщук В. В. Механізми вдосконалення парламентського фінансового контролю (на прикладі Автономної Республіки Крим) : дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02. Харків. 2006. 192 с.

15. Саламаха Т. В. Парламентський контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України: організаційно-правові засади : дис. д-ра філософії : 281. Публічне управління та адміністрування. Київ. 2023. 244 с.

16. Стародубова Ольга Анатоліївна. Парламентський контроль за Державним бюджетом України : дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків. 2010. 201 с.

Дурач О. А.

Суддя, голова Великоновосілківського районного суду Донецької області, старший викладач Вінницького національного аграрного Університету

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ПИТАНЬ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Парламент – це інститут, яким жоден король неспроможен нехтувати.

© Генріх VII Тюдор

Лише з цієї одної фрази цитати, висловленої королем Англії, засновником династії Тюдорів, під час його правління ще у 1485–1509 ро-

ках, можна визначити надважливу роль парламенту у функціонуванні держави.

Україна пройшла довгий та тяжкий шлях до того, як стала напівпрезидентською республікою, у якій стало можливим здійснення нехай обмеженого, але все-таки парламентського контролю.

Час початку здійснення парламентського контролю, з огляду на дату набуття нашою державою незалежності рахується не віками, а лише десятиліттями, тому можна зрозуміти наявність досить невеликої та дещо недосконалої законодавчої бази, яка його регламентує.

На сьогодні, законодавчою базою парламентського контролю є Конституція України, Регламент Верховної Ради України, Закон України «Про комітети Верховної Ради України», Закон України «Про статус народного депутата України». У Додатку 1 до Програми «Доброчесність на практиці: Програма врядування», Концепція та пропозиції законодавчих змін щодо вдосконалення парламентських контрольних функцій, акцентовано увагу на необхідність удосконалення правової бази парламентського контролю.

У чинній Конституції України (редакція від 8 грудня 2004 року) контрольні повноваження Верховної Ради сформульовані відповідно до окремих сфер її діяльності. Зокрема, стаття 85 Конституції України до повноважень Верховної Ради відносить: затвердження Державного бюджету України та контроль за його виконанням (п. 4); контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України (п.13); контроль за використанням іноземних фінансових позик (п.14); контроль у кадрових питаннях (п.п. 16, 22, 25, 28, 35). Водночас у цій же ст. 85 Конституції сказано, що до повноважень Верховної Ради України належить «здійснення парламентського контролю у межах, визначених цією Конституцією» (п. 33).

Якщо казати про проблемні питання безпосереднього законодавчого забезпечення парламентського контролю, то виходити потрібно саме з визначення його форм, якими є парламентські слухання; дні уряду; во-тум недовіри та резолюція осуду уряду; депутатські запити й звернення; парламентські комітети; тимчасові слідчі комісії; імпичмент щодо президента; діяльність Уповноваженого з прав людини; діяльність Рахункової палати тощо. Під час реалізації функцій контролю кожною з таких форм і виявляються прогалини у їх законодавчому забезпеченні.

Так, якщо казати про парламентські слухання, то можна звернути увагу, що в Законі України «Про регламент Верховної ради України» не визначено процедуру їх проведення, юридичну силу актів, які приймаються під час проведення таких.

Норми, які би регулювали діяльність комітетів, тимчасових спеціальних і слідчих комісій Верховної Ради України, є застарілими та датуються 1995-2000 р., що звісно, не відповідає вимогам сучасності. Існує нагальна потреба відтворити контрольну функцію комітетів Верховної Ради, як і парламентських слухань, на конституційному рівні, що забезпечить, головним чином їх законність та ефективність, а також чітко виокремить їх повноваження та розширить їх права відповідно до потреб Держави та суспільства.

Запровадження тимчасових слідчих комісій у 2004 році стало певним революційним рішенням, позитивним інститутом державотворення. Нормативною базою парламентського розслідування в Україні, окрім Конституції України, є Регламент Верховної Ради України (глава 8.4. «Контрольна діяльність інших органів та депутатів Верховної Ради»). Слід взяти до уваги, що Регламент парламент набрав чинності ще до прийняття Конституції України 1996 р., тому деякі його положення не відповідають її нормам. Зокрема, в ч. 1 ст. 8.4.4 Регламенту суб'єктом парламентського розслідування визначено не тільки тимчасову слідчу, а й контрольну та ревізійну комісії. Проте такі органи Конституцією України взагалі не передбачені. До того ж, законодавче не визначено право звертатися відповідних комісій з пропозицією до Президента України, уряду, керівництва органів виконавчої влади про притягнення винних осіб до відповідальності, а також не передбачено обов'язкового характеру рішень, прийнятих такими комісіями.

Сутність дня уряду полягає в заслуховуванні завчасно розданих парламентарям звітів членів Кабінету Міністрів. Нормативною базою для цього заходу є Постанова Верховної Ради України № 23/96 ВР від 01.02.1996 р. «Про затвердження Положення про «День Уряду України» у Верховній Раді України». Оскільки на сьогодні процедура дня уряду належить до інформативної форми контролю, передусім бачиться необхідним забезпечити гласність цієї процедури. В зв'язку з цим треба закріпити в Регламенті Верховної Ради України вимогу про обов'язковість висвітлення днів уряду в засобах масової інформації. Задля підвищення результативності парламентського контролю за діяльністю Кабінету Міністрів України та ефективного забезпечення режиму законності в сфері його діяльності необхідно обов'язково закріпити відповідальність членів уряду за виконання контрольних приписів з боку суб'єктів парламентського контролю.

Також, формою парламентського контролю є і Контрольна діяльність народного депутата України: депутатські запити та звернення. Така діяльність широко використовується, оскільки не вимагає складної про-

цедури направлення запиту, а отримання відповіді дозволяє в скорочені строки мати інформацію про проблеми загальнодержавного та місцевого значення, швидко реагувати на порушення. Депутатські запити та звернення вважаються найдієвішими формами депутатського контролю (4).

Визначаючи вказані акти законодавства, як правову базу здійснення парламентського контролю, не може не відмітити окрему, але не менш важливу, роль Конституційного Суду України в тлумаченні нормативних актів, надання роз'яснень щодо відповідності окремих норм Конституції України.

Так, Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про статус народного депутата України» в редакції Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про статус народного депутата України» від 25 вересня 1997 року (справа про статус народного депутата України) від 10 травня 2000 року № 8-рп/2000 (речення третє, четверте абзацу четвертого пункту 3 мотивувальної частини) визначено, що здійснення Верховною Радою України парламентського контролю можливе лише за безпосередньої участі в ньому народних депутатів України. Тому некоректним є протиставлення парламентського контролю Верховної Ради України контролю, який відповідно до своїх повноважень мають здійснювати народні депутати України.

Рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про статус народного депутата України» в редакції Закону України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про статус народного депутата України» від 25 вересня 1997 року (справа про статус народного депутата України) від 10 травня 2000 року № 8-рп/2000 (речення перше абзацу першого пункту 4 мотивувальної частини) зазначено, що Верховна Рада України здійснює парламентський контроль у різних організаційно-правових формах, але тільки у межах, визначених Конституцією України (пункт 33 частини першої статті 85).

У висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (статей 84, 85, 89, 92, 93, 94, 106, 147, 150, 151 та пункту 6 розділу XV Конституції України)» вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 84, 85 та інших Конституції України) від 14 березня 2001 року № 1-в/2001 (абзац сьомий пункту 8 мотивуваль-

ної частини), наголошено, що здійснення парламентського контролю – це право Верховної Ради України, що реалізується нею безпосередньо чи опосередковано – через визначені Конституцією України державні органи. А комітети Верховної Ради не є самостійними суб'єктами парламентського контролю. Вони беруть участь у його здійсненні лише на стадії підготовки та попереднього розгляду питань, віднесених до сфери парламентського контролю Верховної Ради України.

Таким чином, можна зазначити, що забезпечення законної та ефективної діяльності Верховної ради з питань парламентського контролю, належить до першочергових завдань законодавця. Виходячи зі значення функції парламентського контролю, різноманітності його форм та аналізу чинного законодавства, яке їх регулює, можна зробити висновок про необхідність визначення порядку, форм, методів організації парламентського контролю не лише в Конституції України, але й окремим законом. В даному законі чітко визначити суб'єктів здійснення парламентського контролю, процедуру прийняття ними рішень, обов'язковість таких рішень та сферу їх виконання. При цьому не можна забувати про важливість дотримання правового балансу. Так, певним чином розширюючи повноваження Верховної Ради України у сфері контролю, потрібно, водночас, чітко обмежити коло їх застосування, з метою убезпечення їх надмірного застосування та порушення балансу між іншими гілками влади. Саме вказане забезпечить головну мету парламентського контролю – не прийняття закону заради закону, а належний та ефективний захист найціннішого, що може бути у Державі – прав і свобод людини і громадянина.

Мазан Д. А.

здобувачка вищої освіти

Хмельницького університету

управління та права імені Леоніда

Юзькова

ФОРМИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ В КРАЇНАХ ЄС

Основними елементами сучасної демократії та правової держави є парламентський контроль. В країнах Європейського Союзу, де демократія є важливим елементом політичного контексту, роль парламентського контролю стає особливо важливою. Парламентський контроль це можливість законодавчої влади контролювати дії виконавчих органів. В кон-

тексті країн Європейського Союзу, де основоположні принципи правової держави, громадянські свободи та участь громадян відіграють важливу роль, парламентський контроль виступає вирішальним інструментом, що гарантує демократичну легітимність та ефективність управління.

Конституція країни зазвичай регулює парламентський контроль над виконавчою владою, але прогалини заповнюються прецедентним правом і традиціями. Немає універсального рішення для всіх проблем у відносинах між владами. Законодавці витрачають стільки часу на контрольні процедури, скільки вважають за потрібне, але можуть обмежувати час на організаційні цілі. Санкції за невиконання обов'язків визначаються Конституцією і можуть включати судові розгляди, втрату фінансування або роботи для недисциплінованих урядових агентств та посадовців.

Тип урядової системи має великий вплив на організацію взаємодії між законодавчими та виконавчими владними структурами, що, в свою чергу, визначає методи парламентського нагляду за діями виконавчих органів [1].

Методи контролю суттєво варіюються в залежності від парламенту. Нагляд за державними фінансами є ключовим способом забезпечення ефективного парламентського контролю над урядовою політикою. Так зване «право на розподіл коштів» є основним інструментом, який використовується більшістю законодавчих органів по всьому світу для впливу на державну політику, контролю за її розробкою та виконанням, а також обмеження нераціонального та неправильного управління урядовими структурами [1].

Існують такі форми парламентського контролю:

- Візити на місцях;
- Комітети;
- Запити (або інтерпеляції);
- Парламентські питання;
- Дні уряду;
- Вотум недовіри;
- Уповноважені з прав людини [1].

Візити на місцях є одним з найбільш розповсюджених методів контролю [1]. Він застосовується парламентами по всьому світу, включаючи Європейський Союз. У ході таких візитів парламентські групи відправляються до конкретних місць, щоб особисто переконалися в реалізації політики та програм, а також вступити в діалог з тими, на кого вони безпосередньо впливають.

Комітети – це постійно діючі групи парламентарів, які були організовані для дослідження певних питань або політичних сфер. Загалом,

комітети виступають важливим механізмом парламентського контролю, що дозволяє парламентам детально розглядати питання, спостерігати за діями уряду та представляти інтереси виборців. Для контролю комітети використовують два механізми.

Перший механізм надає комітетам можливість вимагати письмову інформацію від відповідних урядових та експертних джерел [1].

Другий механізм контролю – це проведення слухань. Слухання надають можливість різним секторам суспільства – керівникам комерційних компаній та некомерційних організацій, науковцям та громадянам – висловлювати свої погляди щодо ефективності державних програм. Слухання також можуть надати можливість парламентаріям, особливо представникам опозиції, задавати безпосередні політичні питання міністрам та іншим урядовим представникам. Слухання в комітетах можуть бути як відкритими, так і закритими. Вибір формату слухань має значний вплив на процес контролю [1].

Запити та інтерпеляції – це два важливих механізми парламентського контролю. Запити представляють собою формальні вимоги парламентарів до уряду з метою отримання інформації з окремого питання, а інтерпеляції – це більш формальний процес, який застосовується для висування сумнівів щодо дій уряду з конкретного питання.

В Німеччині запити можуть бути представлені в письмовій або усній формі. «Загальні запити», які є усними, включають питання, що мають велике політичне значення, і мають на меті стимулювати відкрите обговорення. З іншого боку, «специфічні запити» вимагають детальної інформації про певне політичне питання. Обидві форми повинні бути підписані групою парламентаріїв, що складається з не менше ніж 34 депутатів. У Бельгії депутатський запит може подати один депутат [1].

Парламентські питання – це один з часто використовуваних та ефективних інструментів парламентського контролю, який допомагає отримувати інформацію від урядів, контролювати їхню роботу, впливати на процес прийняття рішень та відстоювати інтереси виборців.

Цей механізм був вперше впроваджений у Палаті общин Великобританії, але зараз він використовується по всьому світу. Найбільш відомою є усна форма парламентських запитань, коли представники опозиції ставлять питання високопоставленим урядовим чиновникам з політичних питань під час зустрічей, відомих як «час для запитань» [1].

Вотум недовіри – це форма парламентського нагляду, що використовується для демонстрації недовіри до уряду або його окремих представників. Цей інструмент надає парламенту змогу втручатися в діяльність уряду та відкликати його, якщо він вважає, що уряд порушує законодав-

ство, не виконує своїх обов'язків або не досягає потрібного рівня ефективності.

Успішне проведення вотуму недовіри, звичайно, призводить до політичного шоку. Таке голосування може спричинити значну нестабільність, оскільки уряди постійно змінюються (як, наприклад, в Італії). Для уникнення цих проблем, деякі країни, на зразок Німеччини, впровадивши «конструктивний вотум недовіри». Відповідно до цього принципу, який передбачено статтею 67 Основного Закону Німеччини, вимагається, щоб у пропозиції щодо вотуму недовіри було також вказано ім'я нового прем'єр-міністра (або Канцлера) [1].

У Угорщині та Польщі можливо висловити вотум недовіри окремому міністру, і це буде оцінкою не стільки загальної політики уряду, скільки ефективності роботи певного чиновника. Екс-депутат польського парламенту Джерсі Віатр характеризує цей процес як вкрай некомфортний для міністра, коли його опоненти отримують право голосу і починають критикувати недоліки цього міністра. Міністр може відстоювати свою позицію, але все це відбувається в режимі захисту. Обговорення транслюється на телебаченні, тому всі громадяни країни можуть спостерігати за ходом подій [1].

Уповноважені з прав людини. Посада уповноваженого з прав людини вперше з'явилася у Швеції у 1809 році. Це незалежні урядові представники, що виконують роль парламентського контролю для захисту прав і свобод особи. Цей інститут працює в численних країнах світу і відіграє ключову роль в демократичних системах.

Для прикладу, в Польщі парламент висуває кандидатуру омбудсмена на термін у чотири роки, і протягом цього періоду ця особа може бути відсторонена від посади лише у випадку порушення клятви омбудсмена. Вкрай індивідуалізований характер цієї інституції підкреслює важливість вибору відповідної особи на цю посаду. Ця особа повинна бути високоавторитетною та володіти відмінними адміністративними навичками [1].

Посада Головного аудитора схожа на посаду омбудсмена, але його обов'язки відносяться виключно до бюджетних надходжень та витрат. В офісі Головного аудитора працюють фахівці різних напрямків – економісти, аудиторі, юристи, спеціалісти з оцінки програм, аналізу державної політики тощо – які проводять оцінку витрат державних коштів та інформують законодавчий орган про виявлені невідповідності [1].

Парламентський контроль відіграє важливу роль у Європейському союзі, оскільки це забезпечує функціонування уряду. Механізми парламентського контролю підтримують контроль над владою, забезпечуючи

її відповідальність перед громадянством та парламентом. Через різноманітні інструменти, такі як візити на місцях, комітети, запити (або інтерв'ю), парламентські питання, дні уряду, вотум недовіри, уповноважені з прав людини. Неперервне удосконалення та пристосування до соціальних та політичних змін є вирішальними для підтримки його ролі в сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Савчук О. Форми парламентського контролю в країнах Європейського Союзу : інформ. довідка. Європ. інформ.-дослідн. центр. 17 с. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28976.pdf> (дата звернення: 17.04.2024).

2. Аналітика дня: Чи варто посилювати контрольну функцію парламенту законопроектом № 4131? | Лабораторія законодавчих ініціатив. Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: <https://parlament.org.ua/2020/11/11/parlamentskij-kontrol/> (дата звернення: 22.04.2024).

Сінкевич А. О.

здобувачка вищої освіти

Хмельницького університету

управління та права імені Леоніда

Юзькова

ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

Європейський Союз було засновано у 1992 році, покладаючись на принцип верховенства права. Тобто кожне діяння до якого вдається ЄС, завдяки своїм функціональним інституціям, повинне спиратись та бути добровільно й демократично схваленими всіма країнами-членами союзу. До важливого процесу всередині Європейського Союзу входить ухвалення рішень до якого залучені різноманітні інституції ЄС. Ними є: Європейський парламент; Європейська рада; Рада Європейського Союзу; Європейська комісія [1].

Європейський парламент – це наднаціональний законодавчий орган Європейського Союзу, який складається з представників громадян країн-членів союзу.

Для парламенту ЄС як і для будь-якого іншого притаманний конкретний виборчий процес, тобто способи обрання членів-депутатів, які бу-

дуть виконувати свої робочі функції і тим самим забезпечувати роботу обраної структури. Принципи виборів представників до Європейського Парламенту, які є загальними для всіх країн-учасників, визначаються Актом про вибори від 20 вересня 1976 року. Положення цього акту прийнято вважати виключно у рекомендаційному характері, проте більша частина з них станом на зараз є включеними до національного виборчого законодавства країн-учасниць та враховуються державами при процедурі обрання представників [2].

У першій статті наведеного акту передбачається те, що члени парламенту ЄС обираються на основі пропорційного представництва. Тобто кількість місць, які отримує кожна країна, прямо впливає із її кількості населення. Чим більше населення у країні, тим більше місць вона отримує в парламенті. Пропорційне представництво дозволяє мати голос відповідно до розміру її населення, забезпечуючи таким чином справедливе представництво у законодавчому процесі Європейського Союзу. Також потрібно зазначити, що все проводиться шляхом таємного голосування і кожен громадянин може вільно виявити свою думку та бажання обрати того, кого вважає за потрібне.

Відповідно до другої статті Акту кожна держава може створити виборчі округи чи поділити свою виборчу територію. Тобто ця засада дає можливість регулювати систему виборчих округів або поділити виборчу територію за потреби, які виникають у зв'язку з національною ситуацією. Головна умова – збереження загальної пропорційності у виборчій системі. Це означає, що незважаючи на зміни в округах або території, кількість представників від кожної країни повинна відповідати їх визначеній кількості. Такий підхід дозволяє адаптувати систему до змінних потреб, не порушуючи сутність пропорційного представництва.

Бельгія, де співіснують дві основні мовні групи – фламандці та валлони, має унікальну систему виборчих округів, що враховує цю етнічну та мовну різноманітність. Законом 1984 року було встановлено, що з 24 місць у Європейському парламенті, які відводяться Бельгії, 11 обираються від Валлонського регіону (де домінує французька мова), а 13 – від Фламандського (де переважає фламандська мова). Окрім цього, в країні існують три окремі виборчі колегії: для франкомовного та німецькомовного населення, фламандців та жителів Брюсселя, де вживається дві мови. Під час підрахунку голосів враховуються результати в кожному регіоні, а брусельці самостійно обирають, до якої мовної групи зарахувати їхні голоси. Ця система підкреслює важливість поваги до мовної різноманітності та забезпечує представництво обох груп населення в політичній системі країни [3].

У третій статті Акту про вибори передбачено, що країни, які належать до Європейського Союзу, можуть встановлювати мінімальний поріг для отримання місць у парламенті. Політичні партії повинні отримати певну кількість голосів, щоб мати право на представництво в парламенті. Проте національний максимальний поріг для цього визначений на рівні не більше 5% від загальної кількості поданих голосів. Іншими словами, хоча країни можуть встановлювати свої власні правила для мінімального порогу, вони не можуть встановити максимальний поріг вище за 5%.

Право бути обраним до Європарламенту мають громадяни держав-членів ЄС, які досягли віку, передбаченого національним законодавством, та не обмежені у виборчих правах. У Бельгії, Греції, Ірландії, Люксембурзі право бути обраним належить громадянам, які досягли 21 року. У Данії, ФРН, Іспанії й Португалії – у 18 років. У Франції обраною може бути людина не молодше 23 років, а в Італії й Нідерландах – не молодше 25 років. При цьому законодавством держави, у якій проживають кандидати – громадяни інших країн Євросоюзу, повинні бути встановлені однакові вимоги для всіх претендентів на місця у Європейському Парламенті, незалежно від їхнього громадянства або походження.

Вибори проводяться в дату й час визначені кожним членом ЄС окремо, проте припадає це на той самий період починаючи з ранку четверга та закінчуючи наступною неділею у обраний час.

Термін на який обирається склад Європейського парламенту – 5 років, починається він з відкриття першої сесії. Європейська Рада одностайно ухвалює рішення про склад Європейського Парламенту за ініціативою Європейського парламенту і за його згодою.

Депутати, що хочуть бути обраними до Європейського Парламенту повинні дотриматись правила та не бути по сумісництву представниками таких професій як: член уряду держави, від якої він є представником; член Комісії Європейських Співтовариств; суддя; генеральний адвокат або секретар Суду Європейських Співтовариств або Суду першої інстанції; член Ради директорів Європейського центрального банку; член Палати аудиторів Європейських Співтовариств; Омбудсмен Європейських Співтовариств; член Економічного та соціального комітету Європейського співтовариства та Європейського співтовариства з атомної енергії; член Комітету регіонів; член комітетів або інших органів, створених відповідно до Договорів про заснування Європейського Співтовариства та Європейського Співтовариства з атомної енергії з метою управління коштами Співтовариств або виконання постійного прямого адміністративного завдання; член Ради директорів, керівного комітету або співробітників Європейського інвестиційного банку; діючою посадова особа

чи службовцем установ Європейських Співтовариств або спеціалізованих органів приєднаних до них, чи Європейського центрального банку.

Важливим, що варто зазначити є те, що починаючи з виборів 2004 року до Європейського парламенту, посада члена Європейського парламенту стала несумісною з посадою члена національного парламенту. Але мали місце відступи від цього правила, коли під час введення цієї норми члени національного парламенту Ірландії мали подвійний мандат, а також депутати Великої Британії, які були на той час членами Європейського парламенту протягом п'ятирічного терміну, що передував виборам в 2004 році. Ці особи у той час могли мати подвійний мандат, проте це є виключеннями, а не прецедентами для застосування як норми.

На сьогоднішній день кількість депутатів у Європейському парламенті сягає 705 членів, які плідно виконують свої обов'язки до яких входить: спільно з представниками Ради ЄС приймати закони та бюджет ЄС, контролювати роботу Європейської комісії та інших інститутів ЄС, а також представляють інтереси громадян Європейського Союзу на міжнародній арені.

Склад Європейського парламенту зміниться на чергових виборах, які заплановані на 6-9 червня 2024 року та буде включати 720 представників. Ці вибори будуть десятими після перших прямих виборів у 1979 році. І важливо відзначити, що це перші вибори після виходу Великої Британії зі складу Європейського Союзу. Наразі, партії та фракції активно готуються до цих виборів, і їх результати можуть вплинути на подальшу політичну картину в Європі [4].

Отже, підсумовуючи вище написане виборчий процес Європейського парламенту є унікальною системою, яка поєднує елементи національного суверенітету з баченням об'єднаної Європи. Вибори регулюються поєднанням загальних правил ЄС та специфічних національних процедур. Це забезпечує стандарт, поважаючи при цьому практику окремих держав-членів.

Громадяни ЄС мають право голосувати і балотуватися на виборах у своїй країні або в країні ЄС, де вони проживають, що сприяє формуванню принципу свободи та можливості вільного волевиявлення.

Місця розподіляються пропорційно до голосів, отриманих кожною партією, що забезпечує формування парламенту, який відображає різноманітність європейських політичних поглядів.

Нинішня система балансує між національними традиціями та наднаціональними цілями. Незважаючи на деякі варіації, основні засади діяльності забезпечують демократичний і представницький Європейський Парламент.

Даний досвід може слугувати орієнтиром формування професійного складу вищого представницького органу національної системи державного управління та, відповідно, лише позитивно відобразиться на підвищенні ефективності парламентського контролю.

Список використаних джерел:

1. Європейський Союз – Що це таке і що він робить. *Home – Publications Office of the EU*. URL: <https://op.europa.eu/webpub/com/eu-what-it-is/uk/#chapter3> (дата звернення: 14.04.2024).

2. 1976 act concerning the election of the members of the european parliament by direct universal suffrage. *EU treaties and legislation*. 2018. С. 240–243. URL: <https://doi.org/10.1017/9781108624374.006> (дата звернення: 14.04.2024).

3. PACE website. Just a moment. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=22026&lang=en> (дата звернення: 14.04.2024).

4. Різкий поворот праворуч: прогноз на вибори до Європарламенту 2024 року. *EU Reporter*. URL: <https://uk.eureporter.co/politics/european-parliament-2/2024/01/25/a-sharp-right-turn-a-forecast-for-the-2024-european-parliament-elections/>

Ланде Д. В.

*доктор технічних наук, професор,
керівник Наукового центру
інформатики і права ДНУ «Інститут
інформації, безпеки і права НАПрН
України», завідувач кафедри НН ФТІ
КПІ ім. Ігоря Сікорського*

Фегер А. П.

*аспірант НН ФТІ КПІ ім. Ігоря
Сікорського*

Буш Д.

*PhD, Softwareentwickler, Fraunhofer
Information Center for Planning and
Building, Deutschland*

Страшной Л.

*старший фахівець з архітектури
даних (Senior Data Architect),
Університет Каліфорнії (UCLA), Лос-
Анджелес, США*

СЕМАНТИЧНЕ ІНДЕКСУВАННЯ ДОКУМЕНТІВ В ГАЛУЗІ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ

На цей час великі мовні моделі, на основі яких створюються системи і сервіси генеративного штучного інтелекту (ГШІ) [1], такі як ChatGPT (<https://chat.openai.com/>), стають все більш поширеними в різних галузях, у тому числі в юриспруденції [2]. Одна із можливостей таких систем – виділення із текстів документів окремих концептів, наприклад, ключових слів, іменних сутностей, адрес посилань тощо. Ці можливості роблять системи ГШІ дуже корисними для так званого семантичного індексування, тобто приписування окремим правовим документам концептів. Ці концепти можуть слугувати надалі основою інформаційного пошуку, виступати вузлами семантичних мап, моделей предметних галузей, онтологій. Саме вирішенню задачі семантичного індексування правових документів присвячено цю доповідь.

Мета роботи – є представлення нових можливостей семантичного індексування правової інформації із застосуванням систем генеративного штучного інтелекту, зокрема, ChatGPT, для підвищення ефективності вирішення задач у галузі права, зокрема, парламентського контролю.

Виклад основного матеріалу

Ця стаття присвячена опису методики семантичного індексування документів за допомогою системи ChatGPT [3], а також візуалізації та аналізу мереж, що створюються на основі отриманих індексів, за допомогою програми LegalGraph (<https://bigsearch.space/legal.html>). Створені мережі можна розглядати як семантичні мапи [4], де кожен її вузол або зв'язок є гіперпосиланням, що веде до юридичної пошукової системи.

Парламентський контроль – це система, яка дозволяє парламентарям контролювати діяльність уряду. Ця система є важливою для забезпечення прозорості та підзвітності уряду перед народом [2].

При здійсненні аналізу правових документів у рамках парламентського контролю технологія ГШІ може допомогти при рішенні задач семантичного індексування і побудови семантичних карт, що може допомогти парламентарям приймати більш обґрунтовані рішення. Зазвичай основна проблема, що виникає при створенні семантичної обробці документів полягає у необхідності залучення великих ресурсів. Запропоновані авторами підходи, такі як створення рою віртуальних експертів [5], може суттєво спростити і прискорити цей процес.

Формування семантичної мапи

Найкраще при використанні ГШІ сутності можна витягувалися безпосередньо з навченої моделі. Але коли досліджується документальна інформація для її семантичного індексування має сенс вставляти самі тексти документів (або фрагменти) в запити до ГСШІ (промпти). Як приклад, для індексування окремих рефератів, авторами були застосовані промпти до системи ГСШІ, що містили текст, такого вигляду:

Виведіть із тексту 20 пар найбільш пов'язаних сутностей. Кожна сутність має бути описана не більше ніж 3 словами. Формат виведення: 'сутність 1; сутність 2'. Кожна пара відображається в новому рядку. Текст: Комітет активно працює над посиленням спроможності українського парламенту в межах своєї діяльності. 18 квітня 2024 року Голова Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів Галина Третякова взяла участь в координаційній зустрічі з представниками комітетів та Апарату Верховної Ради України, яка була організована Програмою USAID «РАДА: наступне покоління» з метою обговорення результатів спільних проєктів, обміну досвідом та планування подальшої співпраці задля посилення спроможностей українського парламенту. У своєму виступі очільниця Комітету зупинилася на чотирьох питаннях: – парламентський контроль щодо застосування та впливу положень законів, що приймаються...

У результаті виконання наведеного промпту ГСШ видає пари сутностей, які стають основою для семантичної індексації:

1. Парламент; Верховна Рада
2. Законопроекти; планування
3. Апарат Верховної Ради; комітети
4. Контроль; застосування законів
5. Громадськість; публічні консультації
6. Зворотний зв'язок; вплив законів
7. Опитування; аналіз
8. Планування; реалізація
9. Інструменти аналітичного контролю; суспільство
10. Спілкування; консультації
- ...

Система ChatGPT може надати різні відповіді під час обробки тексту в різний час, і всі вони розумні з точки зору людської логіки. Кожну з цих відповідей можна сприйняти як відповідь штучного експерта. Узагальнивши відповіді багатьох таких експертів, можна отримати більш повну і точну відповідь. Тому наведений промпт можна задати системі декілька разів, запустивши тим самим «рой віртуальних агентів».

Такого типу відповіді можуть слугувати інформаційною основою для побудови графових структур – семантичних мап, які одночасно є джерелом посилань, тому що кожний вузол і кожний зв'язок цієї мережі містить гіперпосилання на відповідні запити до пошукової систем порталу Верховної Ради України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws>). Кожне екстраговане поняття може розглядатись як вузол мережі. Крім того, з подібним промтом можна звернутися до декількох систем штучного інтелекту, серед яких ChatGPT, Bard (<https://bard.google.com/chat>), GPT Free (<https://gptfree.co>) тощо. Після отримання відповідей від різних систем їх можна поєднати, при цьому реалізується концепція «віртуальних експертів», якими виступають такі системи.

Візуалізація семантичної мапи

Аналіз мереж є важливим методом для розуміння взаємозв'язків між об'єктами та виявлення зв'язків між ними, що може значно полегшити дослідження конкретної сфери. Для вирішення цього завдання на основі бібліотеки системи GrahViz розроблено програму LegalGraph, доступного наразі в Інтернет за адресою <https://bigsearch.space/legal.html>. Ця програма забезпечує первинний аналіз і відображення графів, інформація

про які відповідає формату CSV. При цьому кожному вузлу і ребру графа у відповідність ставиться гіперпосилання на законодавчу базу даних, розміщену в Інтернеті. На Рис. 1 показано результат – фрагмент семантичної мапи предметної області «Парламентський контроль», який було сформовано на ресурсів сервісу ChatGPT.

Реалізація гіперпосилань надає можливість перегляду нормативних документів, які, з одного боку надає інформаційне розкриття поняття або зв'язку, а з іншого, підтверджує коректність побудови семантичної мапи.

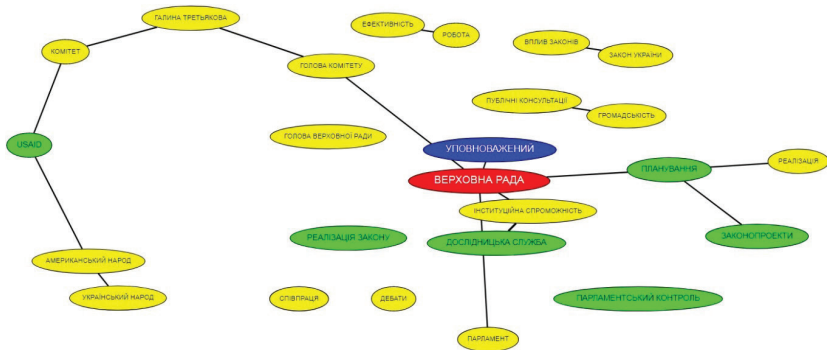

Рис. 2. Фрагмент мережі індексів, що відповідають масиву документів за тематикою «Парламентський контроль»

Висновки

Семантична індексація і створення семантичної мапи на основі технології генеративного штучного інтелекту і системи LegalGraph може допомогти юристам при використанні правових знань при здійсненні парламентського контролю завдяки зручному доступу до інформації – мапа посилань робить навігацію по поняттям щодо парламентського контролю більш інтуїтивною, що полегшує користувачам швидше і ефективніше знаходити потрібну інформацію. Семантична мапа дозволяє встановлювати зв'язки між різними сутностями і документами, допомагаючи користувачам легше розуміти, як різні інформаційні елементи взаємодіють між собою.

Отже, використання методики семантичного індексування може сприяти покращенню рівня парламентського контролю завдяки зручному охопленню всієї понятійної бази і швидкому доступу до відповідної нормативно-правової інформації.

Список використаних джерел

1. Dmytro Lande, Leonard Strashnoy. GPT Semantic Networking: A Dream of the Semantic Web – The Time is Now – Kyiv: Engineering, 2023. – 168 p. ISBN 978-966-2344-94-3.
2. Інформатика парламентського контролю : посібник / Д. В. Ланде, В. М. Фурашев, С. М. Брайчевський. – Київ 2022. – 256 с. ISBN 978-966-2344-80-6
3. Busch Dimitri, Lande Dmytro, Feher Anatolii and Strashnoy Leonard Semantic Document Indexing With Generative AI. Available at DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4636527> (November 17, 2023).
4. Парламентський контроль із застосуванням генеративного штучного інтелекту : монографія /Ланде Д. В., Фурашев В. М. – Київ: ТОВ «Інжиніринг», 2023. – 202 с .ISBN 978-966-2344-82-0
5. Lande, Dmitry and Strashnoy, Leonard, Concept Networking Methods Based on ChatGPT & Gephi (April 17, 2023). SSRN. Available at <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4420452>

Ланде Д. В.

*доктор технічних наук, професор,
керівник Наукового центру
інформатики і права ДНУ «Інститут
інформації, безпеки і права НАПрН
України», завідувач кафедри НН ФТІ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
Страшної Л. Л.
старший фахівець з архітектури
даних (Senior Data Architect),
Університет Каліфорнії (UCLA), Лос-
Анджелес, США*

ЗАСТОСУВАННЯ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЯХ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Вступ

Для здійснення парламентського контролю велике значення має дослідження документальних джерел, законопроектів, новинних повідомлень, звітів від різних органів влади тощо. При цьому на перетині двох

наук – правознавства і комп’ютерної лінгвістики знаходяться такі задачі, як питання гармонізації законопроектів, аналізу публічних виступів політиків, контролю реалізації урядових програм, виявлення фактів дезінформації, маніпуляцій тощо [1], [2]. До останнього часу не існувало ефективних засобів автоматизації цих процесів.

Сьогодні з розвитком генеративного штучного інтелекту, появою великих мовних моделей (ВММ), таких як, GPT-4 (<https://openai.com/gpt-4>), Llama-2 (<https://llama.meta.com/llama3/>), Bloom (https://huggingface.co/docs/transformers/en/model_doc/bloom), з’явилась можливість вирішувати багато з цих завдань. Крім того, аналіз великих обсягів даних, що також стає можливим завдяки застосуванню сучасних алгоритмів ШІ [3], [4].

Метою роботи є представлення можливостей, які надають великі мовні моделі для вирішення задач парламентського контролю.

Виклад основного матеріалу

Дослідження суті і можливостей ВММ дозволило розглядати ці моделі як сукупність шести сутностей, а саме, токенів, слів, сутностей (понять), нарративів, подій і документів (Рис. 1). При цьому різні сутності відповідають різним фрагментам документального масиву, на якому відповідна модель навчалася. Так всьому документальному масиву відповідає множина токенів, яких у сучасних системах може бути до сотень мільярдів. Слова можуть відповідати одному або декільком токенам, відповідно, сутності складаються із слів. Наративи формулюються словами, і їм відповідає менша множина документів. Деякі наративи охоплюють події, що їм відповідають, документів, що їм відповідають ще менше.

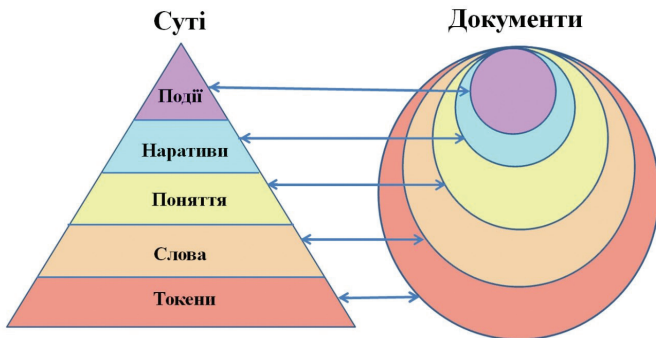

Рисунок 1 – Елементи ВММ

Таким чином, можна зазначити, що:

- Токени: Найменші одиниці тексту, з яких складаються дані, на яких навчаються ВММ. Це можуть бути слова, символи або інші одиниці.
- Слова: Групи токенів, які мають певне значення.
- Сутності (поняття): Іменовані об'єкти, такі як люди, місця, події тощо.
- Наративи: Історії або оповіді, які складаються з слів та сутностей.
- Події: Дії, які відбуваються в часі.
- Документи: Зібрання тексту, такі як статті новин, звіти або законопроекти.

ВММ навчаються на великих обсягах текстових даних, які містять приклади всіх цих сутей. Це дозволяє їм розуміти значення слів, ідентифікувати сутності, виявляти зв'язки між різними сутностями та генерувати текст, який відповідає цим сутностям.

Як приклад можна розглянути речення «Президент України Володимир Зеленський виступив з промовою до Конгресу США». Воно містить такі елементи:

- Токени: «Президент», «України», «Володимир», «Зеленський», «виступив», «з», «промовою», «до», «Конгресу», «США».
- Слова: «президент», «Україна», «Володимир», «Зеленський», «виступити», «з», «промова», «до», «Конгрес», «США».
- Сутності: «Володимир Зеленський» (людина), «Україна» (місце), «Конгрес США» (організація).
- Наратив: Президент України Володимир Зеленський виступив з промовою до Конгресу США.
- Подія: Виступ Володимира Зеленського перед Конгресом США.
- Документ: Стаття новин про виступ Володимира Зеленського.

Після дослідження можливостей ВММ, з'явилась можливість створення методологічних та інформаційно-технологічних засад системи, яка буде використовуватись для підготовки та здійснення парламентського контролю у вирішенні таких задач:

- автоматичного аналізу публічних виступів політиків;
- контролю реалізації урядових програм на предмет їх відповідності визначеним стратегічним цілям відновлення і розвитку України;
- контролю і рекомендаціям щодо гармонізації законодавства України із законодавством країн ЄС;
- розслідування фактів корупції та іншої протиправної діяльності;
- виявлення фактів дезінформації, маніпуляцій та інформаційно-психологічних операцій в ході парламентських слухань і дебатів;

- підготовки аналітичних звітів.

Для формування цієї системи передбачається реалізація архітектури, яка охоплює сервер бази даних документів, що відповідає задачам парламентського контролю, сервер новин, центральний сервер ВММ і сервер середнього рівня, який реалізує взаємодію користувача зі «штучним інтелектом», який базується на ВММ (Рис. 2).

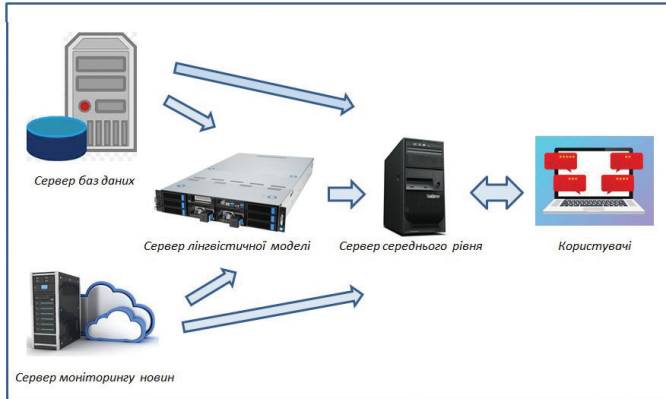

Рисунок 2 – Архітектура і склад дослідної моделі парламентського контролю

Архітектура і склад дослідної локальної моделі парламентського контролю визначаються процесами, які було запропоновано, і сучасними технологіями у сфері комп’ютерної лінгвістики в галузі права, зокрема великими мовними моделями, що наразі називають «генеративним штучним інтелектом».

Основні технологічні процеси, що забезпечують вирішення завдань, охоплюють:

- Семантичне індексування;
- Створення семантичних мап документів;
- Створення семантичних мап окремих галузей права;
- Семантичний пошук і пошук розбіжностей та аномалій;
- Семантичне узагальнення.

В результаті реалізації системи задача автоматичного аналізу публічних виступів політиків буде базуватись на застосуванні в різних виступах спільної лексики із різними висновками, наявності риторичної, яка є образливою або дискримінаційною, присутності мови ворожнечі.

Великі мовні моделі можуть бути цінним інструментом для контролю реалізації урядових програм та відповідних звітів в контексті їх відпо-

відності стратегічним цілям відновлення і розвитку України, зокрема, їх можна використовувати для:

- автоматизованого аналізу великих обсягів тексту. ВММ можуть швидко та ефективно аналізувати великі обсяги тексту, такі як звіти про програми, законодавчі акти, новини та соціальні мережі;
- виявлення розбіжностей та невідповідностей. ВММ можуть використовуватися для порівняння різних джерел інформації та виявлення розбіжностей або невідповідностей між звітами про програми та стратегічними цілями;
- виявлення тенденцій та закономірностей: ВММ можуть використовуватися для виявлення тенденцій та закономірностей у даних про програми, що може допомогти урядовим органам краще зрозуміти, як програми впливають на людей та громади;
- моніторингу суспільних настроїв: ВММ можуть використовуватися для аналізу соціальних мереж та інших онлайн-джерел, щоб зрозуміти, як громадськість сприймає урядові програми;
- автоматизоване генерування звітів: ВММ можуть використовуватися для автоматизованого генерування звітів про реалізацію програм.

Висновки

В доповіді пропонується інноваційний підхід до покращення парламентського контролю за допомогою великих мовних моделей (ВММ). Вона описує можливості ВММ та наводить конкретні приклади їх використання для аналізу публічних виступів, контролю програм та виявлення дезінформації. Як результат дослідження можна заключити, що ВММ можуть значно покращити ефективність парламентського контролю, автоматизувати багато завдань, які в даний час виконуються вручну, наприклад, аналіз публічних виступів та звітів, допомогти виявити розбіжності, невідповідності та дезінформацію, допомогти у прийнятті кращих рішень щодо законодавства та програм.

У подальшому рекомендується провести додаткові дослідження, щоб визначити, як найкраще використовувати ВММ для парламентського контролю, розробити етичні принципи використання ВММ для парламентського контролю, забезпечити доступ до ВММ для всіх членів парламенту, Навчати членів парламенту та їхніх помічників тому, як використовувати ВММ і побудованій на її основі системою.

В цілому, доповідь пропонує напрямок для покращення парламентського контролю. ВММ можуть стати цінним інструментом для забезпечення підзвітності уряду та кращого законодавства.

Список використаних джерел

1. Парламентський контроль із застосуванням генеративного штучного інтелекту : монографія / Ланде Д. В., Фурашев В. М. – Київ: ТОВ «Інжиніринг», 2023. – 202 с. ISBN 978-966-2344-82-0
2. Інформатика парламентського контролю : посібник / Д. В. Ланде, В. М. Фурашев, С. М. Брайчевський / – Київ 2022. – 256 с. ISBN 978-966-2344-80-6
3. Dmytro Lande, Leonard Strashnoy. GPT Semantic Networking: A Dream of the Semantic Web – The Time is Now. – Kyiv: Engineering, 2023. – 168 p. ISBN 978-966-2344-94-3
4. Ланде Д. В. Формування семантичної мапи понять в галузі парламентського контролю // Інформація і право, 2023. – № 4(47). – С. 116-123. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4\(47\).291611](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.4(47).291611)

Заславська Л. В.

*старший науковий співробітник ДНУ
«Інститут інформації, безпеки і права
НАПрН України»*

ПОСИЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРАКТИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГІГІЄНИ

Швидкий темп розвитку інформаційних процесів в сучасному суспільстві ставить перед людиною нові виклики при застосуванні різнобічної інформації в щоденному використанні. Правильне поводження, особливо з важливою інформацією, має неабияке значення для суспільства та парламенту країни. Інформаційна гігієна має бути обов'язковою складовою сучасного світу, де інформація є вільно доступною.

Інформаційна гігієна - область знань, що вивчає закономірності впливу на організм людини та суспільне здоров'я інформаційних потоків, що надходить до людини. Термін «Інформаційна гігієна» прийшов в ужиток в зв'язку з розвитком інформаційних технологій та набуття людьми майже необмеженого доступу до потоків різного роду інформації [1]. Інформаційна гігієна в аспекті парламентського контролю включає в себе розуміння того, як інформація використовується, обробляється та контролюється в рамках дій парламенту.

Парламентський контроль – важливий інструмент, який допомагає єдиному органу законодавчої влади України – Верховній Раді – отримувати

вати необхідну інформацію про виконання обов'язків та здійснення повноважень органами виконавчої влади [2].

Ефективні методи інформаційної гігієни мають вирішальне значення для посилення парламентського контролю, оскільки забезпечують достовірність і точність інформації, якою користуються парламентарі. Застосовуючи методи інформаційної гігієни, парламентарі можуть приймати обґрунтовані рішення та притягувати урядовців до відповідальності за свої дії. Практики інформаційної гігієни включають перевірку точності інформації, перевірку фактів та використання авторитетних джерел. Віддаючи перевагу використанню достовірної інформації, парламентарії можуть забезпечити ефективність своєї наглядової діяльності для сприяння прозорості та підзвітності.

Незважаючи на важливість практик інформаційної гігієни для парламентського нагляду, існує багато проблем із їх ефективним впровадженням. Однією з головних проблем є брак ресурсів і досвіду, доступних парламентаріям. Багато парламентаріїв можуть не мати доступу до необхідного навчання чи підтримки для ефективного впровадження практик інформаційної гігієни. Крім того, партійні інтереси можуть переважити важливість достовірної інформації, що призводить до використання упередженої або неточної інформації. Щоб подолати ці виклики, важливо визначити пріоритети впровадження ефективних практик інформаційної гігієни та забезпечити необхідні ресурси та підтримку парламентарів. Це може включати навчальні програми, доступ до авторитетних джерел інформації та створення незалежних дослідницьких установ для підтримки парламентського контролю.

Інформаційна гігієна в парламенті може включати в себе ряд додаткових практик:

1. *Створення комітетів з інформаційної гігієни.* Ці комітети можуть включати в себе членів парламенту, експертів з інформаційної безпеки та інших зацікавлених сторін. Вони можуть відповідати за розробку та впровадження політик інформаційної гігієни.

2. *Регулярні аудити інформаційної безпеки.* Це може включати перевірку використання та зберігання інформації в парламенті, а також оцінку потенційних ризиків.

3. *Навчання та освіта.* Проведення регулярних навчальних сесій, семінарів, тренінгів для членів парламенту та їхнього персоналу з питань інформаційної гігієни.

4. *Використання технологій для захисту інформації.* Використання сучасних технологій, таких як Big Data та аналітика даних, може допомогти у виявленні тенденцій, шаблонів та зв'язків у великих наборах

даних, що може підвищити ефективність парламентського контролю [3]. Також це може включати в себе використання шифрування, двофакторної аутентифікації та інших технологій для захисту конфіденційної інформації.

5. *Підтримка прозорості та відкритості.* Це може включати в себе регулярне публікування звітів про діяльність парламенту, а також забезпечення доступу до публічної інформації. Інформаційно-комунікаційні технології можуть бути використані для підтримки прозорості, доступності та підзвітності всіх парламентських процедур та процесів. Це може включати в себе використання електронних систем для подачі документів, ведення обговорень та голосувань.

6. *Фактчекінг.* Перевірка фактів та джерел інформації перед її поширенням може допомогти запобігти поширенню дезінформації.

7. *Мінімізація «сліду дезінформації».* Бути більш вдумливим про те, що публікується та поширюється в соціальних мережах.

Ці практики можуть бути адаптовані в залежності від конкретного контексту та потреб парламенту. Однак, важливо пам'ятати, що успіх будь-якої практики залежить від її систематичного впровадження та оцінки.

Також правила інформаційної гігієни мають включати в себе уникнення інформації яка повторюється, зниження інформаційного навантаження, вивчення різних точок зору на одну проблему та вміння розпізнавати неправдиву (фейкову) інформацію. Розпізнання та нерозповсюдження фейкової інформації особливо актуальне для нашої країни в період воєнного вторгнення рф на територію України.

Отже, ці практики та підходи можуть допомогти покращити інформаційну гігієну в парламентських структурах, забезпечуючи більшу прозорість, доступність та підзвітність. Важливо пам'ятати, що успішне впровадження цих інструментів вимагає політичної волі та зобов'язання до відкритості та прозорості.

Список використаних джерел

1. Інформаційна гігієна <http://4uth.gov.ua/informacijna-gigiyena/>
2. Парламентський контроль: практичні поради та рекомендації для підвищення ефективності PRP_Guide_Parliamentary_Oversight-UKR.pdf (undp.org), с.2
3. Ланде Д. В., Фурашев В. М., Брайчевський С. М (PDF) Інформатика парламентського контролю : посібник | Dmytro Lande – Academia.edu , 2022, с.75-76

*Тимошенко Є. А.
аспірантка ДНУ «Інститут
інформації, безпеки та права НАПрН
України»*

ГЕНЕЗА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ, ЯК ЯВИЩА НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ СФЕРИ ТА СОЦІАЛЬНО ЗНАЧУЩОГО ФЕНОМЕНУ

За останні десятиліття штучний інтелект (ШІ) перетворився з науково-фантастичної концепції в життєву реальність, що змінює наше сприйняття світу та впливає на різні сфери нашого життя. Зростаюча кількість досліджень і розробок у цій галузі викликає неабиякий інтерес як серед науковців, так і серед практиків права. Поняття ШІ стає все більш актуальним у юридичній сфері, оскільки виникають нові виклики і проблеми, пов'язані з його застосуванням.

Розвиток феномену ШІ має складний шлях та перебуває очевидно не на завершальній стадії свого еволюційного шляху. Розвиток систем, під якими ми сьогодні розуміємо технології штучного інтелекту, припадає на ХХ століття, коли відбувався великий стрибок наукового прогресу. Саме тоді в основі ідей щодо створення ШІ знаходились реальні практичні спроби автоматизації процесів, які (як було відомо з наявного досвіду біологічних наук) відбувались в мозку людини, обумовлюючи її інтелектуальну діяльність.

Так, питання хронології навіть найбільш значущих подій на шляху становлення штучного інтелекту не є однозначним питанням. Більш коректним, на наш погляд, було б розділення етапів еволюції технологій ШІ на період формування самої ідеї ШІ та більш пізній історичний етап – період розробок технологій та механічних і програмних спроб втілення штучного інтелекту. Насамкінець окремо слід розглядати епоху сучасних електронних приладів, механізмів та систем, що призначались для втілення таких ідей.

На думку деяких фахівців основні досягнення в галузі ШІ, що відбулись за останні шістьдесят років – це досягнення в пошукових алгоритмах, машинне навчання, алгоритми та інтеграція статистичного аналізу в розуміння світу в цілому [1]. Однак ідея автоматизації окремих напрямів людської розумової діяльності виникла набагато раніше. Таким чином, теорія штучного інтелекту при своїй приналежності до найновіших галузей інтелектуальних досліджень, бере свій початок у давні часи [2] і це буде початок формування першого етапу.

Другий етап можна виділити з назвою – період розробки «розумних машин». В даний період від ідеї вчені перейшли до практики. З'явилися

практичні спроби імітації окремих можливостей людини. Зазвичай, дослідники науково технічного розвитку не виокремлюють даний період, але інші врешті розглядають початковий етап становлення штучного інтелекту починаючи з XVI століття, коли першими спробами розробки штучного інтелекту пропонується вважати зусилля відомих винахідників в цьому напрямку. В даний період успішно створює свої обчислювальні машини Леонардо да Вінчі, механічну цифрову обчислювальну машину конструює Вільгельм Шиккард, першу лічильну техніку розробляє Блез Паскаль. Даний період триває до науково-технічної революції XV століття, з докорінними змінами що вона спричинила. При цьому розквіт інтелектуальної діяльності, що мав прояв в технологічній сфері припадає на XX століття [3].

Завершенням вказаного періоду можемо, за певних обмовок, вважати праці Рене Декарта, який значно сприяв розвитку уявлень про механізм управління тілом через «душевний» ресурс. Так, в медичній літературі науковці розглядають філософські праці Р. Декарта щодо співвідношення «душі» і «тіла» як, фактично, прообраз зв'язку мозку і психіки (співвідношення психічного і фізіологічного) [4], в чому є ґрунтовний сенс.

Третій етап розпочинається із появою сучасної системи знань про інтелект як психофізіологічний феномен – самостійну категорію, що застосовується групою біологічних наук. З початком третього етапу ідеї винахідників та вчених технічних галузей отримали своєрідний орієнтир у вигляді системних знань про людський мозок, його складові та функціонування синапсів та нейронів.

Важливим кроком на даному етапі розвитку сфери ШІ стала праця Ванневару Буша «Як ми можемо думати» [5], де розглянуто функціонування людського мислення, алгоритми та особливості роботи людського розуму, завдяки чому дослідник прораховував шляхи побудови алгоритмів штучної системи, здатну до накопичення власних знань та розуміння.

В межах даного періоду був здійснений найважливіший та найпрогресивніший крок тих часів – дослідження Алана Тюрінга «Обчислювальна техніка та інтелект» та відоме питання «Чи можуть машини мислити?» [6].

У 2011 році відбулась подія, яка стала початком четвертого етапу розвитку функціонування ШІ – компанія Apple випускає Siri, далі це Google Assistant та Amazon Alexa. Це змінило способи взаємодії з технологіями. Тепер ШІ став доступний для всіх.

Вже у 2015 році компанія Google DeepMind [7] представила свій штучний інтелект, який здатний запам'ятовувати свої минулі виконані завдання, і на основі цих знань вирішувати нові задачі. Одна з їх перших

розробок – AlphaGo – це ШІ який у 2015 році переміг у грі «го» чемпіона світу [7].

Отже, таким чином, ми викоремлюємо чотири етапи розвитку функціонування ШІ:

1. Етап формування ідей штучного розуму, від епосу Давньої Греції до першої половини 17 століття;
2. Друга половина 17 століття – 1950-ті роки – період перших розробок та винаходів «розумних машин»;
3. 1950-ті роки – 2011 рік. Наукові праці та розробки перших прототипів роботів, кодів, приладів віддаленого керування, підкріплені фундаментальними працями видатних математиків, інформатиків, фізиків, кібернетиків та правників;
4. 2011 рік – по теперішній час. Технології ШІ стають доступними для широкого кола споживачів.

Тепер, коли роботи зі ШІ стають доступними до широкого кола користувачів, постає актуальним питання щодо правового регулювання не лише функціонування ШІ, а і використання споживачем ШІ з визначенням відповідальної особи за шкоду завдану роботами із масового виробництва та встановлення обов'язків щодо вдосконалення, заміни та усунення недоліків програмного коду. Раніше це було питання вузького кола дослідників, військових, працівників космічної сфери, де користувачами роботів зі ШІ були юридичні особи, а зараз – це фізичні особи.

Список використаної літератури:

1. The History of Artificial Intelligence. History of Computing CSEP 590A. University of Washington. December 2006. Chris Smith, Brian McGuire, Ting Huang, Gary Yang. URL: <https://courses.cs.washington.edu/courses/csep590/06au/projects/history-ai.pdf> – С. 4

2. Левчук А. Штучний інтелект: лінгвістичні аспекти. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2015. № 4. С. 203-207. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnufm_2015_4_41

3. Махненко Д. І знову про штучний інтелект. Допомога, загроза чи пусті балачки? Юридична газета. 2021. 10 черв. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/i-znovu-pro-shtuchniy-intelekt-dopomoga-zagroza-chi-pusti-balachki.html> (дата звернення: 05.12.23).

4. Фізіологія вищої нервової діяльності (ВНД) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. до лаб. занять з курсу «Фізіологія ВНД» / І. А. Іонов [та ін.] ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2017. 143 с.

5. Bush V. As We May Think. Life. 1945. July. URL: <http://surl.li/seipt> (date of access: 20.11.23).
6. Turing A. M., Searle J. R. Could a machine think? / Université Paris IV. Sorbonne. Paris, 2012. 16 p. URL: <https://philarchive.org/archive/MARCAM-4> (date of access: 20.11.23).
7. Google DeepMind : webportal. URL: <https://deepmind.google/about/> (date of access: 20.11.23).

Дубняк М. В.

*кандидат юридичних наук,
завідувач наукової лабораторії
правового забезпечення цифрової
трансформації, Наукового центру
цифрової трансформації і права ДНУ
«Інститут інформації, безпеки і права
НАПрН України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7281-6568>.*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В основі будь-якого виду здійснення парламентського контролю (*дали ПК*) є збір та аналіз інформації. Регламент Верховної Ради України передбачає такі контрольні функції ВРУ: розгляд електронних петицій (гл. 36-1), розгляд питань пов'язаних із депутатськими запитамі (гл. 37), ПК за діяльністю Кабінету Міністрів України (схвалення Програми діяльності уряду, доповіді КМУ, «година запитань до Уряду», гл.38), розгляд звітів, доповідей та іншої інформації державних органів та посадових осіб (крім КМУ, гл.38-1), проведення парламентських слухань (гл.39) [1].

Виникає питання – чи можливе використання технологій штучного інтелекту для аналізу такого обсягу даних і підвищення ефективності здійснення парламентського контролю?

У Концепції розвитку штучного інтелекту України 2020 року № 1556-р (*дали Концепція № 1556*) дотичні до проблем здійснення парламентського контролю положення за напрямом «публічне управління»: застосування технологій штучного інтелекту для проведення аналізу, прогнозування та моделювання розвитку показників ефективності системи публічного управління; застосування технологій штучного інтелекту

для виявлення недобросовісної практики в діяльності посадових осіб та державних службовців за різними напрямками шляхом проведення аналізу текстів управлінських рішень та інших даних, які формуються в комп'ютеризованих системах/реєстрах під час провадження такої діяльності, недосконалість прийняття управлінських рішень у публічній сфері, обмеженість доступу до інформації та її низька якість, недостатній рівень впровадження електронного документообігу між державними органами, а також низький ступінь оцифрованості даних, що перебувають у власності державних органів [2].

Концепція № 1556 формує деякі передумови до розвитку правового забезпечення застосування технологій штучного інтелекту для здійснення парламентського контролю, однак потребує ще вирішення проблем пов'язаних із якістю даних (конвертації даних в електронну форму, оприлюднення пріоритетних динамічних даних в машиночитаємих форматах, тематичні категорії наборів даних суспільної цінності [2]), створення електронної бази даних нормативно-правових актів державних органів та органів місцевого самоврядування. Такі акти можуть бути об'єктами парламентського контролю, однак, доступ до повних текстів таких рішень є проблематичним, що в свою чергу вимагає «ручної» перевірки і пошуку таких даних, застосування інших видів ПК (наприклад, депутатського запиту), а про оптимізацію цього процесу, за рахунок застосування технологій штучного інтелекту, без оцифрування цих документів, мови взагалі не може бути.

Урядом у 2024 році схвалено Концепцію Державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року (*далі Концепція № 320*). Цей документ визначає три варіанти вирішення проблем застосування штучного інтелекту. Перспективним, на нашу думку, є третій варіант який пропонує комплексний підхід. Згідно Концепції № 320 це має бути проведення досліджень у галузі штучного інтелекту; розроблення нормативно-правової бази у галузі штучного інтелекту; підготовка кваліфікованих кадрів і розвиток освіти; розвиток інформаційної інфраструктури; забезпечення інформаційної безпеки [3].

Концепція № 320 окреслює пріоритетні галузі економіки для впровадження штучного інтелекту, але не визначає стратегічну політику застосування штучного інтелекту для покращення усіх суспільних відносин, в тому числі, для застосування у процесі парламентського контролю.

Одним із методів розробки технологій штучного інтелекту є машинне навчання – аналіз великої кількості даних для пошуку закономірностей,

навчання без заданих інструкцій в використанні алгоритмів та статичних моделей для аналізу і висновків [4].

Враховуючи норми Торонтської декларації «Про захист рівності та заборони дискримінації в системах машинного навчання», норми якої надають такі загальні рекомендації Урядам, що планують впроваджувати системи машинного навчання:

- розробити належні процедури перевірки прозорості та захисту від дискримінації через використання технологій машинного навчання для цілей державного сектору (п. 54);
- для сфер, де технології машинного навчання рекомендують, приймають, або забезпечують виконання рішення уряди мають гарантувати право на доступ до ефективних засобів правового захисту (п. 55);
- перед застосуванням технологій уряди мають визначити чіткі межі для відповідальності, зокрема, які органи чи особи будуть нести юридичну відповідальність за рішення, прийняті за допомогою таких систем (п.56-с) [5].

Ці рекомендації мають важливе значення, особливо в контексті появи технологій пояснювального штучного інтелекту, який потенційно може відповідати критеріям прозорості.

Список використаних джерел:

1. Регламент Верховної Ради України: Закон України № 1861-VI в редакції від 31.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text> (дата звернення: 24.04.2024).

2. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України № 1556-р від 02.12.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 24.04.2024).

3. Концепція Державної цільової науково-технічної програми з використання технологій штучного інтелекту в пріоритетних галузях економіки на період до 2026 року : розпорядження Кабінету Міністрів України № 320-р від 13.04.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 24.04.2024).

4. Machine learning (1953). Oxford English Dictionary. Oxford University Press. URL: <https://www.oed.com/search/dictionary/scopeEntries&q=machine+learning> (access date: 24.04.2024).

5. The Toronto Declaration: Protecting the right to equality and non-discrimination in machine learning systems (2018). URL: <https://www.torontodeclaration.org/declaration-text/english/> (access date: 24.04.2024)

Брайчевський С. М.

*кандидат фізико-математичних наук
провідний науковий співробітник*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ДЖЕРЕЛО ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА ФЕЙКІВ У ПАРЛАМЕНТСЬКОМУ КОНТРОЛІ

Державний контроль за діяльністю органів виконавчої влади та посадових осіб є одним з наріжних аспектів правової системи будь якої розвиненої держави. І в першу чергу це стосується парламентського контролю як особливої його форми. В наших умовах він набуває особливої ваги через реалізацію програми децентралізації [1], адже реформування повноважень органів місцевої влади розширює і ускладнює систему правових відносин на регіональному рівні. А це, в свою чергу, призводить до змін в інформаційному просторі. Розширюється коло інформаційних джерел, причому нові джерела не завжди задовольняють набору стандартних вимог щодо достовірності, збалансованості тощо. А тому в процесі всіх форм контролю виникає необхідність більш глибокого критичного аналізу інформації, в тому числі правової.

Зауважимо, що в сфері здійснення парламентського контролю виключно важливу роль відіграє публічна інформація [2], оскільки джерелом багатьох важливих відомостей є різноманітні публікації в медійному просторі. А це в свою чергу суттєво підвищує роль різного роду недостовірної інформації, в тому числі дезінформації та фейків. Слід підкреслити важливу обставину: і те і те може бути як результатом цілеспрямованої діяльності конкретних осіб, так і несвідомими наслідками непрофесійної роботи з даними. Другий випадок становить особливий інтерес, в першу чергу через те, що виглядає правдоподібно, оскільки у такої недостовірної інформації не простежується явна відповідність тим чи іншим інтересам окремих осіб, соціальних груп, політичних сил тощо. І цьому явищу надзвичайно важко запобігти, адже тут немає мети і виконавця в звичайному розумінні слова. Тому надзвичайно важливим є вивчення різноманітних механізмів, які можуть призводити до генерації недостовірних відомостей незалежно від їх природи і характеру.

В пропонованій роботі ми розглянемо деякі специфічні механізми такого роду, пов'язані з використанням штучного інтелекту (ШІ).

Останнім часом внаслідок швидкого розвитку інформаційних технологій технічні можливості парламентського контролю стрімко зростають, особливо в контексті цифрової трансформації [3] українського суспільства. Зокрема, швидкий прогрес в розвитку інформаційних технологій, який ми спостерігаємо, дозволяє перевести перспективу вико-

ристання штучного інтелекту в практичну площину. Так, деякі аспекти цього питання в сфері парламентського контролю ми розглядали в роботі [4], в якій обговорювалися перспективи застосування в цій сфері інтелектуальних агентів.

Але використання ШІ може мати досить широкий спектр непрогнозованих наслідків, в тому числі негативних. Зокрема, за певних умов штучний інтелект може бути джерелом дезінформації та фейків. На нашу думку, така можливість є серйозним ризиком, особливо враховуючи те, що ШІ, поза всяким сумнівом, уже найближчим часом почне застосовуватись широким колом осіб, що так чи інакше працюють з інформацією на фаховому рівні.

Ми не торкатимемось в даній роботі розуміння самого терміну «штучний інтелект», яке є досить складним і дискусійним. Для нашої мети (стосовно парламентського контролю) зосередимося на практичному аспекті проблеми, тобто використовуватимемо те розуміння ШІ, яке зараз є найпоширенішим в актуальних дискурсах. А саме, під ШІ розумітимемо не що інше, як ChatGPT, адже сьогодні його називають «штучним інтелектом» принаймні в дев'яноста відсотках нефархових комунікацій. І швидкість, з якою він впроваджується в наше життя вражає – від студентів, що замовляють йому курсові роботи, до політологів, яким він “пише” аналітичні розробки. Тому дана ситуація, на наш погляд, є вкрай серйозною і вимагає належної реакції. В першу чергу, осмислення того, що відбувається.

Почнімо з фундаментального питання: а що, власне, таке ChatGPT з точки зору інтелекту, в даному випадку не має значення, штучного чи природного? Що фактично він робить і що може робити? І тут все не так просто, як може здатись на перший погляд.

Не будемо вдаватись в деталі, як технічні, так і філософські, оскільки для нас вони не мають значення. Тому ми відразу скажемо головне: фактично ChatGPT намагається бездоганно пройти тест Тюрінга [5, 6]. Це впливає вже з того, що він призначений для “гри” у питання і відповіді і тому не має, скажімо, власної системи сенсорних датчиків, які дозволили б йому самостійно сприймати своє оточення і робити власні оцінки й висновки. Тут потрібно зробити важливе застереження. Ми говоримо саме про ChatGPT, чудово розуміючи, що технологія, розроблена OpenAI, може мати ще й інші функціональні можливості, про які нам поки що нічого не відомо.

Тест Тюрінга свого часу був запропонований для відповіді на питання «Чи може машина мислити?» в плані практичної реалізації. Тобто мається на увазі, що він пропонує не філософське осмислення проблеми,

а практичне її вирішення шляхом виконання конкретної процедури. В спрощеному формулюванні цей тест полягає в тому, що експерт в процесі спілкування з невідомим співрозмовником повинен однозначно встановити, з ким він має справу: з машиною чи людиною? Якщо експерт, спілкуючись з машиною, не здатен впевнено це визначити (не може зробити однозначний висновок або його висновок є хибним), вважається, що машина пройшла тест Тюрінга, і хоча ChatGPT, так само, як і його розробники, не ставить перед собою мету переконати нас в тому, що він людина (ми від початку *знаємо*, що він – програма), з точки зору функціональних можливостей він робить саме це. Власне, ChatGPT і позиціонується розробниками як мовна модель. Зауважимо, що системи генерації текстів створювалися і раніше, але в ті розробки не були закладені можливості спілкування з широкими верствами населення. Принциповим проривом ChatGPT є перш за все саме те, що ми всі отримали до нього доступ. І це відразу призвело до помітних наслідків – широке коло споживачів почали використовувати чат як інструментальний засіб формування контенту, хоча він для цього жодною мірою не призначений. Головна проблема полягає в тому, що тексти, створені ChatGPT, взагалі кажучи, не мають відношення до реальності. Точніше, вони можуть його мати, а можуть і не мати. Вони є осмисленими, оскільки смисл мовної конструкції визначається її зв'язком з речами і явищами навколишнього світу. Але ці зв'язки не обов'язково мають відповідати реальності. Тому, взагалі кажучи, осмисленість певного твердження не еквівалентна його достовірності. Нажаль, ми часто про це забуваємо. Чат “дбає” лише про правдоподібність висловлювань (те, що важить в плані тесту Тюрінга), а їх відповідність реальному світу взагалі не враховується, оскільки ChatGPT не має інструментальних засобів верифікації контенту. Така задача на сьогодні просто не ставиться.

Правдоподібність текстів ChatGPT (в основі якої лежить їх осмисленість) на базовому рівні забезпечується використанням потужної бази даних лексичного матеріалу, побудованої на аналізі величезних обсягів даних соціальних мереж. Фактично, будуючи відповідь на запитання, чат бере щось із соціальних мереж. Це можуть бути окремі слова, словосполучення та цілі фрази. Так, наприклад, він може використати готову конструкцію «куріння шкідливе для здоров'я», яка зустрічається в постах. Твердження не лише осмислене, але й правильне. Разом з тим, використовуючи інші фрагменти постів, ChatGPT може видати і «куріння корисне для здоров'я». Воно так само, як і попереднє, осмислене (правдоподібне), але не відповідає дійсності. Реальний приклад: ChatGPT визначав Крим частиною РФ, і це зрозуміло – так пишеться в російсько-

му сегменті соціальних мереж. З таким самим успіхом наступного разу ChatGPT може назвати Крим турецьким. Центральна проблема побудови текстів ChatGPT полягає в тому, що він взагалі “не бачить різниці” між наведеними твердженнями, оскільки вони побудовані на одному й тому ж лінгвістичному патерні.

В пресі, наприклад, верифікація повідомлення перш за все ґрунтується на порівнянні його з іншими повідомленнями (в тому числі повідомленнями власних репортерів, які виїжджають на місце події і бачать все на власні очі). Але в нашому випадку порівняння концептуально неможливе, оскільки йдеться про генерацію текстів – унікального контенту, який немає з чим порівнювати. Крім того, слід врахувати обсяг даних, що знаходяться в процесі використання, який робить практично неможливою семантичну обробку кожної відповіді.

Отже, легковажне використання того, що надає в наше розпорядження ШІ, потенційно містить серйозну загрозу отримати недостовірну інформацію, яку надзвичайно важко виявити, вичленити і нейтралізувати. А потім ця недостовірна інформація буде далі поширюватись людиною, переміщуючись з одного джерела до іншого

Тому актуальною є задача розробки ефективної методики боротьби з такими явищами.

Список використаних джерел

1. Реформа децентралізації. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення 16.04.2024)
2. ЗАКОН УКРАЇНИ Про доступ до публічної інформації (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 32, ст. 314) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення 16.04.2024)
3. Цифрова трансформація. <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/mizhnarodna-dopomoga/coordination/cifrova-transformaciya> (дата звернення 16.04.2024)
4. Браїчевський С. М. Інтелектуальні агенти в сфері парламентського контролю. “Інформація і право”. 2023. 1(44). С. 25-31 URL: <https://ippi.org.ua/braichevskii-sm-intelektualni-agenti-v-sferi-parlamentskogo-kontrolyu-s-25-3> (дата звернення 16.04.2024)
5. Alan Turing, “Computing Machinery and Intelligence”, *Mind*, vol. LIX, no. 236, October 195. pp. 433—460
6. Roger Penrose “The Emperor’s New Mind” Penrose, Roger (1999) [1989], *The Emperor’s New Mind* (New Preface (1999) ed.), Oxford, England: Oxford University Press, pp. 475-481.

Ланде Д. В.

*доктор технічних наук, професор,
керівник Наукового центру
інформатики і права ДНУ «Інститут
інформації, безпеки і права НАПрН
України», завідувач кафедри НН ФТІ
КПІ ім. Ігоря Сікорського*

Гуменюк О. О.

*студент магістратури КПІ ім. Ігоря
Сікорського*

АНАЛІЗ ПОДІЙ В РАМКАХ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ З ВИКОРИСТАННЯМ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Вступ

Для здійснення парламентського контролю, проведення досліджень і розслідувань у цій галузі велике значення має аналіз подій, їх взаємозв'язку, динаміки у часі. Визначення подій із текстової інформації – це традиційна проблема у сфері обробки природної мови, яка охоплює велику кількість наукових досліджень [1], [2]. В області обробки правових документів також проводилися дослідження щодо виявлення подій, які перетинаються з двома науками: правознавством і комп'ютерною лінгвістикою. До останнього часу не існувало ефективних засобів автоматизації цих процесів, хоча задача завжди була і сьогодні є актуальною.

Разом з цим, революція в галузі штучного інтелекту (ШІ), зокрема, поява великих мовних моделей дозволяє вирішувати завдання не тільки виявлення, але й формування причинно-наслідкової мережі подій. Для вирішення цієї задачі на цей час можуть використовуватись системи і сервіси генеративного ШІ, що базуються на великих мовних моделях, зокрема, ChatGPT (<https://chat.openai.com>), Llama-2 (<https://www.llama2.ai>), Gemini (<https://gemini.google.com/app>), Groq (<https://groq.com>) [3], [4].

Ефективний парламентський контроль вимагає глибокого та об'єктивного аналізу великих обсягів даних, що також стає можливим завдяки застосуванню сучасних алгоритмів ШІ.

Метою роботи є представлення нових можливостей обробки інформації в рамках із застосуванням систем генеративного ШІ для здійснення парламентського контролю.

Опис методології

Методологія аналізу базується на використанні технологій генеративного ШІ [5] для збору релевантної інформації, виявлення, фільтрації і візуалізації подій. Ключові кроки аналізу подій включають:

1. Отримання документів, що відповідають деякій цільовій тематичі, за допомогою наявних систем пошуку з різноманітних ресурсів, у тому числі веб-сайтів, баз даних.

2. Попередня обробка даних, а саме очищення та стандартизація даних для подальшої обробки. Використання технік обробки природної мови (NLP) для структуризації невпорядкованих текстових даних.

1. Виявлення подій із текстів за допомогою засобів ШІ і застосування великих лінгвістичних моделей.

2. Зв'язування подій причинно-наслідковими зв'язками.

3. Виявлення концептів (ключових слів), що відповідають вибраним поняттям.

4. Формування і візуалізація об'єднаної мережі понять і концептів. Використання наявних методів візуалізації мережі подій для отримання кластеризованого графу, який показує взаємозв'язки подій між собою та причинно-наслідковість.

5. Кластеризація подій на основі аналізу об'єднаної мережі.

6. Оцінка отриманих результатів у контексті законодавчої діяльності та її впливу на суспільні процеси.

Цей підхід дозволяє не тільки автоматизувати рутинну частину збору та аналізу даних, але й забезпечити більш глибокий і об'єктивний аналіз парламентського контролю.

Приклад застосування

У якості прикладу застосування запропонованої методології вибрано документ, звіт «100 днів на посаді Голови Рахункової палати. Результати та плани» (веб-сайт Рахункової палати України, <https://rp.gov.ua/PressCenter/News/?id=1887>).

Для подальшої обробки новини було використано такий запит (промпт) до системи генеративного ШІ ChatGPT 4 такого вигляду:

Надай основні події, що описуються в тексті у вигляді пронумерованого списку. Надай відповідь без пояснень. Ось текст:

З огляду на масштабність завдань, які стоять перед Рахунковою палатою, 100 днів, напевно, не є показником для визначення реальної результативності роботи нового керівника цієї інституції. Водночас, на мою думку, цього часу достатньо, щоб оцінити реальну ситуацію всередині органу, виявити напрями, на яких необхідно сконцентрувати максимальні зусилля, відреагувати на термінові виклики, а також сформувати стратегічні плани на майбутнє...

У відповідь отримуємо список подій, які не всі є оригінальними та містять змістовні повтори.

Рахункова палата провела глибокий аналіз усіх процесів всередині інституції.

Верховна Рада зареєструвала новий законопроект про Рахункову палату, і зараз триває його розгляд парламентськими комітетами.

Створено робочу групу для напрацювання ще одного законопроекту.

Народні депутати врахували позицію Рахункової палати щодо необхідності термінового внесення змін до профільного законодавства.

Внесено зміни до законодавства (Закон України No 3621- IX від 21 березня 2024 року), що дозволяє Рахунковій палаті проводити аудити відповідності.

...

Потім робимо скорочення до позначення кожної події, отримуємо:

Глибокий аналіз процесів Рахунковою палатою.

Реєстрація нового законопроекту про Рахункову палату.

Створена робоча група для нового законопроекту.

Депутати врахували позицію Рахункової палати.

Законодавчі зміни для аудитів відповідності.

...

Далі ми просимо з цього списку показати лише оригінальні події. Для цього використовуємо такий промпт:

Із названих подій обері оригінальні і найважливіші. Дублікати вилучай. Ось події:

Реєстрація законопроекту про Рахункову палату.

Депутати врахували позицію Рахункової палати.

Законодавчі зміни для аудитів відповідності.

Рахункова палата перейде на стандарти INTOSAI.

Переклад стандарту ISSAI 100.

Впроваджена система моніторингу рекомендацій.

Ухвалений новий Регламент Рахункової палати.

Оновлена структура апарату Рахункової палати.

Розробка механізму розгляду звітів.

Відновлення Консультативно-наукової ради палати.

....

Для аналізу зв'язків подій шляхом методу емпіричного дослідження було створено промпт, який за рівну кількість запитів може надати точніший результат:

**Видай пари взаємопов'язаних подій за принципом причина-наслідок (відповідь має виглядати так: “<причина>; <наслідок>”).
Ось події:**

Реєстрація законопроекту про Рахункову палату.
Депутати врахували позицію Рахункової палати.
Законодавчі зміни для аудитів відповідності.
...

На цей промпт ChatGPT дає наступну відповідь вигляду:

Реєстрація законопроекту про Рахункову палату; Депутати врахували позицію Рахункової палати
Депутати врахували позицію Рахункової палати; Законодавчі зміни для аудитів відповідності
Законодавчі зміни для аудитів відповідності; Рахункова палата перейде на стандарти INTOSAI
...

Після цього потрібно отримати розбиття подій по ключовим словам для подальшої кластеризації.

Назви 20 ключових слів, пов'язаних з подією:
Реєстрація законопроекту про Рахункову палату.
....

На такий промпт отримується відповідь у вигляді:

Верховна Рада
Законопроект
Рахункова палата
Парламентські комітети
Розгляд
Законодавство
Державний аудит
...

На останньому етапі було здійснено перетворення даних про події в форматі, оптимізованому для аналізу та візуалізації. Дані, структуровані у формі пар «подія-причина; подія-наслідок», були імпортовані в спеціалізоване програмне забезпечення на базі GraphViz, що дозволило автоматично сформувати комплексні візуалізації взаємозв'язків між подіями (Рис. 1).

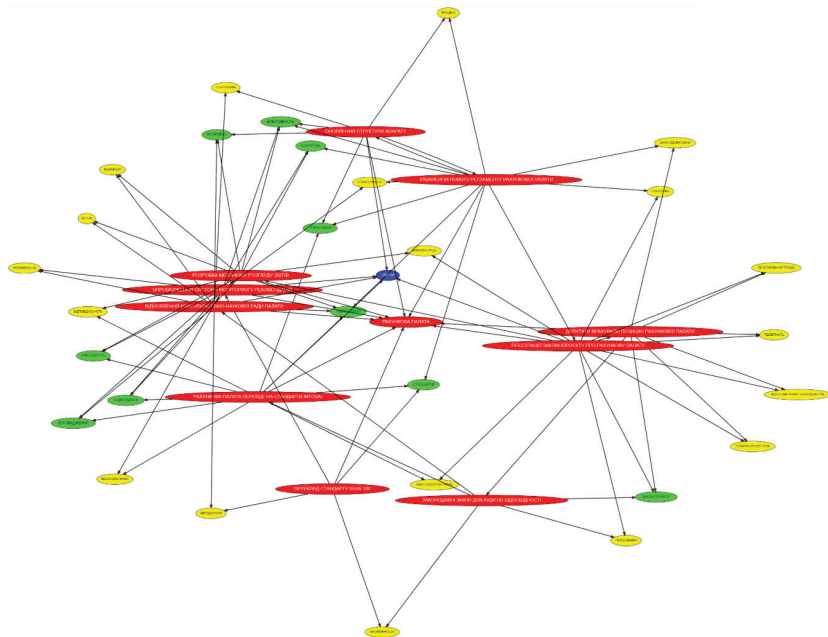

Рисунок 1 – Граф подій і відповідних ключових слів

Аналіз наданих графів виявляє взаємозалежності та ієрархію подій у контексті роботи Рахункової палати. На рисунках чітко виділені ключові події, серед яких Реєстрація законопроекту про Рахункову палату, законодавчі зміни для аудитів відповідності, та ухвалення нового регламенту Рахункової палати. Кожна подія подана у вигляді вузла, зі стрілками, що вказують на наступні події, які можна розцінювати як безпосередні наслідки. Події групуються таким чином, що виявляються не тільки лінійні, але й комплексні мережі взаємодій, які формують політичні та адміністративні зміни.

Також, важливо зауважити, що візуалізація допомагає не тільки в ідентифікації цих взаємозв'язків, але й у їх глибшому розумінні. Напри-

клад, розгляд законопроекту про Рахункову палату зумовив ряд інших законодавчих ініціатив та змін у внутрішніх процедурах і стандартах організації. Відображення таких зв'язків у формі графа сприяє кращому розумінню динаміки реформ і дозволяє зацікавленим сторонам оцінити вплив законодавчих змін на операційну діяльність палати.

Висновки

Після років спостережень за процесами парламентського контролю, впровадження штучного інтелекту відкриває нові горизонти для підвищення його дієвості. Дослідження демонструє потенціал штучного інтелекту у зборі, обробці та аналізі великих обсягів даних, що раніше вимагали величезних людських зусиль.

Завдяки використанню генеративного ШІ отримані методи екстрагування подій із текстів правової спрямованості, їх фільтрації, кластеризації. Виявлення причинно-наслідкових зв'язків також здійснюється із застосуванням штучного інтелекту, що значно спрощує роботу з природною мовою, алгоритми якої вбудовано у великі лінгвістичні моделі. Візуалізація і аналіз сформованих мереж здійснюється із застосуванням традиційних графічних засобів.

Використання технологій ШІ в парламентському контролі дозволяє не тільки забезпечити глибший аналіз законодавчих процесів, але й сприяє розробці більш ефективних політичних рішень з високим рівнем прозорості та відповідальності.

Автоматизація зменшує вплив людського фактора на оцінку ефективності законодавства, надаючи змогу досягати більш об'єктивних висновків. Надалі необхідно продовжувати розвиток цих технологій, забезпечуючи не тільки технічні поліпшення алгоритмів, але й зосереджуючись на етичних аспектах їх застосування в управлінні державою.

Список використаних джерел

1. Samaneh Karimi, Azadeh Shakery and Rakesh M. Verma. Enhancement of Twitter event detection using news streams. *Natural Language Engineering*, Volume 29, Issue 2, March 2023. Pp. 181-200. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1351324921000462>.

2. Lande D. V., Prishchepa S. V. The automatic detection of the information operations event basis. Preprint arxiv:1807.03360. DOI: <https://doi.org/10.48550/arxiv.1807.03360>.

3. Ланде Д. В. Формування і аналіз мереж подій у сфері парламентського контролю на основі застосування систем штучного інтелекту // *Інформація і право*, 2024. – N 4(48). – С. 84-89. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.1\(48\).300776](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2024.1(48).300776).

4. Д. В. Ланде, В. М. Фурашев. Парламентський контроль із застосуванням генеративного штучного інтелекту : монографія / Ланде Д. В., Фурашев В. М. – Київ: ТОВ «Інжиніринг», 2023. – 202 с. ISBN 978-966-2344-82-0

5. Dmytro Lande, Leonard Strashnoy. GPT Semantic Networking: A Dream of the Semantic Web – The Time is Now. – Kyiv: Engineering, 2023. – 168 p. ISBN 978-966-2344-94-3

Свобода І. М.

*Національний технічний університет
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»*

ПОКРАЩЕННЯ РОБОТИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОПОМОГОЮ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ І МЕТОДУ АНАЛІЗУ ІЄРАРХІЙ

Вступ

Парламентський контроль є ключовим елементом демократичного управління, який забезпечує підзвітність виконавчої влади та дотримання верховенства права. Однак в Україні парламентський контроль стикається з низкою викликів, серед яких недостатня ефективність, непрозорість та невідповідність міжнародним стандартам [1][2]. Удосконалення парламентського контролю потребує структурованого підходу, який би враховував різноманітні якісні та кількісні фактори.

Метод аналізу ієрархій (МАІ), розроблений Томасом Л. Сааті у 1970-х роках, пропонує систематичну методологію для розв'язання складних проблем прийняття рішень [3]. МАІ дозволяє розкласти проблему на ієрархію простіших підпроблем, враховуючи як об'єктивні, так і суб'єктивні критерії. Широке застосування МАІ в різних сферах, від бізнесу до державного управління, свідчить про його універсальність та практичну цінність.

Поява потужних великих мовних моделей (LLM), таких як серія моделей GPT, відкриває нові можливості для автоматизації та вдосконалення процесів прийняття рішень за допомогою штучного інтелекту. LLM, навчені на величезних обсягах даних, демонструють вражаючу здатність розуміти складні запити, генерувати зв'язні відповіді та підтримувати прийняття рішень [4]. Дослідження показують, що належне налаштуван-

ня LLM є ключовим для їх ефективного використання в системах підтримки прийняття рішень [5].

Незважаючи на широке застосування МАІ та значний потенціал LLM, бракує досліджень, які б безпосередньо поєднували ці два підходи. Наше дослідження має на меті заповнити цю прогалину шляхом розробки інноваційної методології, яка інтегрує МАІ та LLM для покращення парламентського контролю в Україні. Ми прагнемо використати переваги обох підходів для створення інтелектуальної системи підтримки прийняття рішень, яка сприятиме підвищенню ефективності та узгодженості парламентського контролю з міжнародними стандартами.

Мета роботи

Мета роботи – дослідити застосування Методу Аналізу Ієрархій (МАІ) у поєднанні з Великими Мовними Моделями (LLM) для пошуку оптимальних рішень щодо узгодження парламентського контролю в Україні з міжнародними стандартами. Дослідження спрямоване на використання структурованого підходу МАІ та передових можливостей обробки природної мови LLM для автоматизації та вдосконалення процесу визначення пріоритетних заходів з підвищення ефективності та відповідності парламентського контролю міжнародним стандартам.

У роботі буде вивчено потенціал LLM для генерації експертних суджень у рамках методології МАІ, зокрема, для створення матриць парних порівнянь. Автоматизація цього процесу дозволить підвищити ефективність, масштабованість та узгодженість прийняття рішень щодо вдосконалення парламентського контролю. Результати дослідження можуть сприяти розробці практичних рекомендацій для приведення парламентського контролю в Україні у відповідність до міжнародних стандартів.

Методологія дослідження

Для досягнення мети дослідження – пошуку оптимальних рішень для узгодження парламентського контролю Верховної Ради з міжнародними стандартами – ми розробили методологію, що поєднує Метод Аналізу Ієрархій (МАІ) та Великі Мовні Моделі (LLM).

Першим кроком було створення команди з 9 «віртуальних експертів» за допомогою LLM, кожен з яких представляв різні сфери знань, пов'язані з парламентським контролем та державним управлінням. Ці віртуальні експерти включали фахівців з конституційного права (Марія Іванченко), політології (Андрій Петров), міжнародного парламентського контролю (Олександра Богданова), публічного адміністрування (Євген Шевченко), соціальної психології (Наталія Козир), ІТ (Василь Мороз), міжнародного права (Ірина Гордієнко), управління ризиками (Олег Кулик) та історії українського парламентаризму (Лідія Тарасенко).

Кожен з віртуальних експертів запропонував набір з 5 критеріїв та 4 альтернатив для оцінки заходів з покращення парламентського контролю. Потім, шляхом голосування експертів були відібрані найбільш релевантні критерії: законодавча ефективність, прозорість діяльності, відповідальність, участь громадськості та міжнародна співпраця. Аналогічно, були визначені 4 альтернативи: реформування законодавчого процесу, впровадження нових технологій для забезпечення прозорості, зміна механізмів залучення громадськості та посилення міжнародного співробітництва.

Наступним етапом було створення матриць парних порівнянь для кожного експерта за методологією методу аналізу ієрархій. Експерти оцінювали відносну важливість критеріїв та альтернатив, використовуючи шкалу від 1 до 9, де 1 означає однакову важливість, а 9 – абсолютну перевагу одного елемента над іншим. Ці індивідуальні матриці були потім агреговані за допомогою геометричного середнього для отримання узагальнених оцінок критеріїв та альтернатив (1):

де позначає агреговане значення попарних порівнянь між елементами i та j у зведеній матриці. Також маємо a_{ij} , яке позначає значення попарного порівняння між елементами i та j , надане віртуальним експертом k .

Агрегація експертних суджень дозволила врахувати різні точки зору та забезпечити більш збалансований підхід до прийняття рішень. Для агрегованих матриць були розраховані вектори пріоритетів, які відображають відносну важливість критеріїв та альтернатив. Також було проведено перевірку узгодженості матриць за допомогою розрахунку індексу узгодженості (CI) та відношення узгодженості (CR). Значення CR нижче 0,1 вважалося прийнятним і свідчило про достатню узгодженість експертних суджень.

Результати дослідження

Усі показники узгодженості були значно нижче 0,1, що свідчить про високу якість матриць та голосування експертів.

Результати аналізу показали, що найкращою альтернативою для узгодження парламентського контролю Верховної Ради з міжнародними стандартами є «впровадження нових технологій для забезпечення прозорості». Ця альтернатива отримала найвищий пріоритет (0,35) серед інших варіантів.

Другою за важливістю альтернативою стало «посилення міжнародного співробітництва» (0,28), що підкреслює необхідність обміну досвідом та кращими практиками з іноземними парламентами та міжнародними організаціями. «Реформування законодавчого процесу» (0,22) та «зміна механізмів залучення громадськості» (0,15) отримали нижчі пріоритети,

але також були визнані важливими напрямками вдосконалення парламентського контролю.

Щодо критеріїв, найбільш вагомими виявилися «прозорість діяльності» (0,28) та «відповідальність» (0,24). Це свідчить про те, що забезпечення відкритості парламентського контролю та підзвітності перед громадськістю є ключовими факторами його ефективності. «Міжнародна співпраця» (0,19), «законодавча ефективність» (0,16) та «участь громадськості» (0,13) також були визнані важливими, але меншою мірою.

Висновки

Дослідження показало ефективність поєднання Методу Аналізу Ієрархій (MAI) та Великих Мовних Моделей (LLM) для пошуку оптимальних рішень щодо узгодження парламентського контролю Верховної Ради з міжнародними стандартами. Запропонована методологія дозволяє структурувати процес прийняття рішень, враховувати різні точки зору та отримувати обґрунтовані результати. Використання LLM для моделювання віртуальних експертів відкриває нові можливості для автоматизації та масштабування генерації експертних суджень, тоді як MAI забезпечує систематичність та прозорість процесу.

Результати показують, що найбільш пріоритетним напрямком є впровадження нових технологій для забезпечення прозорості. Також важливими є посилення міжнародного співробітництва, реформування законодавчого процесу та зміна механізмів залучення громадськості.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вдосконалення методології шляхом розширення кола віртуальних експертів, використання більш просунутих моделей LLM та апробації в реальних умовах. Результати мають практичне значення для розробки рекомендацій щодо вдосконалення парламентського контролю в Україні та приведення його у відповідність до міжнародних стандартів.

Дане дослідження робить внесок у розвиток інноваційних підходів до підтримки прийняття рішень у сфері державного управління, зокрема, в контексті вдосконалення парламентського контролю. Поєднання MAI та LLM відкриває нові перспективи для автоматизації та підвищення ефективності процесу прийняття рішень, забезпечуючи їх обґрунтованість та відповідність реальним потребам.

Список використаних джерел

1. D. V. Sannikov, «Problems of land legislation of Ukraine and European Union integration,» *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*, vol. 20, Special issue 1, 2017. [Online]. Available: <https://dSPACE.nlu.edu.ua/handle/123456789/16240>

2. L. Redei and I. Romanyshyn, “Non-parliamentary diplomacy: The European Parliament’s diplomatic mission to Ukraine,” *European Foreign Affairs Review*, vol. 24, no. 1, pp. 61-79, 2019. [Online]. Available: <https://doi.org/10.54648/eerr2019005>

3. T. L. Saaty, «How to make a decision: The analytic hierarchy process,» *European Journal of Operational Research*, vol. 48, no. 1, pp. 9-26, 1990. [Online]. Available: [https://doi.org/10.1016/0377-2217\(90\)90057-I](https://doi.org/10.1016/0377-2217(90)90057-I)

4. M. Loya, D. Sinha, and R. Futrell, «Exploring the Sensitivity of LLMs’ Decision-Making Capabilities: Insights from Prompt Variation and Hyperparameters,» in *Proc. of the Findings of the Association for Computational Linguistics: EMNLP 2023*, Singapore, Dec. 2023, pp. 3711-3716. [Online]. Available: <https://aclanthology.org/2023.findings-emnlp.241>

5. D. Lande, L. Strashnoy, and O. Driamov, «Analytic Hierarchy Process in the Field of Cybersecurity Using Generative AI,» *SSRN*, Nov. 2, 2023. [Online]. Available: <https://ssrn.com/abstract=4621732> DOI: 10.2139/ssrn.4621732.

Казьмірук С. Д.

*аспірант ДНУ «Інститут інформації,
безпеки і права НАПрН України»*

Леонов Б. Д.

*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
МНДЦ при РНБО України*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНТЕГРАЛЬНИХ СИСТЕМ ДЕТЕКЦІЇ БРЕХНІ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Сьогодні інформаційні загрози є одними з найнебезпечніших загроз національній безпеці за своїми руйнівними наслідками. В сучасних умовах цифрової трансформації, розбудови інформаційного суспільства проблема застосування інтегральних систем детекції брехні на основі штучного інтелекту ШІ (artificial intelligence AI) та кіберзахищеного програмного забезпечення є надзвичайно актуальною для підвищення ефективності проведення психофізіологічного дослідження виявлення прихованої і недостовірної інформації.

У національних стратегіях розвитку штучного інтелекту (далі ШІ) розглядається широкий спектр питань, пов'язаних із розробкою та розвитком технологій, а також широким використанням різних систем з урахуванням існуючих соціальних, економічних, політичних, технологічних та правових проблем.

Слід звернути увагу, що створення алгоритмів майже усіх сучасних систем ШІ, які демонструють високу ефективність моделювання когнітивних функцій людини, базується на використанні різних методів (machine learning) машинного навчання (штучні нейронні мережі, глибоке навчання, індуктивне логічне програмування, баєсові мережі, навчання з підкріпленням тощо) [1].

Використання таких систем має поєднуватися з довірою держави і суспільства.

У рамках європейської і євроатлантичної інтеграції України довіра до державних інститутів є одним із ключових аспектів забезпечення національної безпеки держави

Для досягнення такої довіри особливої уваги потребує проблематика впровадження ШІ при проведенні психофізіологічного дослідження із застосуванням інтегральних систем виявлення прихованої та недостовірної інформації та поліграфа із кіберзахищеним програмним забезпеченням (cyber security of polygraph software).

Не менш важливим є застосування систем детекції брехні та поліграфа, спеціальних методик (computerized polygraph system), спеціалізованого програмного забезпечення (polygraph software) на основі ШІ, які відповідають вимогам кібербезпеки.

Останні відкриття та аналіз наукових основ психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа свідчать, що сьогодні технологія ШІ широко використовується в науково-аналітичних дослідженнях, промисловості, фінансовій сфері, освіті, медицині тощо. Наприклад, вебпошукова система – Google Search, відеохостинг – YouTube, платформа електронної комерції – Amazon, стримінгові сервіси – Netflix, спілкування – Google Assistant, Siri та Alexa, керування автомобілем – Waymo, генератори ідей та творчі інструменти – ChatGPT та AI art.

Актуальними є науково-практичні дослідження з практичного запровадження інтелектуальних систем детекції брехні, які поєднують швидкість і потужність апаратного забезпечення з найсучаснішим кіберзахищеним програмним забезпеченням з інноваційними й досконалими функціями. Ці функції зумовлюють нові можливості, які необхідні для якісного проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням інтегральних систем детекції брехні.

Акцентуємо увагу, що для підвищення ефективності проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням систем виявлення прихованої та недостовірної інформації та поліграфа доцільно зосередитися на розробці інтелектуальних систем ШІ, здатних виконувати з урахуванням належного рівня кібербезпеки завдання, які зазвичай потребують людського розуму.

Необхідно зазначити, що кожна галузь працює над інтеграцією ШІ у свою діяльність. Напрямок виявлення прихованої та недостовірної інформації із застосуванням систем детекції брехні не є винятком.

Алгоритми ШІ системно вдосконалюються та оптимізуються, поглинаючи значні обсяги інформації, отримуючи конкретні результати на основі аналізу даних. ШІ еволюціонує у сфері виявлення недостовірної та прихованої інформації, надаючи більш точні, своєчасні та достовірні результати.

Зауважимо, що технології ШІ бурхливо розвиваються і з часом стануть доступними для широких верст суспільства, що, з одного боку, зумовлює появу нових ризиків та загроз в інформаційній сфері. З іншого боку, технології ШІ автоматизують трудомісткий процес перевірки інформації, мінімізації ризику людського фактору.

Отже, справжньою інновацією може стати інтегральна кіберзахищена система детекції брехні на основі ШІ. Дослідження авторами інформаційних систем моніторингу та аналізу потоків інформації в реальному часі підкреслює необхідність професійного застосування алгоритмів ШІ для детекції брехні. Зокрема, розробка стратегії дій, має бути формуватися з урахуванням сильних і слабких сторін інтегральної системи детекції брехні, мінімізуючи існуючі загрози. По суті, це аналіз обмежень, переваг та ризиків, який передуватиме запровадженню інтегральних систем для широкого практичного застосування.

Результати наукового дослідження авторів свідчать, що ШІ може відігравати ключову роль у кожному з трьох основних інтегральних методів детекції брехні із застосуванням поліграфа:

1. Generative AI and Physiological Lie Detection (GenAI-Physio LD). Поліграф може мати вбудований генеративний штучний інтелект або може застосовуватися через інтерфейс з генеративним додатком ШІ, зовнішній інтегральний чіп (integrated circuit).

2. Generative AI and Observational Lie Detection (GenAI-Observ LD). Підвищити ефективність детекції брехні можливо за допомогою генеративної програми ШІ, яка взаємодіє із системами реєстрації (acquisition system), камерою та мікрофоном.

3. Generative AI and Cognitive Lie Detection (GenAI-Cogno LD). Підвищення ефективності детекції брехні шляхом застосування генеративного ШІ для аналізу і моделювання когнітивних аспектів [2, 3].

З огляду на наведене, можна стверджувати, що розробка й запровадження інтелектуальних систем детекції брехні та кіберзахищеного програмного забезпечення поліграфа (polygraph software) на основі ШІ за сумісними міжнародними стандартами ASTM International та ресурсами рекомендованими American Polygraph Association забезпечить підвищення ефективності застосування систем психофізіологічного виявлення прихованої і недостовірної інформації (Research in Psychophysiological Detection of Deception (Polygraph)) і сприятиме системному розвитку у сфері інформаційної безпеки в контексті Європейської та Євроатлантичної інтеграції України [4, 5].

Реалізація таких систем дозволить підвищити ефективність: 1) розслідування адміністративних та кримінальних правопорушень; 2) протидії корупції шляхом реалізації програм антикорупційного спрямування, зокрема, антикорупційної перевірки осіб які мають активи, що не підтверджені законними доходами, подали недостовірні документи для призначення на посаду тощо; 3) забезпечення кібернетичного захисту програмного забезпечення систем детекції брехні; 4) військово-технічного співробітництва з міжнародними партнерами для залучення сучасних технологій в оборонну галузь та економіку держави.

В даному контексті важливо розробити єдині стандарти та методики для застосування інтегральних систем детекції брехні з урахуванням позитивного міжнародного досвіду та кращих світових практик у сфері національної безпеки держави. Це сприятиме активізації та переведення у практичну площину процесів європейської і євроатлантичної інтеграції України, а також відновленню довіри до державних інститутів.

На наше переконання, ШІ та кібербезпека систем детекції брехні – це перспективний інноваційний напрям у сфері інформаційної безпеки, що зумовлює застосування інформаційно-аналітичних систем виявлення прихованої і недостовірної інформації на основі ШІ та кіберзахисту програмного забезпечення інтегральних систем детекції брехні.

Дане дослідження, з точки зору підвищення повноти та об'єктивності інформаційної основи, може бути корисним в процесах підготовки та проведенні парламентських слухань.

Список використаних джерел

1. Пилипчук В. Г., Андрійович Б. О., Гиляка О. С. Проблема правового регулювання у сфері штучного інтелекту в контексті розви-

тку законодавства Європейського союзу. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/article/problema-pravovogo-regulyvannya-u-sferi-shtuchnogo-intelektu-v-konteksti-rozvitku-zakonodavstva-yevropeyskogo-soyuzu>

2. Forbes. Lance Eliot Contributor. Dr. Lance B. Eliot is a world-renowned expert on Artificial Intelligence (AI) and Machine Learning On Using Generative AI As A Lie Detector Including Trying To Bust The Infamous Two Truths And A Lie Gambit Via ChatGPT. URL: <https://www.forbes.com/sites/lanceeliot/2024/01/21/on-using-generative-ai-as-a-lie-detector-including-trying-to-bust-the-infamous-two-truths-and-a-lie-gambit-via-chatgpt/?sh=52ac89a25a2c>

3. Raymond Nelson. Scientific Basis for Polygraph Testing. URL: https://polygraph.org/docs/nelson_2015_scientific_basis_for_polygraph.pdf

4. ASTM International. URL: <https://www.astm.org/>

5. American Polygraph Association. URL: <https://www.polygraph.org/>

Варинський В. О.

*кандидат політичних наук,
доцент, доцент кафедри філософії
Національного університету «Одеська
морська академія»,*

Савінова Н. А.

*доктор юридичних наук, старший
науковий співробітник, директор
навчально-наукового інституту
морського права та менеджменту
Національного університету «Одеська
морська академія»*

ЕФЕКТИВНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

Стан сучасного законодавства України, яке приймалося протягом років незалежності України здебільшого ситуативно, сьогодні гостро потребує на правовий аудит, а підходи до його подальшого розвитку очікує суттєва деконструкція.

Першим кроком на шляху модернізації законодавчого забезпечення в Україні має стати загальнодержавна програма Моніторингу ефективності застосування законодавства, що здатна проаналізувати вади ефективності його застосування та випрацювати напрями правової політики,

здатної сформувати відповідну європейським вимогам системи демократії та Верховенства права для належної і сучасної дії юстиції та управління, здійснення народовладдя.

Як вказує досвід, програми моніторингу законодавства, що здійснювалися в інших державах, є злагодженим комплексним засобом взаємодії науки, практики і законотворення, оскільки не лише забезпечують вивчення стану законодавства та розробку пропозиції щодо поліпшення такого стану, а також включають до таких заходів органи всіх гілок влади, зацікавлених результативності та прагматичному використанні результатів аналізу.

Участь законотворців у заходах, з яких складається комплексний моніторинг дає змогу в подальшому вдосконалити самі підходи до розробки законопроектів, адже у якості матеріалу для законотворчості вони отримують не лише аналітику причин, стану та наслідків наявних недоліків законодавства, а й практичні рекомендації щодо усунення таких вад ефективності.

Україна до сьогодні не проводила жодного моніторингу законодавства, котрий би носив комплексний характер, хоча з кожним роком він стає все необхіднішим. Методики проведення такого моніторингу існують (Н. Розенфельд, 2009) [1], (Н. Савінова, 2019) [2], однак для їхнього впровадження необхідна політична воля та серйозне фінансування.

Сьогодні, з розвитком правової інформатики та впровадженням технологій штучного інтелекту можливість проведення моніторингових заходів спрощується в рази.

Як демонструє Коротка методика юридичного аналізу ефективності застосування законодавств¹, послідовність дій при проведенні моніторингових заходів має алгоритмічний характер, який дозволяє доручити комплексне проведення моніторингу технічним засобам, або, якнайменше, застосувати такі засоби на певних стадіях моніторингу.

¹ Термін «законодавство» досить широко використовується у правовій системі переважно у значенні як сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права. Цей термін без визначення його змісту використовує і Конституція України (статті 9, 19, 118, п. 12 Перехідних положень). У законах залежно від важливості і специфіки суспільних відносин, що регулюються, цей термін вживається в різних значеннях: в одних маються на увазі лише закони; в інших, передусім кодифікованих, у поняття «законодавство» включаються як закони та інші акти Верховної Ради України, так і акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а в деяких випадках – також і нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади.» [3]

Якщо у якості об'єктів проведення моніторингу ефективності застосування законодавства обирати ефективність застосування законодавства в окремих сферах суспільних відносин, то сам моніторинг носить найбільш прагматичний характер, оскільки:

- 1) охоплює проведення моніторингу всього спектру законодавства, які регламентують певну групу суспільних відносин;
- 2) чітко окреслює межі проведення необхідного аналізу;
- 3) допускає виключно комплексний підхід у проведенні дослідження, унеможливаючи «упускання» норм споріднених законів, які мають взаємний вплив.

На першому етапі дослідження визначається, до якої з груп: матеріальної, процесуальної чи комплексної належить досліджуваний закон або законопроект. Така діяльність здійснюється групою аналітиків, але проведення пошуку може бути доручено також машинні.

На *другому етапі* визначається, які закони відповідної групи належать до сфери предмета дослідження. На підставі аналізу структур таких законів визначається еталонна структура акту.

1. Закони матеріальні, до яких належать акти, які, передбачаючи регламентацію певних суспільних відносин, не містять процедуру реалізації власних положень.

2. Акти процесуальні, до яких належать акти законодавства, які запроваджують процедуру(порядок) реалізації інших.

3. Акти комбіновані, до яких належать ті що містять як регламентацію суспільних відносин, так і процедуру реалізації власних положень.

Після чого виділяється еталонна (оптимальна) структура для кожної з груп законів, яка виступає зразком для подальшого порівнянні інших типових актів з еталоном.

Очевидно, що другий етап, навіть, може бути частково доручений машині, але остаточне вивірнення та затвердження еталонного акту ме проводиться аналітичною групою.

На *третьому етапі* аналізу визначається відповідність структури предмету дослідження еталонній структурі шляхом їхнього порівняння. Фактично 80% такої роботи може здійснюватися штучним інтелектом, і лише остаточні рішення при перевірці результатів мають бути здійснені аналітичною групою.

У *висновку* зазначаються якісні показники відповідності досліджуваної структури еталонній.

Також, однією з перепон ефективному застосуванню законодавства є його інтерпретація на рівні підзаконних актів. Тому дослідження ефективності інтерпретації – важлива складова моніторингу. У процесі до-

слідження інтерпретації законодавства виявляються кількісні і якісні характеристики щодо недоцільної і небажаної інтерпретації нормативних актів нижчого рівня.

На *першому етапі* дослідження з бази дослідження виокремлюють дві групи акті, які поділяються на відповідно:

1) Самостійні закони – закони, які у своїх нормах не містять посилання щодо реалізації їх при посередництві підзаконних актів національного рівня. Подальше дослідження проводиться на базі першої групи – групи самостійних законів.

2) Залежні або закони – закони, у нормах яких містяться вказівки, щодо необхідності їхньої реалізації за допомогою підзаконних актів національного рівня.

Таке дослідження за допомогою машинного аналізу має здійснювати експертна група.

На *другому етапі* виявляються всі підзаконні акти, які у будь-який спосіб інтерпретують положення самостійних законів з бази дослідження. Цей етап повною мірою можна доручити машинному аналізу, котрий буде значно ефективнішим за людський ресурс в контексті обробки величезного обсягу матеріалу, з урахуванням пошук саме за текстом і контекстом аналізованих актів.

Третій етап полягає у лінгвістичному порівнянні тексту основних законів з похідними та підзаконними актами на предмет виявлення відповідності змістовних розходжень положень основних законів та іншої аналізованої бази з урахуванням контексту дослідження. Такий аналіз може повною мірою проводити машина під контролем та спостереженням аналітичної групи.

Результати такого дослідження у вигляді аналітики можуть бути передані відповідним парламентським комітетам, Офісу Президента України та Кабінету Міністрів України задля розробки механізму усунення помилок та прогалин у чинному законодавстві України.

Список використаних джерел

1. Розенфельд Н. А. Коротка методика юридичного аналізу ефективності застосування законодавства / Н. А. Розенфельд. – К.: Юстініан, 2009. – 48 с.

2. Савінова Н. А. Коротка методика юридичного аналізу ефективності застосування законодавства. Друге видання: перероблене та доповнене / Н. А. Савінова. – Одеса: Фенікс, 2019. – 50 с.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі № 17/81/97 за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок

щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміну «законодавство») від 19 липня 1998 р. № vd980709 vn12Jrp/98 // Офіційний вісник України від 27.08.1998 – 1998 р. № 32. С. 59

Красноступ Г. М.

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник наукового сектору теорії інформації та інформаційного права наукового відділу інформаційного суспільства і права ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»

ЗАПОБІГАННЯ ВИКОРИСТАННЮ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕБАТАХ: РОЛЬ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

У складний період війни та повоєнної відбудови стійкість українців до дезінформації та маніпуляцій стає вирішальним фактором для захисту державності та побудови успішного майбутнього. Інформаційна безпека, є невід’ємною частиною національної безпеки України, вимагає надійного захисту від шкоди, яку може завдати поширення дезінформація ворога.

Саме медіаграмотність, навичка, що потребує постійного розвитку протягом життя, стає таким щитом. Вона не обмежується лише розумним споживанням новин, а є ключовим інструментом для побудови стійкого суспільства, здатного протистояти ворожим інформаційним атакам та приймати виважені рішення у кризові моменти.

Досвід повномасштабного вторгнення чітко продемонстрував, що поєднання медіаграмотності з національними нарративами може значно посилити суб’єктність не лише окремої людини, а й держави та суспільства загалом. Вона сприяє формуванню свідомої громадянської позиції українців, створюючи умови для діалогу та активної участі громадян у суспільних процесах. Тому порушене питання потребує особливої уваги науковців та експертного середовища.

Дезінформація – це поширення неправдивої, маніпулятивної або прихованої інформації з метою здійснення впливу на громадську думку та рішення. У парламентських дебатах дезінформація може використовувати-

тися для спрямування обговорень у певному напрямку. Вона може мати негативні наслідки для суспільства, включаючи демократію.

Вважаємо, що парламентські дебати є особливо вразливими до дезінформації. Члени парламенту часто використовують дебати, щоб поширювати свої ідеї та переконання, а також щоб впливати на громадську думку. Якщо дезінформація використовується в дебатах, це може призвести до того, що люди прийматимуть рішення на основі неправдивої інформації.

Дезінформація, яка поширюється під час парламентських дебатів, може мати серйозні наслідки для суспільства. Вона може призвести до прийняття неефективних або шкідливих політичних рішень, підриву довіри до влади та загострення соціальних конфліктів.

Розуміння психологічних факторів, які сприяють поширенню дезінформації, є важливим кроком на шляху до її протидії. Ці фактори можна поділити на дві категорії, умовно назвавши їх «індивідуальні фактори» та «соціальні фактори» поширення дезінформації у парламентських дебатах.

До першої групи «індивідуальних факторів» ми відносимо: 1) підтвердження упереджень, коли люди схильні шукати та інтерпретувати інформацію таким чином, щоб підтвердити свої існуючі переконання. Це може призвести до того, що вони некритично сприймають дезінформацію, яка відповідає їхнім поглядам, і ігнорують або відкидають інформацію, яка їм суперечить; 2) емоційні реакції, що полягають у сильних емоціях, таких як гнів, страх або хвилювання, можуть призвести до того, що люди будуть менш раціональними та більш схильними до поширення дезінформації; 3) когнітивні упередження, коли люди схильні до різних когнітивних упереджень, які можуть зробити їх більш схильними до поширення дезінформації.

У той же час «соціальні фактори» використання дезінформації у парламентських дебатах є складнішими. Спробуємо пояснити запропоноване твердження. Парламентарі можуть бути схильні поширювати дезінформацію, щоб відповідати очікуванням своїх політичних партій та виборців. Крім того, люди можуть бути більш схильні вірити та поширювати дезінформацію, якщо вона надходить від авторитетного джерела, такого як політик.

На підставі наведеного можна сформувати ряд рекомендацій для політиків щодо протидії поширенню дезінформації в парламентських дебатах, а саме:

- проходження підвищення кваліфікації (навчання) тому, як критично оцінювати інформацію та виявляти дезінформацію;

- забезпечення відкритого та прозорого обговорення всіх суспільно важливих питань;
- забезпечення доступу до достовірної та неупередженої інформації;
- дотримання етичних норм, які забороняють поширення дезінформації.

Звісно, з першого погляду гарантування дотримання парламентарями всіх перелічених рекомендацій нереально. Але завжди є «але». Мова йде про безумовне бажання українців перемогти ворога, захистивши демократію та відбудувавши найкращу державу для власних нащадків. Тому далі проаналізуємо як це можна забезпечити та чи потребує реалізація запропонованих рекомендацій внесення змін до чинного законодавства.

Програмний директор Громадської організації «Детектор медіа» Вадим Міський звернув увагу на те, що жертвами російської пропаганди можуть стати не лише «середньостатистичні мешканці», а й держслужбовці, освітяни, урядовці та народні депутати... Працювати необхідно над підвищенням рівня медіаграмотності різних аудиторій, в тому числі тих, кого традиційно вважали елітою з кращими навичками. Російська дезінформація стала дуже комплексною та адаптивною, спирається на науку та передові технології. І ніхто з нас не є стовідсотково захищеним [1].

Відповідно до статті 8 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат не повинен використовувати депутатський мандат в особистих, зокрема корисливих цілях. У своїй діяльності народний депутат повинен дотримуватися загальноєтичних норм моралі; завжди зберігати власну гідність, поважати честь і гідність інших народних депутатів, службових та посадових осіб і громадян; утримуватись від дій, заяв та вчинків, що компрометують його самого, виборців, Верховну Раду України, державу [2].

Медіаграмотність є ключовим фактором у розпізнаванні та запобіганні поширенню дезінформації. Медіаграмотність – це набір навичок, які дозволяють людям критично оцінювати інформацію, яку вони отримують. Вона дозволяє людям критично оцінювати інформацію, перевіряти її джерела та розуміти механізми маніпуляції інформацією. Це включає в себе здатність: виявляти упередження та приховані мотиви; перевіряти факти; розрізняти думки та факти; оцінювати достовірність джерел інформації.

У парламентських дебатах дезінформація може походити з різних джерел, включаючи медіа, соціальні мережі, від політичних опонентів та навіть від самих учасників дебатів. Саме тому, підвищення рівня медіаграмотності серед учасників парламентських дебатів може значно

зменшити вплив дезінформації та сприяти об'єктивному обговоренню питань. При цьому, важливим кроком у боротьбі з дезінформацією у парламентських дебатах є розробка та реалізація програм та навчальних ініціатив з медіаграмотності не лише для громадян, а й для політиків.

Однією із стратегічних цілей Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021, визначено підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства [3]. Заходом 1 завдання 19 Стратегічної цілі 3 Плану заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 р. № 272-р, передбачено забезпечення реалізації Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр», просвітницьких, інформаційно-комунікаційних кампаній з медіаграмотності [4].

Реалізація Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр» здійснюється відповідно до наказу Міністерства культури та інформаційної політики України від 15 серпня 2022 р. № 289 «Про реалізацію Національного проєкту з медіаграмотності «Фільтр» на період до 2025 року» [5]. У 2024 році одним із пріоритетних напрямів роботи проєкту визначено сприяння підвищенню стійкості українців різних вікових категорій до маніпуляцій, навчання медіаграмотності державних службовців та розвиток освітньої онлайн-платформи.

Народні депутати України, громадськість та медіа можуть використовувати навички критичного мислення, що відіграватиме важливу роль у запобіганні використанню дезінформації у парламентських дебатах. Шляхом підвищення рівня обізнаності та співпраці між усіма зацікавленими сторонами ми можемо створити більш інформоване та об'єктивне парламентське середовище.

При цьому, розуміння психологічних факторів, які сприяють поширенню дезінформації в парламентських дебатах, є важливим кроком на шляху до її протидії. Тільки шляхом підвищення медіаграмотності, заохочення відкритого діалогу, створення сприятливого середовища для фактичної інформації та дотримання етичних норм ми зможемо забезпечити, щоб парламентські дебати базувалися на достовірній інформації та сприяли прийняттю обґрунтованих рішень.

Таким чином, спільна робота політиків, медіа, громадськості та експертів з психології дозволить мінімізувати вплив психологічних чинників та сприяти більш конструктивним та інформативним парламентським дебатам.

З огляду на наведене, сьогодні є дуже актуальною реалізація наступних заходів:

- забезпечення інтеграції медіаграмотності до шкільних програм;
- створення умов для проходження навчання (підвищення кваліфікації) з медіаграмотності членів парламенту;
- створення умов для становлення саморегулювання у сфері медіа, що забезпечуватиме дотримання журналістами та іншими медіа учасниками принципів журналістської етики;
- створення та популяризація зручних для населення механізмів для перевірки фактів та виявлення дезінформації.

Список використаної літератури:

1. Міський В. Важлива навичка для медіаграмотності посадовців – навчитись відрізняти якісні медіа від неякісних. – URL : <https://go.detector.media/vadim-miskij-vazhliva-navichka-dlya-mediagramotnosti-posadovtsiv-navchitis-vidriznyati-yakisni-media-vid-neyakisnih/>
2. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text>
3. Стратегія інформаційної безпеки : Указ Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021. – URL : <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>
4. План заходів з реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року : розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2023 р. № 272-р. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/272-2023-%D1%80#n14>
5. Про реалізацію Національного проекту з медіаграмотності «Фільтр» на період до 2025 року : наказ Міністерства культури та інформаційної політики України від 15 серпня 2022 р. № 289. – URL : https://filter.mkp.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/289_nakaz_mediagramotnist.pdf

Дорогих С. О.

кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»

УЧАСТЬ ПАРЛАМЕНТУ У ПОБУДОВІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КІБЕРБЕЗПЕКИ НА ПРИКЛАДІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Питання побудови національної системи кібербезпеки, особливо на фоні збройної агресії російської федерації проти України, інформаційної та кібервійни, яку країна-агресор розв'язала проти нашої країни є одним з пріоритетних напрямів діяльності держави.

За Конституцією Україна є парламентсько-президентською республікою, а отже вирішення багатьох питань покладається на Верховну Раду України. Зокрема парламент України розробляє стратегії у галузі кібербезпеки, а також приймає низку важливих законів у цій галузі, у тому числі й з приводу функціонування різноманітних структур та їх повноважень, які забезпечують кібербезпеку в країні.

Зрозуміло, що вирішення питань такої складної сфери як кібербезпека, потребує системного підходу та політичної волі від усіх парламентських сил, які працюють у Верховній Раді. Й тут у нагоді може стати досвід країн Європейського Союзу вступ до якого є стратегічною метою України. Також перед Україною постають питання щодо узгодження підходів та стандартів у галузі кібербезпеки.

Отже проаналізуємо декілька останніх прикладів з практики країн ЄС.

27 листопада 2023 року європейські парламентарії та Рада уклали попередню угоду щодо Закону про кібернетостійкість (CRA), який запровадить нові зобов'язання щодо кібербезпеки та кіберстійкості для захисту цифрових продуктів у ЄС від кіберзагроз.

На високому рівні Закон про захист від кібернетичного впливу:

- запроваджує обов'язкові вимоги до кібербезпеки для проєктування, розробки, виробництва та надання на ринку апаратних і програмних продуктів, включаючи офісні додатки, розумні колонки, жорсткі диски, ігри, операційні системи, мережеві інтерфейси, брандмауери та комп'ютери та смартфони;
- змінює баланс відповідальності за дотримання вимог щодо виробників, які повинні виконувати такі зобов'язання, як надання оцін-

- ки ризиків кібербезпеці щодо цих продуктів, видання декларацій відповідності та співпраця з компетентними органами протягом встановленого періоду або очікуваного терміну служби продукту;
- передбачає зобов'язання щодо прозорості щодо аспектів безпеки апаратних і програмних продуктів, щоб дозволити споживачам враховувати кібербезпеку під час вибору та використання продуктів, які містять цифрові елементи; і
 - зобов'язує виробників забезпечувати постійну безпеку своїх продуктів і впроваджувати процеси обробки вразливостей для забезпечення кібербезпеки цифрових продуктів, включаючи зобов'язання для імпортерів або дистриб'юторів щодо цих процесів.

Цю пропозицію слід розглядати в контексті ширшої системи кібербезпеки ЄС, включаючи NIS2 і Закон про цифрову операційну стійкість (DORA). CRA має на меті заповнити прогалини та зробити існуюче законодавство про кібербезпеку більш узгодженим шляхом накладення зобов'язань щодо безпеки на апаратне та програмне забезпечення по всьому ланцюжку постачання та протягом життєвого циклу продукту [1].

Також, у Євросоюзі 7 січня 2024 року набули чинності нові регуляторні правила, що мають на меті підвищити кібербезпеку європейських організацій, установ та інституцій. Вони встановлюють правила внутрішнього менеджменту для ризиків у сфері кібербезпеки, управління та контролю для кожного суб'єкта ЄС, та передбачають запровадження Міжвідомчої ради з кібербезпеки (ПЦВ) для здійснення моніторингу їх виконання та сприяння у їх імplementації.

Нові правила надають додаткові повноваження групі з надзвичайного реагування для інституцій, установ, офісів та агенцій ЄС (CERT-EU). Зокрема, це стосується додаткових можливостей із проведення оцінки загроз, створення координаційного хабу для обміну інформацією та реагування на інциденти. Група отримала також статус центральної дорадчої установи та провайдера послуг. Тепер вона називається Служба з кібербезпеки інституцій, установ, офісів та агенцій ЄС.

Інституції та установи ЄС у терміни, визначені в регуляторних правилах, зобов'язані організувати процеси з внутрішньої кібербезпеки та проводити оцінку наявних ризиків. Міжвідомча рада з кібербезпеки (ПЦВ) та CERT-EU надаватимуть їм допомогу у цій роботі та здійснюватимуть контроль за дотриманням нових правил.

Зазначимо, що, Європейська рада у березні 2021 року визнала необхідність зміцнення кібербезпеки на рівні ЄС та надала політичні рекомендації із забезпечення належного рівня захисту у цій сфері для пер-

соцалу, баз даних, комунікаційних мереж, інформаційних систем та для процесу прийняття рішення. У березні 2022 року Єврокомісія представила відповідні законодавчі пропозиції, які були погоджені на рівні Ради ЄС та Європарламенту у червні 2023 року [2].

У той же час в Україні створено в більшості низка стратегій, як, наприклад, Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні 2007-2015 роки», який зокрема вказує на наступні чинники забезпечення інформаційної безпеки:

- створення повнофункціональної інформаційної інфраструктури держави та забезпечення захисту її критичних елементів;
- підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання таким загрозам та забезпечення ліквідації їх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань;
- вдосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, протидії комп'ютерній злочинності, захисту персональних даних, а також правоохоронної діяльності в інформаційній сфері [3].

Їх реалізація в умовах непростих часів військової агресії російської федерації проти України значним чином покладається на парламент, потребує політичної волі та співпраці усіх політичних сил для побудови такої національної системи кібербезпеки, яка би успішно протидіяла кібератакам з боку російської федерації під час війни зараз і могла би вирішувати проблеми, пов'язані з кіберзлочинністю, кібертероризмом та гібридними війнами, спрямованими проти України у майбутньому.

Також зазначимо, що на реалізацію концепцій необхідно створення нормативно-правової бази, яка би на практиці забезпечувала механізми функціонування системи кібербезпеки, реагування на кіберінциденти, забезпечення кіберстійкості тощо.

Список використаних джерел

1. Natallia Karniyevich, Feyo Sickinghe and Berend van der Eijk. Stricter cybersecurity rules to apply to products // Bird & Bird LLP. URL: <https://www.twobirds.com/en/insights/2024/global/stricter-cybersecurity-rules-to-apply-to-products>. (date of access: 08.02.2024).

2. У ЄС набули чинності нові правила кібербезпеки // Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3810785-u-es-nabulicinnosti-novi-pravila-kiberbezpeki.html>. (дата доступу: 09.01.2024).

3. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні 2007-2015 роки: станом на 09.01.2007. Закон України від 9 січня 2007 р.

Жеребець О. М.

*начальник відділу Українського
науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових
експертиз Служби безпеки України*

ІНСТИТУЦІЙНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ДЕРЖАВНИХ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ

Враховуючи прагнення України до побудови відкритого демократичного суспільства, а також формування відповідної політичної субкультури, яка буде спрямована на запобігання протиправним діям у всіх сферах життєдіяльності країни, у тому числі й в діяльності спеціальних служб, питання розробки та ухвалення відповідної нормативно-правової бази щодо контролю з боку Верховної Ради України за дотриманням спеціальними службами та правоохоронними органами положень українського законодавства є нагальним у часі та вкрай актуальним.

Верховна Рада України здійснює парламентський контроль у різних організаційно-правових формах, але тільки у межах, визначених Конституцією України (пункт 33 частини першої статті 85) [1]. Одна із ключових функцій парламентів демократичних держав є контроль за виконавчою гілкою влади.

На жаль, важливі функції парламентського контролю приділяється недостатньо уваги у Верховній Раді України. Основний акцент роботи зміщений на підготовці та прийнятті законів та інших рішень українського парламенту. На цьому фоні, з метою підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України, можна виділити такі недоліки у царині вітчизняного парламентського контролю: неподання регулярних звітів про діяльність органів виконавчої влади, зокрема правоохоронних органів; відсутність стандартного формату та структури таких звітів; відсутність плановості у роботі парламентських комітетів у частині виконання контрольних функцій; недостатній рівень співпраці Верховної Ради і Рахункової палати та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини тощо.

Однозначно проблематика забезпечення кібербезпеки, особливо в умовах повномасштабної війни у кібердомені, заслуговує на увагу та перебуває у фокусі уваги держави. За таких умов роль та значення парламентського контролю у цій площині не можливо недооцінювати. Загалом, відповідно до статті 101 Конституції України парламентський контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, повноваження якого визначаються законом.

Стаття 27 Закону України «Про критичну інфраструктуру» [2] регламентує, що контроль за дотриманням законодавства при здійсненні заходів із забезпечення захисту критичної інфраструктури здійснюється Верховною Радою України в порядку, визначеному Конституцією України. Комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання національної безпеки і оборони, та комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання кібербезпеки об'єктів критичної інформаційної інфраструктури на своїх засіданнях розглядають звіт уповноваженого органу у сфері захисту критичної інфраструктури України про результати незалежного аудиту діяльності щодо ефективності системи забезпечення захисту критичної інфраструктури. За результатами розгляду звіту уповноваженого органу у сфері захисту критичної інфраструктури України комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання національної безпеки і оборони, може порушити питання про розгляд цих питань Верховною Радою України.

Стаття 15 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [3] встановлює, що парламентський контроль за дотриманням законодавства про захист персональних даних та доступ до публічної інформації у сфері кібербезпеки здійснюється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини. У свою чергу, Комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання національної безпеки і оборони, та Комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання інформатизації та зв'язку, на своїх засіданнях розглядають звіти основних суб'єктів національної кібербезпеки про результати незалежного аудиту їхньої діяльності щодо ефективності системи забезпечення кібербезпеки держави. Законодавчо встановлено, що основні суб'єкти національної кібербезпеки подають один раз на рік звіти про стан виконання ними заходів з питань забезпечення кібербезпеки держави, віднесених до їх компетенції, які мають містити, зокрема, інформацію про результати проведення незалежного аудиту їхньої діяльності. За результатами розгляду звітів основних суб'єктів національної

кібербезпеки Комітет Верховної Ради України, до предмета відання якого належать питання інформатизації та зв'язку, може порушити питання про розгляд цих питань Верховною Радою України.

24 серпня 2023 року у складі Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки створено підкомітет з питань безпеки у кіберпросторі, урядового зв'язку, криптографічного захисту інформації України. У сфері компетенції новоутвореної парламентської структури питання національної безпеки у кіберпросторі, сфері критичної інфраструктури, кібероборони, кіберрозвідки, протидії кібертероризму і кібершпиунству та безпеки урядового зв'язку. Вказаний підкомітет також опікуватиметься питаннями технічного та криптографічного захисту інформації, державної системи спеціального зв'язку та державної системи страхового фонду документації. Серед пріоритетних завдань підкомітету – впровадження кращих практик європейського та міжнародного досвіду з урахуванням сучасних реалій, національних особливостей та військової агресії РФ, серед усього, у кіберпросторі. Створення підкомітету з питань спеціального зв'язку та захисту інформації України у складі профільного Комітету Верховної Ради з питань національної безпеки та оборони підкреслює роль зв'язку у війні та важливість боротьби з агресором у кіберпросторі, що має допомогти посилити парламентський контроль у цій сфері. Також цей підкомітет Комітету Верховної Ради з питань національної безпеки та оборони Верховної ради України в рамках функціональності здійснює: посилення законодавчого забезпечення спроможностей національної системи кібербезпеки в умовах кібервійни; удосконалення складових захисту об'єктів критичної інфраструктури, враховуючи новітні загрози; законодавче забезпечення можливостей використання штучного інтелекту для посилення кіберзахисту військових систем управління; вдосконалення законодавства для розбудови вітчизняної IT-сфери, сприяння її динамічному розвитку та розроблення алгоритмів її використання для військових потреб; законодавче забезпечення розбудови та удосконалення автоматизованих систем військового управління. Важливою складовою діяльності підкомітету з питань безпеки у кіберпросторі, урядового зв'язку, криптографічного захисту інформації України є має стати організація парламентського контролю за діяльністю державних та правоохоронних органів у сфері забезпечення кібербезпеки, зокрема це заслуховування керівництва відповідальних структур та їхнє звітування за результатами своєї службової діяльності та отриманих здобутків.

Таким чином, особливість парламентського контролю за діяльністю державних та правоохоронних органів, які опікуються кібербезпекою ви-

значається його суб'єктивним складом, їх повноваженнями та форматами реалізації таких повноважень, ступенем обов'язковості рішень, які приймаються за його результатами, наслідками, що настають у результаті його реалізації для підконтрольних об'єктів. З метою організації та здійснення парламентського контролю за діяльністю державних та правоохоронних органів, які у рамках компетенції опікуються кібербезпекою характерні спеціальні форми реагування на порушення законності: проведення парламентських слухань з питань дотримання державними та правоохоронними органами України конституційних гарантій та законності в забезпеченні прав і свобод людини під час забезпечення безпеки у кіберпросторі; заслуховування звітів уповноважених керівників державних та правоохоронних органів; проведення парламентського розслідування; скликання позачергових сесій Верховної Ради України; парламентське подання; депутатський запит; депутатське звернення; згода на призначення найвищого керівництва деяких із правоохоронних органів тощо.

Відповідно до постанови Верховної Ради України від 4 лютого 2020 року було заплановано проведення 15 квітня 2020 року парламентського слухання на тему: «Кібербезпека, критична інфраструктура, електронні комунікації в Україні: стан, проблеми, шляхи їх вирішення» [4]. Згодом за рішенням Комітету Верховної Ради України з питань цифрової трансформації проведення цих парламентських слухань було перенесено на 4 сесію Верховної Ради України дев'ятого скликання, проте вони так і не були проведені. Адже в умовах війни у кібердоміні та на полях битв проведення таких парламентських заходів вбачається недоречним та недоцільним. Актуальною інституційною подією 2023 року стало створення у Верховній Раді України підкомітету з питань безпеки у кіберпросторі, урядового зв'язку, криптографічного захисту інформації у складі Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки.

Проте масштабування цієї проблематики потребує схвалення політичного рішення щодо утворення відповідного профільного комітету Верховної Ради України з метою реалізації функцій парламентського контролю у питаннях комплексного нагляду за станом забезпечення кібербезпеки держави в умовах кібервійни, в тому числі й через призму виконання завдань у сфері правоохоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1882. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>

3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

4. Про проведення парламентських слухань на тему: «Кібербезпека, критична інфраструктура, електронні комунікації в Україні: стан, проблеми, шляхи їх вирішення»: Постанова Верховної Ради України від 4 лютого 2020 року № 500-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/500-IX#Text>

Білан І. А.

*науковий співробітник Українського
науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових
експертиз Служби безпеки України*

КІБЕРДИПЛОМАТІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ НАПРЯМОК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Кіберпростір вже давно визначено сферою, захист якої потребує міжнародної співпраці. У широкому розумінні кібердипломатія включає в себе кібербезпеку, кіберзлочинність, зміцнення довіри, свободу Інтернету та управління Інтернетом [1]. Іншими словами, це дипломатія в кіберпросторі або використання дипломатичних ресурсів і виконання дипломатичних функцій для захисту національних інтересів у кіберпросторі.

Кібердипломатія побудована на принципах зовнішньої політики ЄС та полягає у тому, щоб відстоювати та поширювати людиноцентричний підхід та демократичні принципи у сфері регулювання цифрових технологій на міжнародному рівні [2].

Така дипломатія дозволяє: подальший розвиток двосторонніх та регіональних партнерств з країнами ЄС та НАТО; покращенні діалогу з технологічною індустрією та іншими стейкхолдерами; впроваджувати санкції за зловмисну кібердіяльність [2]; ефективно відстоювати на дипломатичному рівні національні інтереси у сфері кіберпростору.

Національні інтереси у сфері кіберпростору виявляються в національних стратегіях кібербезпеки, які часто містять посилення на дипло-

матичний порядок денний[1]. Також до частини кібердипломатії України цілком обґрунтовано можна віднести застосування технологій у війні – модернізацію системи радіоелектронної боротьби, розбудову армії безпілотників, розгортання системи ситуаційної обізнаності Delta тощо[2].

Стратегія кібербезпеки України (далі Стратегія), затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021, передбачила необхідність елементу участі України в міжнародному кіберпросторі та поширення власних інтересів на міжнародні та європейські майданчики[3].

Для формування потенціалу стримування (С) Стратегія передбачає досягнення низки стратегічних цілей.

Одна з таких цілей має назву «Розвиток асиметричних інструментів стримування» (ціль С.4) і звучить так: «Україна створить необхідні умови для забезпечення стримування агресивних дій у кіберпросторі проти України шляхом застосування економічних, дипломатичних, розвідувальних заходів, а також залучення потенціалу приватного сектору».

Для досягнення цієї цілі Україна запровадить асиметричні інструменти стримування шляхом:

- удосконалення системи розвідувального забезпечення кібербезпеки в частині створення, розвитку сил, засобів та інструментів упередження загроз національній безпеці у кіберпросторі;
- посилення заходів щодо забезпечення кібербезпеки інформаційної інфраструктури та кіберзахисту інформаційних ресурсів закордонних дипломатичних установ України та об'єктів державної власності України за кордоном;
- запровадження гармонізованого з євроатлантичною спільнотою підходу до застосування санкцій у відповідь на підривну діяльність у кіберпросторі, розроблення та узгодження з іноземними партнерами механізму спільних дипломатичних та економічних дій і заходів, зокрема запровадження обмежувальних заходів у вигляді економічних санкцій, у відповідь на деструктивну кіберактивність;
- застосуванням усіх доступних інструментів дипломатії та міжнародного права задля протидії зловмисній діяльності у кіберпросторі проти України[3].

Досягнення цих цілей сприятиме формуванню кіберстійкості, координації діяльності з країнами НАТО, наслідком якої стане розвиток та застосування сучасних технологій у великій війні з Росією.

Останнім часом в Україні активно обговорюється кібердипломатія та план заходів у сфері кібердипломатії. Одним з майданчиків обго-

ворення цього питання став Київський міжнародний форум з кібербезпеки 2024: «Стійкість під час кібервійни», який відбувся у лютому 2024 року. Організаторами заходу виступили Національний координаційний центр кібербезпеки при РНБО України та CRDF Global в Україні.

На цьому форумі Секретар РНБО України О. Данілов заявив: «Україна перейшла в тотальну цифровізацію, яку треба зараз обов'язково захищати, і нині у світі йде великий рух в цьому напрямку, і вже велика кількість держав має кібердипломатів» [4]. В зв'язку зі швидким розвитком технологій у світі в Україні доцільно створити посаду кібердипломата [4].

Обґрунтованими вбачаються пропозиції запровадити окреме поняття в дипломатичну діяльність на рівні закону – кібердипломатію. Відповідні зміни Комітет Верховної Ради з питань цифрової трансформації пропонує внести у законодавство, що регулює дипломатичну службу [5]. Проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про дипломатичну службу» щодо вдосконалення проходження дипломатичної служби», вже погоджено цим Комітетом.

Також питання створення та становлення кібердипломатії, враховуючи їх важливість, необхідно зробити предметом розгляду парламентського контролю.

Кібердипломатія – це сфера, де Україна може будувати ефективні взаємовигідні партнерства та поширювати свої практики, що у межах співпраці з ЄС та НАТО може також слугувати пришвидшенню європейської та євроатлантичної інтеграції [2].

Україна може стати прикладом того, як приватно-державно партнерство може бути основою стійкості в багатьох аспектах цифрової політики, особливо в умовах війни – від проведення кампанії «цифрової блокади» та отримання Starlinks до постійної підтримки великих міжнародних технологічних компаній.

Список використаних джерел

1. Кібердипломатія. URL: <https://warn-erasmus.eu/ua/glossary/kiber-diplomatiya/>
2. Не лише навчатися, але й навчати: що забезпечує успіхи кібердипломатії України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2023/10/5/7170738/>
3. Стратегія кібербезпеки України: затвердж. Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>.

4. Данілов анонсував появу в Україні посади кібердипломата
URL:<https://suspilne.media/679294-danilov-anonsuvav-roavu-v-ukraini-posadi-kiberdiplomata/>.

5. Також в дипломатичній службі може з'явитися посада Спеціального представника України з кібернетичних питань URL:<https://zn.ua/ukr/UKRAINE/ukrajini-proponujut-kiberdiplomatiyu.html>

Горун О. Ю.

*головний науковий співробітник
Українського науково-дослідного
інституту спеціальної техніки та
судових експертиз Служби безпеки
України*

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Одним з важливих індикаторів дієвості реалізації державної політики у сфері забезпечення кібербезпеки є державний контроль у цій сфері.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (далі Закон) заклав загальну архітектуру національної системи кібербезпеки та розмежував завдання та повноваження між основними суб'єктами забезпечення кібербезпеки України (Національним координаційним центром кібербезпеки, Міністерством оборони, Генеральним штабом Збройних Сил, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації, Службою безпеки, Національною поліцією, Національним банком, розвідувальними органами України).

Відповідно до цього Закону державний контроль за діяльністю із забезпечення кібербезпеки в Україні здійснює низка державних органів. Основними суб'єктами такого контролю є: Національний координаційний центр кібербезпеки, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національний банк України. Не менш важливим є парламентський, урядовий та президентський контроль у цій сфері.

Так, Національний координаційний центр кібербезпеки як робочий орган Ради національної безпеки і оборони України здійснює координацію та контроль за діяльністю суб'єктів сектору безпеки і оборони, які забезпечують кібербезпеку (ч. 2 ст. 5 Закону) [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України здійснює державний контроль у сферах:

захисту у кіберпросторі державних інформаційних ресурсів та інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом; активної протидії агресії у кіберпросторі, кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури[1].

Національний банк України визначає порядок, вимоги та заходи із забезпечення кіберзахисту та інформаційної безпеки щодо банків, інших осіб, що здійснюють діяльність на ринках фінансових послуг, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснює Національний банк України. Зокрема, НБУ запроваджує новий вид контролю за банками у формах виїзних перевірок і безвиїзного нагляду, які здійснюватимуть фахівці Нацбанку у сфері кіберзахисту та інформаційної безпеки [2].

Ст. 15 цього Закону передбачає парламентський, урядовий та президентський контроль у сфері забезпечення кібербезпеки.

Контроль за дотриманням законодавства при здійсненні заходів із забезпечення кібербезпеки здійснюється Верховною Радою України (ст. 15 Закону) [1].

Парламентський контроль за дотриманням законодавства про захист персональних даних та доступ до публічної інформації у сфері кібербезпеки здійснюється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини. Очевидно, що покращенню такого контролю сприятиме запровадження окремого інституту уповноваженого від парламенту з питань контролю за дотриманням законодавства при здійсненні заходів із забезпечення кібербезпеки. Про специфічність напрямку із забезпечення контролю за сектором безпеки і оборони у сфері кібербезпеки свідчить утворення у серпні минулого року у складі Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки окремому підкомітету з питань безпеки у кіберпросторі, урядового зв'язку, криптографічного захисту інформації України. До відання цього підкомітету належать питання національної безпеки у кіберпросторі, сфери критичної інфраструктури, кібероборони, кіберрозвідки, протидії кібертероризму і кібершпигунству та безпеки урядового зв'язку.

Контроль за діяльністю із забезпечення кібербезпеки суб'єктів сектору безпеки і оборони, інших державних органів здійснюється Президентом України та Кабінетом Міністрів України в порядку, визначеному Конституцією і законами України[1]. Водночас, такий порядок досі залишається невизначеним на рівні законодавства.

Важливі пріоритети у сфері контролю за діяльністю із забезпечення кібербезпеки суб'єктів сектору безпеки і оборони закладені у Стратегії кібербезпеки України (далі Стратегія), яка затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447/2021[3].

У Стратегії зазначається, що сьогодні розширюється коло держав, які посилюють державний контроль за національними сегментами мережі Інтернет.

Серед передумов та чинники, які формують загрози у сфері кібербезпеки, виділяється: недосконалість нормативно-правової бази у сфері кібербезпеки, а також відсутність у значної частини державних органів відповідних структурних підрозділів, необхідного кадрового забезпечення та належного контролю за кіберзахистом [3].

Стратегія проголошує, що Україна розбудовуватиме національну систему кібербезпеки, ґрунтуючись на забезпеченні демократичного цивільного контролю за функціонуванням національної системи кібербезпеки.

Зміст Стратегії передбачає, що процес її реалізації має бути максимально прозорим, відкритим та супроводжуватися демократичним цивільним контролем [3].

Вважаємо, що покращенню державного контролю за діяльністю із забезпечення кібербезпеки в Україні сприятиме:

визначення на законодавчому рівні порядку контролю за діяльністю із забезпечення кібербезпеки суб'єктів сектору безпеки і оборони з боку Президента України та Кабінету Міністрів України, зокрема, визначення спеціально призначених Президентом України та Урядом України посадових особи, які здійснюватимуть такий контроль;

визначення Уповноваженого Верховної Ради України з питань постійного контролю за дотриманням законодавства при здійсненні заходів із забезпечення кібербезпеки;

щорічне інформування громадськості основними суб'єктами національної системи кібербезпеки через власні офіційні вебсайти про стан реалізації ними Стратегії та стан фінансування відповідних заходів.

Прозорий демократичний цивільний контроль за функціонуванням національної системи кібербезпеки наближує Україну до міжнародних стандартів, зокрема стандартів Європейського Союзу та НАТО.

Список використаних джерел

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Закон України 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

2. НБУ посилив контроль за кібербезпекою банків URL: <https://finclub.net/ua/news/nbu-posiliv-kontrol-za-kiberbezpekoju-bankiv.html>

3. Стратегія кібербезпеки України: затвердж. Указом Президента України від 26 серпня 2021 року № 447. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>.

Федорченко О. С.

*молодший науковий співробітник
Українського науково-дослідного
інституту спеціальної техніки та
судових експертиз Служби безпеки
України*

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СПЕЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ЯК СКЛАДОВА РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Відповідно до статті 101 Конституції України парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, повноваження якого визначаються законом.

Абзацом другим частини другої статті 6 Закону України “Про національну безпеку України” передбачено створення комітету Верховної Ради України, до повноважень якого належить забезпечення контрольних функцій Верховної Ради України з метою гарантування неухильного і безумовного дотримання державними органами спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронними органами, правоохоронними органами спеціального призначення та розвідувальними органами вимог Конституції України щодо забезпечення національної безпеки передбачено зазначеного Закону[1]. Цим же Законом передбачено, що завдання та повноваження цього комітету Верховної Ради України визначаються законом [1].

Сьогодні Україна послідовно впроваджує систему цінностей розвинутого демократичного світу та чітко заявляє про формування демократичного цивільного контролю над воєнною організацією держави, у тому числі в контексті намірів отримати повноправне членство в європейських та євроатлантичних структурах.

У провідних державах світу давно існує система нагляду та контролю за роботою спеціальних служб та правоохоронних органів.

Наприклад, у США існує безперервний моніторинг ефективності влади, і, в тому числі, роботи спецслужб держави, з боку Конгресу США та його профільних комітетів. Зокрема, комітети Конгресу США мають право заслуховувати на засіданнях керівників спеціальних служб. В Сенаті, верхній палаті парламенту, існує комітет із питань розвідки (The United States Senate Select Committee on Intelligence), а в Палаті представників, нижній палаті парламенту, – Постійний комітет із розвідки (The United States House Permanent Select Committee on Intelligence).

Саме сенатський комітет з питань розвідки здійснює річні огляди бюджету розвідки, забезпечує процес схвалення правових актів у тому числі для структур розвідувального співтовариства, періодично проводить розслідування, аудити та інспекції розвідувальної діяльності та відповідних програм [2]. Комітет із розвідки Палати представників здійснює тематичні дослідження та публікації і є джерелом матеріалів для суспільних політичних дискусій з метою підвищення ефективності спеціальних служб [2].

Має свої особливості у сфері нагляду за силовими структурами система парламентського контролю Великобританії. Так, парламентський комітет з діяльності спеціальних служб (The Intelligence and Security Committee) є особливим, складається з дев'яти ретельно обраних та впливових депутатів як з Палати лордів (the House of Lords), так і з Палати общин (the House of Commons), які персонально рекомендуються на посаду прем'єр-міністром країни та призначаються парламентом за участю у даному процесі головного дорадчого органу глави конституційної монархії [2].

Загалом західні демократії особливу увагу приділяють принципам верховенства права і законності та поваги до прав і свобод людини, громадянина, оскільки, власне, в забезпеченні цих прав і полягає в значній мірі діяльність правоохоронних органів та спеціальних служб. При цьому у більшості країн Ради Європи спостерігається тенденція доручати парламентський контроль над службами безпеки одному комітету, що займається лише контролем над службами безпеки.

В Україні давно назріла об'єктивна необхідність у створенні відповідного комітету Верховної Ради України. Відповідно до ст. 89 Конституції України Верховна Рада України для здійснення законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до її повноважень, виконання контрольних функцій відповідно до Конституції України створює з числа народних депутатів України комітети Верховної Ради України.

З метою заповнення цієї прогалини, реалізації законодавчої ініціативи, а також з урахуванням запровадження у Законі України «Про національну безпеку України» поняття «демократичний цивільний контроль», народними депутатами України було розроблено проект Закону «Про парламентський контроль за дотриманням вимог Конституції та законів України щодо забезпечення національної безпеки в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів» (реєстр. № 1204 від 29.08.2019).

Метою цього проекту Закону є створення Комітету Верховної Ради України щодо забезпечення здійснення парламентського контролю за

державними органами спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронними органами, правоохоронними органами спеціального призначення та розвідувальними органами, а також правоохоронними органами, вимог Конституції України при забезпеченні ними національної безпеки в частині дотримання прав, свобод і інтересів людини і громадянина, щодо здійснення кадрової політики у зазначеній сфері та її ефективності а також визначення завдань та повноважень такого комітету[3].

Для досягнення цієї мети проектом Закону пропонується визначити:

- правові основи здійснення парламентського контролю у секторі безпеки і оборони;
- принципи, основні завдання та предмет контролю;
- суб'єктів забезпечення здійснення контролю, порядок створення та функціонування Комітету Верховної Ради України з питань парламентського контролю за спеціальними службами, його завдання та функції[3].

Реалізація цієї мети узгоджується з Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, який передбачає розширення можливостей і механізмів щодо здійснення демократичного цивільного контролю, у тому числі з боку парламенту та громадськості.

На жаль, цей законопроект за результатами розгляду у першому читанні Верховною Радою України було відхилено.

І хоча у Комітеті Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки функціонує підкомітет з питань нагляду за діяльністю державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів, залишається актуальною потреба утворення окремого комітету, який здійснюватиме парламентський контроль за діяльністю спецслужб та правоохоронних органів.

Створення такого комітету відповідає законодавчому досвіду провідних країн світу.

Отже, вважаємо, що прийняття Закону про парламентський контроль за дотриманням вимог Конституції та законів України щодо забезпечення національної безпеки в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів дозволить підвищити ефективність реалізації державної політики у сфері національної безпеки, сприятиме гарантуванню надійного парламентського та демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони України.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

2. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про парламентський контроль за дотриманням вимог Конституції та законів України щодо забезпечення національної безпеки в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/searchResults>

3. Проект Закону «Про парламентський контроль за дотриманням вимог Конституції та законів України щодо забезпечення національної безпеки в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів» URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/1037>.

Грищенко С. М.

*начальник центру Українського
науково-дослідного інституту
спеціальної техніки та судових
експертиз Служби безпеки України*

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В умовах Євроатлантичної інтеграції України набувають актуальності питання пошуку оптимальних шляхів удосконалення парламентського контролю за діяльністю вітчизняної спецслужби, особливо на виконання задекларованих перед світовою спільнотою концептів реформування Служби безпеки України. Характерною ознакою будь-якої демократичної держави є наявність системи органів, які здійснюють контрольні повноваження у сфері діяльності спеціальних служб. Загалом, здійснення парламентського контролю за вітчизняною спецслужбою було визначено у якості пріоритетів, які окреслило НАТО ще у 2018 з метою узагальнення потреб законодавчого реформування сектору безпеки та оборони України. Ще у 2018 році, після прийняття рамкового закону України «Про національну безпеку України» [1] Альянс визначив п'ять основних напрямів реформування сектора безпеки і оборони для України, серед яких і закон про Службу безпеки України, який мав би посилити, у рамках реформи ті елементи, що містяться у рамковому законі, на виконання пункту 6 Прикінцевих та перехідних положень якого передбачалася

розробка, протягом шести місяців, законопроекту про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України».

Ключовим актом, на виконання реформування спецслужби став законопроект № 3196-д від 26.10.2020 року [2]. На момент його ухвалення у першому читанні, яке відбулося 28 січня 2021 року в ньому залишалося чимало суперечливих положень, не всі з яких можна виправити під час підготовки до другого читання. Відповідно до постанови Верховної Ради України «Про порядок денний одинадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання» № 3562-IX від 06.02.2024 року [3], законопроект № 3196-д від 26.10.2020 року було включено до порядку денного за ініціативи Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки. Таким чином, процес реформування вітчизняної спецслужби в умовах війни став більш повільним, але остаточно не припинився. У відповідності до представленого законопроекту, а саме статті 62 визначаються особливості здійснення парламентського контролю за діяльністю Служби безпеки України. Так, зокрема деталізовано, що Верховна Рада України здійснює парламентський контроль за діяльністю спецслужби, приймає закони України, які визначають і регулюють її діяльність та повноваження, а також затверджує відповідні бюджетні асигнування та приймає рішення щодо звіту про їх використання. При цьому, реалізація контрольних функцій Верховної Ради України за діяльністю спецслужби забезпечується спеціально створеним для цього комітетом Верховної Ради України, до предмета відання якого віднесено питання забезпечення контрольних функцій Верховної Ради України за діяльністю органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів. Акцентовано, що парламентський контроль за додержанням Службою безпеки України конституційних прав і свобод людини й громадянина здійснюється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини. Встановлено, що голова Служби безпеки щоквартально подає уповноваженому комітету Верховної Ради України звіт про актуальні загрози державній безпеці, а щорічно – узагальнений звіт про діяльність Служби безпеки України до Верховної Ради України.

Таким чином, логіка цього законопроекту передбачає запровадження парламентського контролю з метою дієвого та ефективного нагляду за діяльністю Служби безпеки, що зумовлює надання відповідних повноважень певному уповноваженому Комітету Верховної Ради України як контрольному органу, який наділений реальним інструментарієм для виконання своїх наглядових функцій стосовно спецслужби. За задумом, двічі на рік до 1 липня та до 1 лютого відповідний профільний Комі-

тет Верховної Ради України має отримувати інформацію від спецслужби щодо реального стану виконання у рамках компетенції та відповідно до своїх повноважень, визначених чинним законодавством стратегічних завдань своєї діяльності. Розуміючи актуалізацію питань парламентського контролю за діяльністю Служби безпеки України народними депутатами 8 скликання Верховної Ради України навіть було зареєстровано законопроект «Про парламентський контроль за дотриманням положень законів в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів держави» № 9462 від 09.01.2019 року [4]. Підставами для його підготовки став той факт, що чинне законодавство у сфері як національної так і державної безпеки мало певні недоліки, що негативно відображалися на ефективності функціонування її суб'єктів. Зокрема, прогалиною було визнано відсутність правових норм, якими би регулювали питання відповідної участі Верховної Ради України у питаннях управління сектором безпеки і оборони. Було акцентовано, що питання здійснення парламентського контролю за такими фундаментальними принципами демократичних систем, як дотримання суб'єктами сектору безпеки і оборони прав, свобод і інтересів людини та громадянина, їхня підзвітність і прозорість для демократичного цивільного контролю заслуговують на увагу та мають бути практично впроваджені у вітчизняне законодавство. Проте, на жаль, цей законопроект 29 серпня 2019 року було відкликано і згодом так і не було прийнято.

Своєчасність та необхідність підвищення роль участі парламенту в управлінні сектором безпеки і оборони стало поштовхом для депутатів Комітету національної безпеки, оборони та розвідки 9 скликання, які утворили підкомітет з питань нагляду за діяльністю державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів. У рамках функціональності та відповідно до компетенції цей підкомітет опікується такими питаннями:

- здійсненням демократичного цивільного контролю за практикою застосування державними органами законодавства України у сфері відання підкомітету, здійснення її узагальнення;
- підготовкою комітетських і парламентських слухань, конференцій, нарад, семінарів, круглих столів тощо;
- вивченням та використанням досвіду інших країн щодо законодавчого регулювання питань, віднесених до предмету відання підкомітету;
- взаємодією з громадськими структурами щодо питань, віднесених до предмету відання підкомітету;

- боротьбою з корупцією у сферах національної безпеки і оборони щодо питань, віднесених до предмету відання підкомітету;
- контролем за діяльністю державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів;
- законодавчим забезпеченням контррозвідувальної діяльності;
- забезпеченням охорони державної таємниці тощо.

Адже навіть попри існування вказаної парламентської інституції в структурі Комітету національної безпеки, оборони та розвідки, в сучасних умовах та враховуючи обраний євроатлантичний курс нашої держави, проголошену реформу вітчизняної спецслужби, яка триває на перманентній основі та розуміючи її кінцевий результат, необхідним є здійснення організаційно-інституційного та законодавчого забезпечення парламентського контролю за дотриманням положень законів в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів як різновиду державного контролю, здійснення якого має забезпечуватися спеціально створеним з цією метою комітетом Верховної Ради України на підставі та в межах, визначених Конституцією і законами України, що має надати змогу українському парламенту отримувати достовірну й об'єктивну інформацію про фактичне дотримання положень законів в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів держави, їхніх посадових та службових осіб, і спрямований на удосконалення чинних законів та забезпечення конституційної законності у діяльності вітчизняної спецслужби та правоохоронних органів. При цьому, основними принципами, які мають визначати порядок та умови здійснення парламентського контролю в діяльності вітчизняної спецслужби мають стати: 1) верховенство права; 2) законність; 3) систематичність; 4) незалежність і неупередженість; 5) підзвітність; 6) результативність та ефективність; 7) виключення будь-яких спроб втручання в службову діяльність спеціальних служб держави; 8) дотримання прав людини та засад демократичного цивільного контролю за спеціальними службами держави. У фокусі уваги парламентського контролю за діяльністю спецслужби мають стати: 1) відповідність положенням законів України стану реалізації спецслужбами та правоохоронними органами держави своїх повноважень на території України або в межах її інтересів за кордоном; 2) стан дотримання конституційних прав, свобод та інтересів людини і громадянина спеціальними службами та правоохоронними органами держави, їх посадовими і службовими особами в процесі забезпеченні національної безпеки; 3) обґрунтовані належним чином факти та обставини, що пов'язані із не-

дотриманням в діяльності спеціальних служб і правоохоронних органів держави в процесі забезпеченні державної безпеки конституційних прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

Державна політика у сфері запровадження парламентського контролю наглядом за діяльністю Служби безпеки має враховувати вимоги чинного законодавства, наприклад щодо доступу до державної таємниці у своїй діяльності членів відповідального комітету та працівників секретаріату цього комітету. Важливими завданнями забезпечення здійснення комітетами парламентського контролю за спецслужбою має стати аналіз та перевірка стану: 1) дотримання спецслужбою положень законів України в процесі забезпечення нею державної безпеки; 2) дотримання конституційних прав, свобод та інтересів людини й громадянина при здійсненні провадження правоохоронними органами адміністративних та кримінальних справ тощо. Дієвість парламентського контролю має забезпечуватися реальними важелями – ініціюванням питання про дострокове звільнення керівництва Служби безпеки у разі неефективної роботи та передбачати можливість дослідження службової таємної інформації, здійснювати залучення експертів для надання оцінки діяльності вітчизняної спецслужби. За таких умов, удосконалення парламентського контролю за діяльністю спецслужби включає прискорення прийняття в стінах Верховної Ради України законопроекту № 3196-д від 26.10.2020 року та ініціювання створення профільного комітету Верховної Ради України, до предмета видання якого буде віднесено питання забезпечення контрольних функцій Верховної Ради України за діяльністю органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів, зокрема Служби безпеки України.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Про внесення змін до Закону України «Про Службу безпеки України» щодо удосконалення організаційно-правових засад діяльності Служби безпеки України: проект Закону України від 26 жовтня 2020 року № 3196-д. URL.: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/4441>
3. Про порядок денний одинадцятій сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова Верховної Ради України від 06 лютого 2024 року № 3562. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3562-IX#Text>

4. Про парламентський контроль за дотриманням положень законів в діяльності спеціальних служб та правоохоронних органів держави: проект Закону України від 9 січня 2019 року № 9462. URL.: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=65317

Назарова В. М.

*аспірант в ДНУ «Інститут
інформації, безпеки і права НАПрН
України»*

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ У ПИТАННЯХ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ЧАС

Виклики, які стоять перед Україною під час війни численні та надскладні. Безумовно труднощі з якими стикається окремо кожен громадянин нашої держави є питанням власне самого виживання, однак існування держави в цілому – є завданням всього українського народу. Починаючи з 2014 року, а в надскладному режимі з лютого 2022 року публічна служба балансує у своїй діяльності між додержанням прав і свобод людини і громадянина та забезпеченні питань власної життєздатності.

Одним з найзначущих принципів, зокрема, державної служби є принцип ефективності. Передусім саме ця ефективність є показником роботи державного апарату в цілому.

20 травня 2022 року набрав чинності Закон України № 2259 – IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» відповідно до якого у період воєнного стану без конкурсного відбору призначаються особи на посади державної служби, та служби в органах місцевого самоврядування. Важливим є те, що по суті на вакантну посаду може бути призначена лише та особа, яка і в мирний час є такою, що відповідає формальним вимогам. Тобто, наявність у особи громадянства України, освіти та досвіду роботи згідно з вимогами законодавства є безумовними передумовами допуску особи до зайняття відповідної посади.

Необхідність у безперебійному функціонуванні державних органів, органів місцевого самоврядування, політичних інститутів дало поштовх законодавцю для прийняття Закону № 2259 – IX. Дієвість цих органів вимагає від них взаємоузгодженої співпраці, постійного, налагодженої взаємодії всіх без виключення органів державного апарату.

Аналізуючи приписи Закону можна дійти до висновку, що законодавець вимушено, але поділив на групи першорядних та другорядних вимог до кандидатів на зайняття посад які у мирний час займаються шляхом конкурсного відбору в органах державної служби та місцевого самоврядування.

Попри те стаття 38 Конституції України гарантує громадянам рівне право доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування. Однак аналізуючи положення частини другої статті 64 Конституції України вищезазначене право не входить до переліку тих, що не можуть бути обмежені в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Раніше йшлося про чинники, які спровокували обмеження законодавцем рівного права доступу до державної служби, а також до служби в органах місцевого самоврядування. Однак неможливо не зазначити, що скасування конкурсів на відповідні посади може призвести до проявів свавілля з боку керівників органів, в яких формуються вакантні посади та провокування певних корупційних ризиків.

У відповідь на можливу критику наявності такого рівня дискреції у керівника органу необхідно зазначити. Що сутність поняття власного розсуду, яке часто застосовують науковці, високопосадовці, навіть самі парламентарі не є тотожною сутності адміністративного розсуду. При прийнятті тих чи інших управлінських рішень керівник використовує останній. Адміністративний розсуд у виключному порядку має застосовуватися у відповідності до мети реалізації визначеного законодавцем повноваження. Наприклад, якщо перед управлінцем стоїть завдання призначити на вакантну посаду особу, що має очолити антикорупційний відділ, то при прийнятті рішень керівник керується не особистісними переконаннями обов'язкових критеріїв відповідності особи займаній особі, а оперує приписами законодавства.

Розглядаючи даний конкретний випадок мова йде про певне розширення меж цього адміністративного розсуду в органах державної служби та органах місцевого самоврядування. Відповідно рівень відповідальності керівника стає ще вищим, високий рівень ефективності діяльності працівників, які зайняли свої посади поза конкурсного відбору мають бути такими, що не викликають сумнівів доцільності призначення у стороннього спостерігача. Важливо не забувати, що громадяни не позбавлені права оскаржувати ті чи інші управлінські рішення. Тому юридична відповідальність – це як невідворотний наслідок прийняття рішення керівником органу щодо призначення на посаду особи, яка у відповідності до діючого законодавства не мала на це права.

Саме ефективність органів державної влади та органів місцевого самоврядування мають бути показником обґрунтованості та виправданості застосованих державою кроків, зокрема, у питанні звуження рівного права громадянина на доступ по служби у відповідних органах.

Станом на сьогодні інститути державної служби та місцевого самоврядування працюють в більш менш стабільному режимі. Воєнна ситуація в регіонах країни є різною, питання, які є нагальними для вирішення місцевою владою теж різні, а відтак гіпотетична і фактична можливість проведення конкурсів на посади в органах державної служби та місцевого самоврядування в певних регіонах є. Яким чином будуть організовуватися ці процеси є питанням другорядним, законодавець знайде шляхи вирішення цієї проблеми, однак ризики, які виникають продовженням практики по-за конкурсного відбору є високими тим більш враховуючи довготривалий характер воєнного стану.

16 вересня 2014 року Законом України було ратифіковано угоду про асоціацію. 12 січня 2015 року Указом Президента України № 5/2015 схвалено Стратегію сталого розвитку „Україна – 2020“. Названа Стратегія визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. До першочергових реформ, зокрема, віднесено реформу державного управління. Метою реформи державного управління визначено побудову прозорої системи державного управління, створення професійного інституту державної служби, забезпечення її ефективності. Стратегічним індикатором реалізації Стратегії віднесено оновлення кадрового складу державних службовців у правоохоронних органах, судах, інших державних органах на 70 відсотків.

Україна взяла на себе велику кількість зобов'язань, від виконання котрих не звільняє ані надважкий економічний стан країни, ані довготривалість воєнних дій. Тому забезпечення прозорої системи державного управління має відбуватися із дотриманням всіх основоположних принципів. Поступове неминуче відновлення конкурсного добору на посади публічної служби сприятиме, зокрема, зміцненню довіри суспільства до влади, що безсумнівно є настановою до дії парламентарів.

Філонов М. В.

*аспірант Вінницького державного
педагогічного університету
ім. М. Коцюбинського*

Науковий керівник: Кронівець Т. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри фундаментальних і
приватно-правових дисциплін*

ЗВОРОТНІЙ ЗВ'ЯЗОК МІЖ ГРОМАДЯНАМИ ТА ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну кардинально вплинуло на всі сфери життя, у тому числі – на форми комунікації органів публічної влади з суспільством.

Більшість вітчизняних та іноземних дослідників визначають зворотній зв'язок між органами публічного управління та представниками громади як постійний обмін інформацією, що свідчить про «рівень, глибину, повноту та адекватність сприйняття об'єктом управління впливу на його діяльність суб'єкта управління, коли кожен керуючий орган намагається достовірно і своєчасно знати, як втілюється його вплив у функціонування керованих об'єктів» [1].

Такий обмін здійснюється шляхом взаємодії органів влади і місцевого самоврядування з громадянами на підставі діалогу за допомогою різних засобів і методів комунікації – електронних, усних, телефонних, письмових і т. д. Важливо, що цей процес має передбачати обов'язкове реагування посадових осіб на озвучені звернення, сформульовані пропозиції та претензії, висловлені рекомендації і прохання.

Нормативно-правову такої комунікації встановлено Конституцією України, законами України «Про звернення громадян», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» та іншими правовими актами.

Зокрема, з часу введення правового режиму воєнного стану з метою посилення заходів національної безпеки на законодавчому рівні та у підзаконних актах було введено певні обмеження, у тому числі стосовно доступу до публічної інформації, відкритих реєстрів, документів і даних. Метою таких обмежень було перешкодження ворогові використовувати такі відомості у якості зброї проти України.

Відповідно, звужувалися й можливості громадян впливати на політику органів влади та місцевого самоврядування комунікативними методами, а також вимагати надання інформації, яка становить для них цінність та суспільний інтерес. Проте, як вважають дослідники, такі «обмеження є тимчасовими, і громадяни не позбавляються прав участі у житті своєї громади. На сьогодні немає жодного законодавчого акту, який би повністю це забороняв» [2]. Фундаментальним принципом функціонування демократичної політичної системи залишається практика підтримки владою із суспільством постійного двостороннього зв'язку [3, с. 22].

Було б помилковим, однак, вважати, що єдиним напрямком політики української влади у сфері врегулювання комунікативних відносин з громадянами в умовах дії воєнного стану стало посилення обмежень та звуження можливостей доступу до інформації, у тому числі у сфері зворотного зв'язку. З огляду на кардинальне збільшення потреби людей в оперативному отриманні об'єктивної та актуальної інформації, органи публічної влади впродовж стислого проміжку часу зуміли перебудувати роботу у напрямку розширення каналів прямого спілкування, у тому числі з використанням новітніх технологій, передусім, чат-ботів у месенджерах Viber та Telegram.

Уже навесні 2022-го р. запроцював освітній чат-бот EducationUaBot, створений командою Міністерства освіти і науки України [4], у березні того ж року став доступним створений за підтримки Міністерства економіки сервіс «Знайди рідних» для пошуку людей, з якими втрачено зв'язок під час війни [5], у травні – до розробленої Мінсоцполітики України платформи єДопомога приєднався чат-бот SaveUa [6], у червні Держспецзв'язку запустив dsszziSupportBot [7].

Слід відзначити активну допомогу міжнародних партнерів України у реалізації зазначених технічних новацій. Так, єДопомога отримала сприяння ПР ООН в Україні та посольства Швеції, розробники EducationUaBot – підтримку Швейцарії у партнерстві з проектом DECIDE, «Знайди рідних» був створений у взаємодії з ГО «Міжнародна асоціація кібербезпеки» та іншими.

Були реалізовані й аналогічні ініціативи на регіональному рівні. У грудні 2023 р. Київська ОВА запустила в Телеграм-месенджері чат-бот «Київщина безпечна» з інформацією про всі Пункти Незламності та укрита області [8].

Ще однією з форм зворотного зв'язку є подання електронних петицій, на які органи публічного управління мають відповідати. Практика подання петицій набула широкого вжитку ще до початку повномасштабної війни [9, с. 160-169].

Після лютого 2022-го р. ситуація у цій сфері дещо змінилася. З одного боку моніторингові структури зафіксували зниження кількості поданих е-петицій. За даними руху «Чесно», у 2020 р. зареєстрували 4015 місцевих петицій, тоді як у 2023 р. – лише 1520 [10]. З іншого, науковці відзначають, що «в умовах воєнного стану використання петицій є чи не єдиною можливістю «кричати про допомогу» або внести корективи до положень чинного законодавства» [11, с. 368].

Тому, на нашу думку, формат електронних петицій є таким, що потребує популяризації у суспільстві з метою ширшого його використання у якості норми прямої демократії.

Окремо можна виділити практику особистих або колективних відеозвернень, яка набула широкого використання під час повномасштабної війни. Часто такі звернення записували військовослужбовці. Так, мільйонну аудиторію охопили відеозвернення захисників «Азовсталі» навесні 2022 р.

Не хтували відеозверненнями й переселенці та інші цивільні громадяни, які потрапляли у скрутні ситуації. Сьогодні технічні можливості дозволяють миттєво доносити відеозаписи до людей по всьому світові.

Дом речі, даний формат досі не врегульований українським законодавством. Ст. 5 Закону України «Про звернення громадян» зазначає: «Звернення може бути усним чи письмовим. Усне звернення викладається громадянином на особистому прийомі або за допомогою засобів телефонного зв'язку через визначені контактні центри, телефонні «гарячі лінії» та записується (реєструється) посадовою особою... У зверненні має бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги» [12].

Отже, без: а) використання зазначених у Законі способів повідомлення (на особистому прийомі або за допомогою телефону); б) дотримання усіх, зафіксованих вимог; в) реєстрації його посадовою особою – відеозвернення, який би резонанс воно не викликало у суспільстві – перебуває за межами правового поля. З огляду на це протиріччя, дане питання вимагає правового регулювання.

Те ж стосується й електронного урядування, яке ще у 2019-му р. було визначено Президентом України пріоритетним напрямком державної політики [13]. І чим частіше на офіційному рівні лунають пропозиції використання застосунку «Дії» під час проведення майбутніх виборів [14] – тим актуальнішим є питання забезпечення ідентифікації громадян України, адже втручання у виборчий процес – один із шляхів дестабілізації

ситуації в нашій країні. Завдяки звернення громадськості було відкрито доступи до окремих реєстрів та поновлення подачу декларацій [15].

Таким чином, проблема налагодження зворотного зв'язку громадян України з органами публічного управління залишається актуальною попри дію у державі правового режиму воєнного стану та потребуватиме як законодавчого врегулювання, так і переосмислення з огляду на досягнення у сфері новітніх інформаційних технологій.

Список використаних джерел:

1. Лізаковська С. В. Зворотній зв'язок між органами публічної влади та громадянським суспільством: до аналізу питання. Державне управління: удосконалення та розвиток. Дніпро, 2020, № 8. URL: <http://www.dyu.nayka.com.ua/?op=1&z=1736>.

2. Народовладдя на місцях під час воєнного стану. URL: <https://parliament.org.ua/2023/01/31/people-power-during-the-war/>

3. Мадієвський С. Як це робилось в третьому рейху. Дзеркало тижня. 2007. № 6 (635).

4. В Україні запрацював освітній чат-бот. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/v-ukrayini-zapracyuvav-osvitnij-chat-bot>

5. Чат-бот «Знайди рідних» допоможе знайти близьких, з якими втрачено зв'язок. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=ebdd3087-2309-4123-9a56-b6d9c13741a8&title=СChatbot-znaidiRidnikh-DopomozheZnaitiBlizkikh-ZYakimiVtrachenoZv-iazok>

6. До партнерів «Допомога приєднався чат-бот SaveUa, – Мінсоцполітики. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/do-partneriv-yedopomoga-priyednavsya-chat-bot-saveua-minsocpolitiki>

7. Держспецзв'язку запускає новий офіційний чат-бот. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/derzhspeczvyazku-zapuskaye-novij-oficijnij-chat-bot>

8. Руслан Кравченко: Київська ОВА запустила чат-бот із повною інформацією про укриття та пункти незламності. URL: <https://koda.gov.ua/ruslan-kravchenko-kyuivska-ova-zapustyla-chat-bot-iz-povnoyu-informacziyeyu-pro-ukryttya-ta-punkty-nezlamnosti/>

9. Луцков В. О. Практика застосування електронної петиції як форми безпосередньої участі територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування в Україні. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління : ел. наук. вид. : зб. 2021. № 2 (14). К., 2021. 279 с.

10. Олійник В. У 2023-му подано рекордно мало місцевих петицій. Кількість знижується щороку. URL: <https://www.chesno.org/post/5815/>

11. Батан Ю. Д., Шевченко Ю. О. Електронна петиція як особлива форма прямої демократії в умовах воєнного стану. Європейський вибір

України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття : у 2 т. : мат. Міжнарод.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса, 2022. т. 1. с. 367-370

12. Закон України «Про звернення громадян». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

13. Я мрію про державу у смартфоні – Володимир Зеленський. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ya-mriyu-pro-derzhavu-u-smartfoni-volodimir-zelenskij-55585>

14. Післявоєнні парламентські вибори: як до них готуються влада і громадськість. URL: <https://cvk.gov.ua/zmi-pro-tsvk/pislyavoienni-parlamentski-vibori-yak-do-nih-gotyuyutsya-vlada-i-gromadskist.html>

15. Філонов М. В., Т. М. Кронівець Забезпечення права на інформацію в Україні в умовах воєнного стану. Забезпечення прав людини: національний і міжнародний виміри. Збірник матеріалів III-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції до 75-річчя Загальної декларації прав людини (м. Вінниця, 07 грудня 2023 року). Вінниця, 2024. С.188-193.

Сільвестров О. В.

аспірант ДНУ «Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України»

ЗДІЙСНЕННЯ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ В УКРАЇНІ

Парламентський контроль – це особливий вид державного контролю, який здійснюється Верховною Радою України (ВР України), єдиним колективним представником народовладдя країни, на підставі та у межах, визначених Конституцією України та законами України. Парламентський контроль спрямований на забезпечення конституційної законності та державної дисципліни у сферах безпосередньої владно-управлінської діяльності відповідних органів державної влади та їх посадовими особами [4].

За Конституцією України, парламентський контроль включає: контроль за виконанням Державного бюджету України (п. 4 ч. 1 ст. 85), контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України (п. 13 ч. 1 ст. 85), контроль за використанням позик, одержаних Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, що не передбачені Дер-

жавним бюджетом України (п. 14 ч. 1 ст. 85), надання парламентом згоди на призначення і звільнення з посад осіб у випадках, передбачених Конституцією України (ч. 1 ст. 85) тощо. З питань додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина парламентський контроль здійснюється Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини (ст. 101), з питань використання коштів Державного бюджету України – Рахунковою палатою, яка діє від імені Парламенту (ст. 98) [1].

Поняття парламентського контролю передусім означає оцінку з боку Парламенту у встановлених формах роботи уряду або його окремих членів. Парламентський контроль слугує отриманню Верховною Радою необхідної інформації про виконання обов'язків та здійснення повноважень органами виконавчої влади, нагляду за ходом виконання затверджених державних програм та держбюджету, а також забезпечення прав, свобод, обов'язків громадян [3]. У такий спосіб законодавчий орган України в межах власної компетенції здійснює нагляд за використанням бюджетних коштів, дотриманням законів, ефективністю роботи міністерств та відомств, реалізує контрольну функцію зокрема шляхом взаємодії із Рахунковою палатою та Уповноваженим ВР України з прав людини. Суб'єктами парламентського контролю є також Комітети ВР України, тимчасові слідчі комісії, тимчасові спеціальні комісії [3] та інші.

Втім, попри наявність доволі об'ємної нормативної бази ані Закон України «Про Регламент Верховної Ради України», ані Закон України «Про комітети Верховної Ради України» не надають визначення поняття «парламентський контроль» [2]. У свою чергу В. М. Фурашев та Д. В. Ланде [2] пропонують таку дефініцію: парламентський контроль – процес оцінювання / встановлення ступеня відповідності прийнятих положень нормативного регулювання суспільних відносин реальному стану їх дотримання з урахуванням реакції суспільства на реалізацію цього регулювання та його очікування.

Контрольну функцію, серед інших, здійснюють комітети ВР України (ст. 11 Закону України «Про комітети Верховної Ради України») [4], а в частині, яка стосується забезпечення прав та основоположних людини – комітетом, до предмету відання якого віднесено питання забезпечення контрольних функцій Верховної Ради України за діяльністю органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів, передбачених цим Законом заходів з метою гарантування неухильного і безумовного дотримання цими органами вимог Конституції України щодо забезпечення національної безпеки, недопущення їх використання для узурпації влади, порушення прав і свобод людини і громадянина (ст. 14

Закону). Крім того, ст. 32 регулює взаємодію комітетів з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, а саме:

1. Члени комітету мають право на звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на підставі відомостей про порушення прав і свобод людини та громадянина з питань, віднесених до предмета відання комітету, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами;

2. Комітети мають право проводити аналіз щорічної та спеціальної доповідей Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у Верховній Раді України та вносити пропозиції до проекту постанови Верховної Ради України за цими доповідями;

3. Комітети співпрацюють з Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та надають йому відповідну допомогу в разі його звернення в порядку, встановленому законом.

Втім, питання щодо ефективності цієї взаємодії залишається відкритим, зважаючи на те, що комітетський нагляд за порушенням прав і свобод людини та громадянина наразі зведено до контролю за діяльністю органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронних органів спеціального призначення та розвідувальних органів (ст. 14). У той же час, комітети при здійсненні повноважень взаємодіють також і з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, їх посадовими особами (ст. 4), які зобов'язані сприяти парламентським комітетам у здійсненні покладених на них повноважень, реагувати відповідно до закону на їх звернення та рекомендації.

У широкому сенсі право на приватність охоплює, наприклад, право на вільний розвиток своєї особистості; право на особисту недоторканість; гарантії недоторканості житла, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; невтручання в особисте та сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України; заборона збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди тощо. Ускладнює розуміння приватності невизначеність її основних компонентів, наприклад, змісту приватного життя або особистої інформації [5].

Як наслідок, основна увага на рівні парламентського контролю приділяється лише окремим (хоча й безперечно важливим) аспектам приватності, таким як захист персональних даних, що знайшло своє відображення у щорічних доповідях Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Зміст поняття приватності звужений до захисту персональних даних, зокрема, від неправомірного поширення; неконтрольованого

обігу копій та скан-копій документів, що містять персональні дані; визначення прогалин законодавства щодо персональних даних тощо.

Так, у зв'язку з реформою децентралізації в Україні питання щодо забезпечення захисту приватності особи на рівні місцевого самоврядування стало одним зі стратегічних напрямів діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, але йдеться про моніторинг дотримання прав людини у сфері захисту персональних даних під час ведення та адміністрування реєстрів територіальних громад [7].

Найбільше порушень у сфері захисту персональних даних зафіксовано у ході надання фінансових і банківських послуг, діяльності колекторських компаній, які часом вдаються до нехтування людською гідністю та вторгнення у приватне життя, чим порушують конституційні права та свободи [7]; страхування, житлово-комунальних послуг, охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, а також при обробці даних під час відеоспостереження, обліку правопорушень.

Нові виклики пов'язані також зі збройною агресією проти України, коли через потенційні загрози для безпеки та конфіденційності даних доступ до особистої інформації може стати засобом впливу, зловживання та порушення особистої свободи людини, джерелом потенційних загроз, що можуть виникнути через несанкціонований доступ до цієї інформації [9].

Результати заходів парламентського контролю свідчать, що цифровізація теж може стати причиною порушення прав і свобод людини, зокрема права на приватність, яке стає вразливішим і все частіше порушується [8].

Отже, повага до приватності є ширшою, ніж забезпечення захисту персональних даних, і не може зводитися до нього. Вона являє собою феномен, що впливає на усі сфери суспільно-правових відносин, а отже методи парламентського контролю можуть стати одним із інструментів, який дозволить осучаснити уявлення щодо напрямів та інструментів забезпечення приватності у різних сферах, які так чи інакше пов'язані з нею (охорона здоров'я, соціальна сфера, фінансові та банківські послуги тощо).

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254/96. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Ланде Д. В., Фурашев В. М. Парламентський контроль із застосуванням генеративного штучного інтелекту: монографія. Київ: ТОВ «Інжиніринг», 2023. 202 с.

3. Парламентський контроль: практичні поради та рекомендації для підвищення ефективності. – Режим доступу: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/PRP_Guide_Parliamentary_Oversight-UKR.pdf

4. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-вр#Text>

5. Разметаєва Ю. С. Приватність в інформаційному суспільстві : проблеми правового розуміння та регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 37(1). С. 43-46.

6. Романюк А. С. Парламентський контроль. Політична енциклопедія. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 541.

7. Стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2019 році. Щорічна доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – Режим доступу: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/zvit%20za%202019.pdf>

8. Стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2021 році. Щорічна доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – Режим доступу: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/schoricha-dopovid-2021.pdf>

9. Стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2022 році. Щорічна доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – Режим доступу: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/informatsiini-prava>

Наукове видання

**ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ТА РОЗВИТКУ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ
ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

КИЇВ, 25 КВІТНЯ 2024 РОКУ

Упорядники:

В. М. Фурашев, С. О. Дорогих, О. В. Лебединська, О. Г. Радзієвська

Матеріали подано в авторській редакції

Підписано до друку 10.06.2024.

Формат 60x84/16. Ум-друк. арк. 8,84.

Наклад 100 прим. Зам. № 2406-06.

Видавець ПП «Фенікс»

(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).

Україна, м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25.

e-mail: fenix-izd@ukr.net